

EGZAMIN MATURALNY

FILOZOFIA

Poziom rozszerzony
ZBIÓR ZADAŃ

Materiały pomocnicze dla uczniów i nauczycieli

Publikacja opracowana przez zespół koordynowany przez **Małgorzatę Kosińską-Pulkę** w ramach projektu *Budowa banków zadań* realizowanego przez Centralną Komisję Egzaminacyjną pod kierunkiem Janiny Grzegorek.

Autorzy

Anna Frąszczak
dr Tomasz Mazur
Jan Swianiewicz (kierownik zespołu przedmiotowego)
Marcin Szymański

Komentator

dr hab. prof. UWr. Ryszard Rózanowski

Opracowanie redakcyjne

Izabella Lutze

Redaktor naczelny

Julia Konkołowicz-Pniewska

*Zbiory zadań opracowano w ramach projektu Budowa banków zadań,
Działanie 3.2 Rozwój systemu egzaminów zewnętrznych,
Priorytet III Wysoka jakość systemu oświaty,
Program Operacyjny Kapitał Ludzki*

Spis treści

Wprowadzenie	4
1. Zadania zamknięte sprawdzające umiejętność analizy tekstów filozoficznych	7
2. Komentarze i odpowiedzi	48
3. Zadania krótkiej odpowiedzi sprawdzające umiejętność analizy tekstów filozoficznych z przykładami realizacji	55
4. Zadania sprawdzające umiejętność tworzenia rozprawki filozoficznej z przykładami realizacji	98
5. Wykaz umiejętności ogólnych i szczegółowych sprawdzanych zadaniami	116

Wprowadzenie

Filozofowie – jak zauważył niegdyś Leszek Kołakowski – od wieków utwierdzali prawomocność uprawianej przez siebie dyscypliny, stawiając i odpowiadając na pytania odziedziczone z sokratejskiej i przedsokratejskiej spuścizny. Choć ich pracy nieodmiennie towarzyszyła bolesna dla niektórych świadomość faktu, iż żadne z pytań podtrzymujących filozofię przy życiu przez ponad dwa i pół tysiąca lat nie zostało nigdy zadowalająco rozstrzygnięte (nadal budzą kontrowersje lub próbowano je unieważniać), jądro filozofii pozostaje nienaruszone. Otwartość, nieostateczny charakter proponowanych rozwiązań jest siłą tej dyscypliny. Jak i samo poszukiwanie. Filozofia wciąż skłania do myślenia, zastanawiania się nad rzeczywistością taką, jaka „naprawdę” jest, odkrywania sensu w tym, czego doświadczamy, konstruowania swoiście ludzkiego duchowego świata, kształtowania życia jako „bycia do czegoś”. Już Arystoteles zachęcał do oddawania się filozoficznym dociekaniom pisząc, że „wszyscy, którzy mogą, powinni uprawiać filozofię, bo to jest albo w pełni dobre życie, albo ze wszystkich rzeczy najprawdziwsza przyczyna życia dobrego”. To jeden z poważniejszych argumentów przemawiających za poznawaniem filozofii oraz jej ze wszech miar zasługującym na uznanie wyborem jako dodatkowego przedmiotu na egzaminie maturalnym.

Niniejsza prezentacja przykładowych zadań na egzamin maturalny z filozofii na poziomie rozszerzonym ma być pomocą w przygotowaniu do tego egzaminu. Nie można jej jednak traktować jako wyłącznej, wystarczającej czy nawet głównej podstawy owego przygotowania. Nie zastąpi systematycznej nauki w owocnej współpracy z nauczycielem, lektury tekstów źródłowych, gromadzenia wiedzy, dyskusji, w których poznawane tezy i argumenty sprzyjają formułowaniu własnych poglądów, stanowiska wobec aktualnych problemów, dowodzenia – z poszanowaniem rygorów logiki – własnych racji. Może być drogowskazem służącym wypracowaniu możliwie najlepszej strategii przygotowywania się do egzaminu, rozumienia poleceń i sprawnego konstruowania wypowiedzi.

Egzamin sprawdza, w jakim stopniu uczeń spełnia wymagania określone dla tego przedmiotu w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla IV etapu edukacyjnego w zakresie rozszerzonym.

Podstawa programowa obejmuje wymagania ogólne i szczegółowe. Wymagania ogólne formułują nadrzędne cele kształcenia związane z odbiorem wypowiedzi i zawartych w nich informacji, analizą i interpretacją tekstów filozoficznych oraz tekstów niefilozoficznych, a także tworzeniem wypowiedzi. Informują, jak należy postępować w realizacji wymagań szczegółowych sprawdzających bardziej określone umiejętności oraz wiedzę obejmującą zarówno systematykę, jak i historię myśli filozoficznej.

Uczeń powinien rozpoznawać i właściwie rozumieć problemy filozoficzne, znać propozycje ich rozwiązań, wskazywać wspierające je i przeciwstawiające się im argumenty, odróżniać tezy od założeń i argumentów. W analizie i interpretacji tekstów powinien wykazać się umiejętnością rekonstruowania problemów i związanych z nimi pytań, prawidłowo posługiwać się terminologią filozoficzną, znać historyczne konteksty analizowanych zagadnień i dzieł – epokę, w jakiej powstały i oddziaływały, kierunek filozoficzny, jaki reprezentują – mieć świadomość historycznej różnorodności stanowisk (podobnych lub przeciwstawnych) wobec dyskutowanych kwestii, umiejętnie te stanowiska porównywać,

krytycznie oceniać przemawiającą za nimi lub podważającą je argumentację. Wreszcie – uczeń powinien sformułować samodzielną wypowiedź świadczącą o umiejętności artykułowania problemów filozoficznych, wyrażania swojego stanowiska, stawiania tez, przywoływania na ich rzecz właściwych i rzetelnych argumentów, rozpatrywania w perspektywie filozoficznej innych tekstów kultury oraz problemów życia codziennego i społecznego.

Zbiór zawiera zestawy przykładowych typów zadań, zróżnicowanych pod względem poziomu trudności oraz sposobu udzielania odpowiedzi, reprezentujących różne wymagania ogólne i szczegółowe z podstawy programowej. Zadania dotyczą problemów usytuowanych w najważniejszych działach filozofii – ontologii, epistemologii, etyki, estetyki, filozofii człowieka i filozofii polityki – w ujęciu filozofów starożytnych i średniowiecznych, nowożytnych i współczesnych. Większość odnosi się do wybranych fragmentów tekstów filozoficznych. Niektóre można prawidłowo rozwiązać, dokładnie wczytując się w teksty i równie dokładnie próbując je zrozumieć. Inne wymagają znajomości filozoficznych i pozafilozoficznych (literackich, ogólnokulturowych, społecznych albo politycznych) kontekstów – zachęcają w ten sposób do przeprowadzenia filozoficznej dysputy. Zadania mają formę zamkniętą lub otwartą. W zadaniach zamkniętych – wielokrotnego wyboru, prawda/fałsz, na dobieranie – należy wybrać jedną z możliwych odpowiedzi. W zadaniach otwartych – sformułować samodzielną odpowiedź. W zbiorze są też zadania otwarte rozszerzonej odpowiedzi – wymagają one stworzenia własnej, logicznej i wewnętrznie spójnej wypowiedzi pisemnej na podany temat. Każde zadanie opatrzone jest informacją, z jakimi wymaganiami ogólnymi i szczegółowymi z podstawy programowej jest związane. Do każdego podano też oczekiwane prawidłowe rozwiązania oraz krótki komentarz zawierający wskazówki służące ich realizacji. Do zadań rozszerzonej odpowiedzi podano przykładowe konspekty wypracowań – ich zróżnicowany zapis sugeruje różne sposoby przygotowania wypowiedzi.

Kolejne zadania wprowadzają w rozległy, bogaty i zróżnicowany wewnętrznie świat myśli filozoficznej wszystkich czasów. W przeciwieństwie jednak do wymagań ujętych w podstawie programowej w porządku historyczno-problemowym nie chronologia, czasowe następstwo jest zasadą porządkującą zestawy. Owszem, są tu zadania, które przenoszą zdającego w odległe czasy starożytnej Grecji, kiedy działał Heraklit z Efezu, sofisci, kiedy pojawili się najwybitniejsi myśliciele: Sokrates, Platon i Arystoteles, kiedy rozwijały się, popularyzując myśl filozoficzną, hellenistyczne szkoły: stoicyzm, epikureizm, sceptycyzm. Uczeń zetknie się z filozofią chrześcijańską (św. Augustyn, św. Anzelm, św. Tomasz z Akwinu), najbardziej znaczącymi filozofami czasów nowożytnych (Kartezjusz, Tomasz Hobbes, John Locke, David Hume, Jean Jacques Rousseau, Immanuel Kant, Georg Wilhelm Friedrich Hegel) i współczesnych (Karol Marks, Fryderyk Nietzsche, Henri Bergson, Zygmunt Freud, Erich Fromm, José Ortega y Gasset, Rudolf Carnap, Karl R. Popper), aż do nam najbliższych – Michela Foucaulta, Alasdair'a MacIntyre'a, Gernota Böhmego. Ale, jak powiedziano, nie w porządku historycznym, tylko w związku z konkretnymi, zawsze intrygującymi problemami. Każdy z przedstawicieli tych epok proponuje własny, oryginalny punkt widzenia, rozumienie i interpretację podejmowanych przez siebie zagadnień. Można tu znaleźć wiele myśli odkrywczych, niekiedy trudnych do zrozumienia czy do zaakceptowania, niepokojących, mnożących znaki zapytania; każda jest wszakże próbą dążącą do głębszego zrozumienia pojęć i ich praktycznych konsekwencji, fundamentalnych aspektów naszego istnienia i doświadczenia świata, w którym żyjemy. Autorzy tekstów, przytoczonych w zadaniach we fragmentach umożliwiających ich odczytanie i interpretację bez znajomości całego dzieła, to najbardziej znaczący przedstawiciele europejskiej myśli filozoficznej: Marek

Aureliusz, Niccolò Machiavelli, Blaise Pascal, Artur Schopenhauer, Søren Kierkegaard, Ludwig Wittgenstein, Hans-Georg Gadamer, Hannah Arendt, Giorgio Agamben, Richard Rorty. To wybór z oczywistych powodów arbitralny, częściowo uwzględniający lektury wskazane w podstawie programowej, jednocześnie, z zachowaniem odpowiednich proporcji, reprezentatywny. Uczeń znajdzie w rozważaniach tych filozofów problemy, które w różny sposób rozwijano we wszystkich epokach, i które stanowią niezbywalny trzon głównych działów filozofii. Przy doborze tekstów nie zapomniano o filozofach rodzimych: Leszku Kołakowskim, Zygmuncie Baumanie, Józefie Tischnerze. W zadaniach pojawiają się odniesienia do tekstów literackich (Bolesława Prusa, Fiodora Dostojewskiego, Josepha Conrada, Alberta Camusa, Aldousa Huxleya, Georga Orwella, Czesława Miłosza) oraz twórczości wybitnych artystów (Rembrandta i Marcela Duchampa).

W zbiorze pojawiają się zadania, które odnoszą się do konkretnych, dotyczących różnych treści problemów i związanych z nimi specyficznych kategorii filozoficznych, a także pojęć będących przedmiotem zainteresowania zarówno filozofów, jak i przedstawicieli innych dyscyplin naukowych: metafizyki, empiryzmu, racjonalizmu, esencji i egzystencji, ciała i wspólnoty, *logosu*, myślenia, języka, intencjonalności, transcendencji, przyczynowości, rzeczy samej w sobie, faktu, przedstawienia, prawdy, falsyfikowalności, absurdu, woli, winy i kary, odpowiedzialności, sumienia, sprawiedliwości, religii i wiary – to zagadnienia i terminy, które uczeń powinien rozumieć, umieszczać je we właściwych kontekstach i którymi powinien prawidłowo, zgodnie z tradycją i zwyczajem filozoficznym operować. Przykładowe samodzielne wypowiedzi podejmują zasadnicze i uniwersalne, często pojawiające się w rozważaniach i otwierające szerokie pole do dyskusji, kwestie, jak praca, wolność, wspólnota, bunt, przemoc, sprawiedliwość a stan natury i kultura, aktualność umowy społecznej, społeczeństwo masowe, filozofia historii, obiektywność i istnienie czasu, rozum, rozumność i namiętności, wartość i ocena dzieła sztuki.

Na koniec – jeśli prezentowany zbiór zadań wzbogaci wiedzę ucznia z zakresu filozofii, zorientuje w wymaganiach egzaminacyjnych, być może ujawni luki w filozoficznej edukacji, uwypukli znaczenie myślenia krytycznego, prawidłowego logicznego wnioskowania i właściwej argumentacji, jego przesłanie można będzie uważać za spełnione. Ale przekonanie, że poszukiwanie i zdobywanie wiedzy jest doświadczeniem tak ekscytującym i kształcącym, że warto je podjąć dla niego samego, wydaje się najcenniejszym i najbardziej pożądanym efektem tej publikacji.

prof. dr hab. Ryszard Rózanowski

1. Zadania zamknięte sprawdzające umiejętność analizy tekstów filozoficznych

Teksty do zadań 1.–4.

Józef Tischner

Myślenie z wnętrza metafory

Najpierw dzięki Kartezjuszowi, a potem dzięki Kantowi utrwalił się w nowożytnej filozofii pogląd, że znamienym rysem wszelkiego dyskursu filozoficznego jest radykalny krytycyzm, za pomocą którego zmierza się do osiągnięcia niezbywalnych podstaw pewności. Można słusznie twierdzić, że wszelkiemu myśleniu chodzi o osiągnięcie prawdy lub co najmniej o zbliżenie się do niej – prawda jest żywiołem wszelkiego myślenia, ale przywilejem myślenia filozoficznego jest prawda zdobyta w sposób radykalnie krytyczny. Myślenie filozoficzne, mówiąc nieco ściślej, jest przeniknięte dwoma przeciwstawnymi sobie dążeniami. Jedno kieruje się w stronę najwyższych prawd – o sensie życia, istnieniu lub nieistnieniu Boga, początku lub końcu wszechświata, o naturze dobra i zła. Drugie kieruje się w stronę niezbywalnej pewności, nawet za cenę wiedzy o sprawach ostatecznych. [...]

Zadaniem naszym tutaj jest rozważenie roli metafory w języku filozoficznym w związku z przysługującą mu szczególną funkcją odsłaniającą podstawowe sprawy człowieka. Ale język filozofii nie daje się oddzielić od myślenia filozoficznego. Jeżeli gdzieś w języku filozoficznym pojawia się metafora, symbol czy przenośnia, jeśli w dodatku metafora ta w syntetycznym skrócie zdaje się streszczać jakiś ważny fragment dyskursu filozoficznego – znaczy to, że metaforyczne stało się samo myślenie. [...]

Myślenie filozofa usiłuje wydostać się poza ściany jaskini. Trzeba przedrzeć się poza zasłony i ułudę ku temu, co naprawdę jest. Dziś zwykliśmy mówić: myślenie ma charakter intencjonalny, bo stale kieruje się poza zjawiska ku przedmiotowi. Z intencjonalnością myślenia idzie w parze metaforyczność języka. Myślenie, przenosząc nasze życie z poziomu zjawisk na poziom przedmiotów, przyczyn przedmiotów, celów i racji, dokonuje zarazem poszerzania znaczeń słów. Zauważa Immanuel Kant: „Nasz język pełen jest tego rodzaju pośrednich przedstawień unaoczniających, opartych na analogii, wskutek czego wyraz nie zawiera właściwego schematu dla pojęcia, lecz jedynie symbol dla refleksji”. Przeciwno temu ruchowi myślenia poza świat możliwego doświadczenia protestuje samo myślenie. Radykalny krytycyzm nakazuje ostrożność. Kto lata zbyt wysoko, ten może wszystko stracić z oczu. Słynne stało się powiedzenie Francisa Bacona: „człowiekowi nie potrzeba skrzydeł, ale ołowiu”.

Metaforyczność jest wyrazem intencjonalności. Myślenie jako proces lub akt intencjonalny nie może się pozbyć metaforyczności. Ale czy dotyczy to także myślenia filozoficznego? Czy radykalny krytycyzm tego myślenia nie wymaga zrezygnowania z metaforyki? Rozważmy dwa przypadki, które ilustrują nasz problem. Pierwszy wiąże się w pewnym stopniu z fenomenologią ejdetyczną Husserla, drugi dotyczy tradycyjnej teorii orzekań analogicznych. [...]

Husserl rzuca hasło, które samo zawiera metaforę: „Z powrotem do rzeczy”. Co ono znaczy? Husserl postuluje zatrzymanie ruchu intencji poznawczej na obszarze zjawisk (fenomenów) i ich ejdetycznych struktur. Obszar fenomenów to obszar bezpośredniości, bliższej i bardziej podstawowej niż rozróżnienie między ułudą a przejawem. [...]

W ejdetycznej fenomenologii Husserla idzie o to, by mówić nie o tym, co jest, ale o tym, co jest dane, według tego, jak jest dane. [...]

Myślenie według reguł fenomenologii ejdetycznej zasadniczo wyklucza metaforę języka. Metafora może mieć tutaj jedynie znaczenie pomocnicze, może pomagać widzeniu, sprzyjać zapamiętaniu, rozumieniu. Ale sam trzon słownika fenomenologii Husserla jest ustalany przy pomocy reguł jednoznaczności. [...]

Przypadek drugi to tradycyjna teoria analogii oraz oparta na niej teoria orzekań analogicznych. Jedna i druga teoria rozwijała się w ścisłym związku ze sporami o naturę Boga. Chodziło zarazem o charakter wewnętrznych stosunków trzech Osób w łonie Trójcy Świętej oraz o stosunek Boga do istniejącego świata. [...]

W wyniku długich sporów o rolę rozumowań analogicznych w ontologii ustalił się pogląd, że właściwym obszarem myślenia opartego na analogii [...] jest obszar wykraczający poza sferę gatunków i rodzajów, obszar tzw. transcendentaliów: prawdy, piękna, dobra. [...] Mamy więc w filozofii człowieka zasadniczo dwa języki do dyspozycji: język jednoznaczny rodzajowo-gatunkowy i język analogiczny (metaforyczny, symboliczny).

Źródło: Józef Tischner, *Myślenie według wartości*, Kraków 2002, s. 462, 468–470.

Hannah Arendt

Myślenie

Każda metafora ujawnia „intuicyjną percepcję podobieństwa w różnorodności” i, zgodnie ze słowami Arystotelesa, jest wobec tego „znakiem geniuszu”, „największym osiągnięciem”. Lecz również dla Arystotelesa to podobieństwo nie jest podobieństwem rzeczy skądinąd różnych, lecz podobieństwem takim, jakie występuje w analogii. [...] Wedle Kanta mówienie za pomocą analogii, czyli w języku metaforycznym, jest jedynym sposobem, w jaki może przejawiać się umysł spekulatywny, czyli czynność myślenia. Metafora wyposaża myśl abstrakcyjną, pozbawioną danych naocznych, w intuicje pochodzące ze świata zjawisk, których funkcją jest „zapewnienie realności naszym pojęciom”, a więc tym samym jakby niweczy owo wycofanie się ze świata zjawisk, które jest wstępnym warunkiem aktywności umysłowej. Jest to względnie łatwe tak długo, jak długo nasza myśl odpowiada jedynie na naszą potrzebę wiedzy i rozumienia danych zjawiającego się świata, czyli jak długo pozostaje ona w granicach zdroworozsądkowego rozumowania. [...] Zupełnie jednak inaczej jest, jeśli rozum musi transcendować granice danego świata i prowadzić nas w niepewne rejony spekulacji, gdzie „nie ma żadnych danych naocznych odpowiadających pojęciom rozumu”. W tym momencie pojawia się metafora. Metafora dokonuje „przeniesienia”, [...] przejścia od jednego stanu egzystencjalnego, jakim jest myślenie, do innego, jakim jest bycie zjawiskiem wśród zjawisk, a to może być dokonane jedynie przez analogie. [...]

Metafora, stwarzając pomost nad przepaścią pomiędzy wewnętrznymi i niewidocznymi czynnościami umysłowymi a światem zjawisk, jest niewątpliwie największym darem, jaki język może ofiarować myśleniu, a zatem i filozofii. Lecz metafora sama ma swe źródło raczej w poezji niż w filozofii. Nic dziwnego, że poeci i prozaicy, by uchwycić jej istotną funkcję, odwołują się raczej do poezji niż do filozofii. Ernest Fenollosa [...] pisał: „Metafora jest podstawowym składnikiem poezji, bez niej nie byłoby przejścia od małej prawdy tego, co widzialne, do wielkiej prawdy niewidzialnego”. [...]

Język, jedyny środek, dzięki któremu niewidzialne może pojawić się w świecie zjawisk, pełni swą funkcję znacznie gorzej niż zmysły, które mają odtwarzać doświadczalny świat, [...] jedynym sposobem naprawienia tego braku jest metafora. Wprowadza to jednak pewne niebezpieczeństwa i nigdy nie jest rozwiązaniem absolutnym. Niebezpieczeństwo leży w nieprzepartej oczywistości, jaką stwarza metafora, odwołując się do niekwestionowalnej ewidencji doświadczenia zmysłowego. Metafory mogą więc być używane przez umysł spekulatywny, który w istocie nie może się bez nich obejść, lecz kiedy wdzierają się do rozumowania naukowego, co często się zdarza, są stosowane i nadużywane do nadawania

oczywistości teorii, które w rzeczywistości są jedynie hipotezami i muszą dopiero być potwierdzone lub obalone przez fakty.

Źródło: Hannah Arendt, *Myślenie*, przeł. H. Buczyńska-Garewicz, Warszawa 2002, s. 150–151, 154, 162–163.

Zadanie 1.

Podaj poprawne zakończenie zdania

Związek pomiędzy metaforycznością języka a intencjonalnością myślenia wyraża się w tym, że

- A. myślenie wykracza poza zjawiska ku przedmiotowi, jednocześnie poszerzając znaczenia słów.
- B. myślenie wykracza poza zjawiska ku przedmiotowi, jednocześnie zawężając znaczenia słów.
- C. nieświadomioną intencją podmiotu myślącego jest metaforyczność jego wypowiedzi.
- D. zarówno język, jak i myślenie mają charakter metaforyczny.

Poprawna odpowiedź

A.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę na fragment tekstu Józefa Tischnera dotyczący intencjonalności istnienia, w szczególności na słowa: „Z intencjonalnością myślenia idzie w parze metaforyczność języka. Myślenie, przenosząc nasze życie z poziomu zjawisk na poziom przedmiotów, przyczyn przedmiotów, celów i racji, dokonuje zarazem poszerzania znaczeń słów” (akapit 3). Pamiętaj, aby poprawnie zinterpretować pojęcie „intencjonalność” i nie mylić jego znaczenia ze słowem „intencja”. „Intencjonalność” oznacza stosunek umysłu do jakiegoś przedmiotu. W myśli wspomnianego w tekście Edmunda Husserla intencjonalność odnosi się do świadomości i oznacza, że jest ona zawsze świadomością czegoś. „Intencja” natomiast oznacza świadomy proces umysłowy polegający na aktywnym stosunku umysłu wobec jakiegoś problemu (sytuacji), w wyniku czego pragnienia przekształcają się w potencjalny plan działania.

Zadanie 2.

Przyporządkuj odpowiednio podane określenia charakteryzujące myślenie metaforyczne i myślenie krytyczne.

dwuznaczność, analogia, fakty, symbol, jednoznaczność

myślenie metaforyczne	myślenie krytyczne

Poprawna odpowiedź

myślenie metaforyczne: dwuznaczność, analogia, symbol

myślenie krytyczne: jednoznaczność, fakty

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przeczytaj uważnie oba teksty. Zwróć uwagę na te fragmenty, które opisują cechy myślenia krytycznego (Józef Tischner – fragmenty odnoszące się do fenomenologii) oraz myślenia metaforycznego (Hannah Arendt – fragmenty dotyczące metafory). Zwróć uwagę, że myślenie metaforyczne sytuuje się w opozycji do myślenia krytycznego, stąd cechy myślenia metaforycznego będą także opozycyjne wobec cech myślenia krytycznego. Pamiętaj, że możesz podkreślać, wyróżniać niektóre fragmenty tekstu.

Zupełnie jednak inaczej jest, jeśli rozum musi transcendować granice danego świata i prowadzić nas w niepewne rejony spekulacji, gdzie „nie ma żadnych danych naocznych odpowiadających pojęciom rozumu”. W tym momencie pojawia się metafora. Metafora dokonuje „przeniesienia”, – *metapherein* – prawdziwego i, zdawałoby się, niemożliwego *metabasis eis allo genos*, przejścia od jednego stanu egzystencjalnego, jakim jest myślenie, do innego, jakim jest bycie zjawiskiem wśród zjawisk, a to może być dokonane jedynie przez analogie.

Zadanie 3.

Które stwierdzenia spośród przytoczonych są zgodne z wymową tekstów? Zaznacz trzy prawdziwe.

- A. Język, dzięki swemu metaforycznemu użyciu, umożliwia nam myślenie, czyli kontakt z kwestiami niezmysłowym.
- B. Metafory zapewniają jedność ludzkiemu doświadczeniu, ponieważ pełnią funkcję nici, za pomocą których umysł trzyma się świata.
- C. W procesie myślenia metafory nie mogą stanowić modelu zachowania, ponieważ wiedza empiryczna jest dla człowieka jedynym przewodnikiem.
- D. Jeśli język myślenia jest ze swej istoty metaforyczny, to wynika stąd, że świat zjawisk wpisuje się w myśl w sposób całkowicie niezależny wobec potrzeb ciała.

Poprawna odpowiedź

A., B., D.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przeczytaj uważnie oba teksty. Zwróć uwagę na fragmenty, które opisują metaforę i przeanalizuj, czy stwierdzenia B. i C. są prawdziwe. Zwróć szczególną uwagę na stwierdzenie dotyczące wiedzy empirycznej – czy w tekstach jest sugestia dotycząca tego, że metafora nie może stanowić modelu zachowania? Przypomnij sobie w tym kontekście np. metaforę jaskini Platona i zadaj sobie pytanie, czy przedstawiona tam metafora nie może stanowić modelu zachowania. Zwróć uwagę na fragmenty, które opisują język i przeanalizuj, czy stwierdzenia A. i D. są prawdziwe.

Zadanie 4.

Na podstawie cytowanych tekstów oceń prawdziwość poniższych zakończeń zdania. Wpisz P (prawda), jeśli zakończenie zdania jest prawdziwe lub F (fałsz), jeśli zakończenie zdania jest fałszywe.

Celem zastosowania metafory w myśleniu filozoficznym jest	Prawda/Falsz
a) umożliwienie podmiotowi poznającemu całkowite opuszczenie świata zjawisk.	
b) stworzenie pomostu pomiędzy sferą niewidzialnego a światem zjawisk.	
c) zobrazowanie w symboliczny sposób czynności umysłu.	
d) wyjaśnienie kwestii niezrozumiałych.	

Poprawna odpowiedź

- a) F
- b) P
- c) F
- d) F

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przeczytaj uważnie oba teksty. Zwróć uwagę na fragmenty, które opisują metaforę, w szczególności 2. akapit tekstu Hannah Arendt. Pamiętaj, że głównym zagadnieniem, którego zadanie dotyczy, jest cel zastosowania metafory w myśleniu filozoficznym.

Tekst do zadań 5.–8.

Hans-Georg Gadamer

Człowiek i język

Klasyczna, pochodząca od Arystotelesa definicja istoty człowieka głosi, że człowiek jest żywą istotą, która posiada logos. Definicja ta stała się kanonem w tradycji Zachodu w postaci takiej oto formuły: człowiek to *animal rationale*, rozumna żywa istota, to znaczy istota wyróżniająca się spośród innych zwierząt zdolnością do myślenia. Greckie słowo *logos* oddawano więc przez „rozum” lub „myślenie”. W istocie słowo to oznacza jednak również – a nawet przede wszystkim – język. [...]

Utworzenie pojęcia „język” zakłada uświadomienie sobie faktu, że się mówi. Jest to jednak dopiero rezultat pewnego ruchu refleksyjnego, w wyniku którego człowiek już nie tylko mówi, lecz i nabiera dystansu do tego, co mówi. Właściwa zagadka języka polega zaś na tym, że w rzeczywistości nigdy nie potrafimy tego zrobić do końca. Myślenie o języku nie jest nigdy w stanie wyprzedzić języka. Możemy myśleć tylko w jakimś języku i właśnie to zadomowienie naszej myśli w języku jest tą głęboką zagadką, którą język stawia myśleniu.

Język nie jest jednym ze środków, za pomocą których świadomość komunikuje się ze światem. Nie jest trzecim (obok znaku i narzędzia, które z pewnością także określają istotę człowieka) instrumentem służącym do tego. Język w ogóle nie jest instrumentem, nie jest narzędziem. Narzędzie jest bowiem – z istoty – czymś, czego użycie można opanować: narzędzie możemy wziąć do ręki i odłożyć, gdy już spełniło swoje zadanie. Wydawałoby się, że podobnie jest z językiem: bierzemy w usta leżące w pogotowiu słowa jakiegoś języka i pozwalamy, by po użyciu zniknęły z powrotem w ogólnym zapasie słów, którym rozporządzamy. Ale to nie to samo. Analogia ta jest fałszywa, ponieważ świadomość nigdy nie stoi naprzeciw świata, sięgając – w stanie jakby bezjęzykowym – po narzędzie porozumienia. We wszelkiej naszej wiedzy o nas samych i o świecie jesteśmy już raczej ogarnięci przez język, przez nasz własny język. Wychowujemy się, poznajemy świat, poznajemy ludzi i w końcu poznajemy nas samych, ucząc się mówić. Nauka mówienia nie polega na zaznajamianiu się z użyciem gotowego już narzędzia w celu oznaczenia swojskiego i znanego nam już świata. Nauka mówienia to osvajanie i poznawanie świata samego i świata takiego, jakim go napotykaemy. [...]

Językowa wykładnia świata poprzedza zawsze wszelką myśl i wszelkie poznanie. Ucząc się jej, wychowujemy się w świecie zarazem. Dlatego to właśnie język jest właściwym śladem naszej skończoności. Język ma nas zawsze już za sobą. Miernikiem właściwego mu sposobu bycia nie może być świadomość jednostki. Ba, język, którym mówimy, nie jest naprawdę obecny w żadnej świadomości jednostkowej. W jaki zatem sposób język jest obecny? Na pewno nie jest to możliwe bez świadomości jednostkowej. Ale także nie jest obecny w zespole wielu takich świadomości.

Nikt, kto mówi, nie ma przecież właściwej świadomości swego mówienia. Tylko w wyjątkowych wypadkach mówiący świadom jest języka, którym mówi. Na przykład wtedy, gdy komuś, kto chce coś powiedzieć, przychodzi na myśl słowo, które go dziwi, które wydaje mu się obce lub komiczne, tak że sam zadaje sobie wówczas pytanie: „czy można właściwie tak powiedzieć?”. Stajemy się wtedy na moment świadomi języka, którym mówimy, ponieważ nie robi on tego, co do niego należy. Jakie jest więc właściwe zadanie języka? Sądzę, że można tu wyróżnić trzy różne aspekty.

Po pierwsze, mówienie z istoty zapomina o sobie. Żywa mowa nie jest świadoma swej struktury, gramatyki, syntaksy itd. – a więc wszystkiego tego, co jest tematem językoznawstwa. [...] Żądając wyraźnego uświadomienia sobie gramatyki języka od kogoś, kto mówi tym językiem od dzieciństwa, żąda się doprawdy ogromnego wysiłku abstrakcji.

W rzeczywistym procesie mówienia sam język znika całkowicie za tym, co za każdym razem jest w nim powiedziane. [...]

Byt języka charakteryzuje się, po drugie, tym, że Ja nie jest jego podmiotem. Kto mówi językiem niezrozumiałym dla nikogo poza nim, nie mówi w ogóle. Mówić – to mówić do kogoś. Słowo chce być słowem celnym – to zaś znaczy, że słowo nie tylko przedstawia mnie samemu rzecz, o której mówi, lecz stawia ją przed oczyma również temu, do kogo mówię.

Mówienie należy więc nie do sfery jednostki, lecz do sfery wspólnoty. [...] Duchowa realność języka jest bowiem realnością *pneuma*, [tzn.] ducha łączącego Ja i Ty. Język jest rzeczywisty w rozmowie – na co już dawno zwrócono uwagę. W każdej rozmowie zaś panuje duch; dobry lub zły, duch zatwardziałości i zahamowania lub duch otwarcia się ku sobie i płynnej wymiany między Ja i Ty. [...]

Wiąże się z tym trzeci aspekt, który chciałbym nazwać uniwersalnością języka. Język nie jest zamkniętym obszarem tego, co da się powiedzieć, obok którego leżałby obszar niewypowiedzianego. Język jest wszechobejmujący. Wszystko, co domniemane, da się zasadniczo powiedzieć. Język jest równie uniwersalny jak rozum. Dlatego każdą rozmowę cechuje również wewnętrzna nieskończoność i brak końca. Przerywamy ją – bo wydaje się nam, że dość już powiedzieliśmy albo że nie ma już nic do powiedzenia. Ale przerwanie takie nigdy nie jest ostateczne – rozmowa zawsze daje się podjąć na nowo. [...]

Język jest więc prawdziwym centrum ludzkiego bytowania – jeżeli widzi się go w jemu tylko właściwej dziedzinie, w dziedzinie ludzkiego współbycia, dziedzinie porozumienia, stale na nowo narastającej zgody, niezbędnej ludzkiemu życiu tak bardzo, jak powietrze, którym oddychamy. Człowiek jest rzeczywiście, tak jak to powiedział Arystoteles, istotą mówiącą. Albowiem wszystko, co ludzkie, powinniśmy dać sobie powiedzieć.

Źródło: Hans-Georg Gadamer, *Człowiek i język*, przeł. K. Michalski, [w:] tenże, *Rozum, słowo, dzieje. Szkice wybrane*, Warszawa 2000, s. 52, 55–60, 62.

Zadanie 5.

Zaznacz poprawne zakończenie zdania.

Zgodnie z przekonaniem Hansa-Georga Gadamera proces mówienia jest procesem

- A. przynależnym do sfery jednostki.
- B. przynależnym do sfery rozumowej.
- C. w którym rzeczywistość wychodzi na jaw.
- D. w którym jednostka uświadamia sobie gramatykę języka, jakim się posługuje.

Poprawna odpowiedź

C.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę na następujące słowa autora tekstu: „Nauka mówienia to osvajanie i poznawanie świata samego i świata takiego, jakim go napotykamy” (akapit 3). Wskazują one na poprawną odpowiedź w zadaniu.

Zadanie 6.

Dla każdego z wymienionych stwierdzeń zaznacz jedno poprawne zakończenie.

Hans-Georg Gadamer w rozważaniach o języku, twierdzi, że

1. język konstytuuje
 - a) podmiot poznania.
 - b) przedmiot poznania.
 - c) podmiot i przedmiot poznania.
2. język uznaje się za uniwersalny warunek
 - d) nauki.
 - e) paradygmatu racjonalności.
 - f) doświadczenia.
3. czynnik, który obowiązywałby w języku zawsze i wszędzie
 - g) może być odkryty.
 - h) nie może być odkryty.
4. język jest
 - i) zamknięty.
 - j) zmienny.

Numer zadania	Odpowiedź
1.	
2.	
3.	
4.	

Poprawna odpowiedź

Numer zadania	Odpowiedź
1.	
2.	
3.	
4.	

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę na następujące słowa autora tekstu: „Byt języka charakteryzuje się, po drugie, tym, że Ja nie jest jego podmiotem” (akapit 6) – cytat odnoszący się do 1. zdania zadania; „We wszelkiej naszej wiedzy o nas samych i o świecie jesteśmy już raczej ogarnięci przez język, przez nasz własny język. Wychowujemy się, poznajemy świat, poznajemy ludzi i w końcu poznajemy nas samych ucząc się mówić. Nauka mówienia to osvajanie i poznawanie świata samego i świata takiego, jakim go napotykamy”. (akapit 3) – cytat odnoszący się do 2. zdania zadania; „Język nie jest zamkniętym obszarem tego, co da się powiedzieć, obok którego leżałby obszar niewypowiedzianego. Język jest wszechobejmujący. Wszystko, co domniemane, da się zasadniczo powiedzieć. Język jest równie uniwersalny jak rozum. Dlatego każdą rozmowę cechuje również wewnętrzna nieskończoność i brak końca. Przerywamy ją, ponieważ wydaje się nam, że dość już powiedzieliśmy albo że nie ma już nic do powiedzenia. Ale przerywanie takie nigdy nie jest ostateczne – rozmowa zawsze daje się podjąć na nowo”. (akapit 8) – cytat odnoszący się do 3. i 4. punktu zadania. Zacytowane fragmenty tekstu odsyłają do poprawnej odpowiedzi.

Zadanie 7.

Zaznacz schemat, który ilustruje sposób pojmowania przez Hansa-Georga Gadamera procesu mówienia w języku.

- A. myśl w języku → artykulacja → refleksja o języku
- B. refleksja o języku → myśl w języku → artykulacja
- C. myśl w języku → refleksja o języku → artykulacja
- D. artykulacja → myśl w języku → refleksja o języku

Poprawna odpowiedź

A.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przeczytaj uważnie 2. akapit tekstu. Przeanalizuj uważnie kolejność poszczególnych etapów procesu mówienia w języku. Dopasuj schemat do opisanego w tekście procesu. Możesz ponumerować odpowiedzi.

Utworzenie pojęcia „język” zakłada uświadomienie sobie faktu, że się mówi. Jest to jednak dopiero rezultat pewnego ruchu refleksyjnego, w wyniku którego człowiek już nie tylko (2) mówi, lecz i nabiera dystansu do tego, że mówi. Właściwa zagadka języka polega zaś na tym, że w rzeczywistości nigdy nie potrafimy tego zrobić do końca.

(3) Myślenie o języku nie jest nigdy w stanie wyprzedzić języka. Możemy (1) myśleć tylko w jakimś języku i właśnie to zadowolenie naszej myśli jest tą głęboką zagadką, którą język stawia myśleniu.

Zadanie 8.

Na podstawie analizowanego tekstu oceń prawdziwość poniższych zdań. Wpisz P (prawda), jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F (fałsz), jeśli zdanie jest fałszywe.

Zdanie	Prawda/Falsz
A. Nauka języka polega na selekcjonowaniu wiedzy o świecie własnego Ja.	
B. Język, w przeciwieństwie do rozumu, ma charakter uniwersalny.	
C. Poznanie zawsze poprzedzone jest językową wykładnią świata.	
D. Ja jest podmiotem bytu języka.	

Poprawna odpowiedź

- A. F
- B. F
- C. P
- D. F

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę na następujące fragmenty tekstu: „Nauka mówienia nie polega na zaznajamianiu się z użyciem gotowego już narzędzia w celu oznaczenia swojskiego i znanego nam już świata. Nauka mówienia to osvajanie i poznawanie świata samego i świata takiego, jakim go napotykamy”. (akapit 3) – cytat odnoszący się do 1. zdania zadania; „Byt języka charakteryzuje się tym, że Ja nie jest jego podmiotem” (akapit 6) – cytat odnoszący się do 2. zdania zadania; „Język jest równie uniwersalny jak rozum”. (akapit 8) – cytat odnoszący się do 3. zdania zadania; „Językowa wykładnia świata poprzedza zawsze wszelką myśl i wszelkie poznanie” (akapit 4) – cytat odnoszący się do 4. zdania zadania. Zacytowane fragmenty tekstu odsyłają do poprawnej odpowiedzi.

Tekst do zadań 9.–12.

Søren Kierkegaard

Bojaźń i drżenie

Z wiarą porzucił Abraham ziemię ojców swych i stał się obcy w Ziemi Obiecanej. Jedno pozostawił, jedno zabrał z sobą; zostawił za sobą swoje ziemskie rozumienie, a wiarę z sobą zabrał. [...]

Opowieść o Abrahamie zawiera teleologiczne zawieszenie etyki. [...] Abraham działa siłą absurdu; albowiem absurdem właśnie jest to, że jako jednostka wynosi się ponad ogółność. Ten paradoks nie da się zmediatyzować, gdyż kiedy tylko Abraham spróbuje to zrobić, musi przyznać, że był poddany pokusie, a w takim razie nigdy się nie zdecyduje na złożenie w ofierze Izaaka, gdyby zaś ofiarował Izaaka, musiałby z żalem powrócić do powszechności. Siłą absurdu Izaak zostaje mu zwrócony. Dlatego Abraham nie jest ani przez chwilę tragicznym bohaterem, ale zupełnie kimś innym: albo człowiekiem wierzącym, albo mordercą. [...]

Różnica pomiędzy tragicznym bohaterem a Abrahamem jest łatwo dostrzegalna. Bohater tragiczny pozostaje w sferze etyki. Dla niego etyka ma swój cel (*telos*) w wyższym wyrazie moralnym; sprowadza etyczny stosunek pomiędzy ojcem a synem czy pomiędzy córką a ojcem do uczucia, którego dialektyka wyraża się w stosunku do samej idei moralności. Tu nie może być mowy o teleologicznym zawieszeniu samej etyki.

Abraham zaś zachowuje się inaczej. Czynem swym przekracza wszystkie stadia etyczne i ma przed sobą wyższy cel (*telos*), wobec którego zawiesza tamto. Chętnie wiedziałbym, jak może ktokolwiek sprowadzać czyn Abrahama do powszechności i czy można znaleźć jakiś inny stosunek między czynem Abrahama, a ogólnymi zasadami, oprócz tego, że Abraham je przekroczył. [...] Dlaczego jednak Abraham to uczynił? Uczynił to dla Pana Boga, a jednocześnie identycznie z tym dla samego siebie. Uczynił to dla Boga, gdyż Bóg żądał od niego takiego świadectwa wiary, dla siebie – gdyż chciał dać świadectwo. Jedność jego czynu jest doskonale zaświadczona czynem, którym zawsze oznaczano taki stosunek: to jest próba, to jest pokuszenie. Pokuszenie, ale co znaczy to słowo? Pokusa powstrzymuje człowieka od wypełnienia obowiązku, ale w tym wypadku pokusa jest samą etyką, która wstrzymuje go od wypełnienia woli Bożej. Ale czymże jest obowiązek? Obowiązek jest właśnie wyrazem woli Bożej. [...]

Paradoks wiary polega więc na tym, że jednostka jest wyższa od tego, co ogólne; jednostka [...] określa swój stosunek do tego, co ogólne, poprzez swój stosunek do absolutu, a nie swój stosunek do absolutu przez stosunek do tego, co ogólne. Paradoks ten można wyrazić jeszcze w ten sposób, że istnieje absolutny obowiązek w stosunku do Boga; w takim obowiązku jednostka, jako jednostka, staje w absolutnym stosunku do absolutu. Jeżeli więc w takim powiązaniu mówimy, że obowiązkiem jest miłość do Boga, to mówimy co innego niż poprzednio; jeżeli obowiązek ten jest absolutny, etyka zniża się wtedy do relatywizmu. Z tego jednak nie wynika, iż się etyka przez to unicestwia, ale otrzymuje całkiem inną formę, formę paradoksu, w ten sposób, że na przykład miłość do Boga może doprowadzić rycerza wiary do nadania swojej miłości bliźniego kształtu całkiem przeciwnemu obowiązkowi stawianemu mu przez moralność.

Jeżeli tak nie jest w istocie, to nie ma miejsca dla wiary w życiu; to wiara jest tylko pokusą i Abraham jest zgubiony, bo tej pokusie uległ.

Ten paradoks nie da się zmediatyzować, polega on bowiem na tym właśnie, że jednostka jest tylko jednostką. Z chwilą, kiedy jednostka chce wyrazić swą absolutną powinność w ogółności i uświadomić sobie w niej samą siebie, stwierdza, że popadła w pokuszenie, i mimo swego sprzeciwu nie potrafi wykonać tego swojego tak zwanego

absolutnego obowiązku; a jeżeli nie okazuje sprzeciwu, grzeszy, chociaż jej czyn *realiter* może być tym, co było jej absolutnym obowiązkiem.

Co więc miał zrobić Abraham? Gdyby powiedział komuś: „Kocham Izaaka bardziej niż cokolwiek na świecie i dlatego tak mi ciężko złożyć go w ofierze”, to na pewno ten drugi pokiwałby głową i powiedział: „Dlaczego w takim razie chcesz go ofiarować?” Albo gdyby to był sprytny człowiek, przejrzałby Abrahama i zobaczyłby, że okazuje on uczucie będące w wołającej do nieba sprzeczności z jego czynami.”

Źródło: Søren Kierkegaard, *Bojaźń i drżenie*, przeł. J. Iwaszkiewicz, Warszawa 1981, s.15, 59–63, 74–75.

Zadanie 9.

Podaj poprawne zakończenie zdania.

Pokusa, której oparł się Abraham, przyjmuje postać

- A. zasad moralnych subiektywnie ustalonych i przyjętych przez Abrahama.
- B. zasad moralnych narzuconych przez społeczeństwo.
- C. głosu sumienia.
- D. nakazu Bożego.

Poprawna odpowiedź

B.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę na słowa: „Pokusa powstrzymuje człowieka od wypełnienia obowiązku, ale w tym wypadku pokusa jest samą etyką, która powstrzymuje go od wypełnienia woli Bożej”. (4 akapit) oraz na słowa: „Z tego jednak nie wynika, że etyka się przez to unicestwia, ale otrzymuje całkiem inną formę, formę paradoksu, w ten sposób, że na przykład miłość do Boga może doprowadzić rycerza wiary do nadania swojej miłości bliźniego kształtu całkiem przeciwnemu obowiązkowi stawianemu mu przez moralność”. (6 akapit) Etyka – zespół zasad moralnych narzuconych przez społeczeństwo stanowi zatem pokusę. Gdyby Abraham jej uległ, nie mógłby wywiązać się z absolutnego obowiązku, jakim jest miłość do Boga. Pamiętaj, aby uważnie przeczytać tekst i prawidłowo zinterpretować fragmenty opisujące „pokusę”.

Zadanie 10.

Na podstawie cytowanego tekstu oceń prawdziwość poniższych zakończeń zdania. Wpisz P (prawda), jeśli zakończenie zdania jest prawdziwe, lub F (fałsz), jeśli zakończenie zdania jest fałszywe.

Egzystencja człowieka według Sorena Kierkegarda oznacza	Prawda/Falsz
a) wykraczanie poza powszechność w imię indywidualności.	
b) życie w poczuciu ustawicznego niezaspokojenia.	
c) więź z transcendencją.	
d) bycie-ku-śmierci.	

Poprawna odpowiedź

- a) P
- b) F
- c) P
- d) F

Wskazówki do rozwiązania zadania

Słowa, znajdujące się w 2. akapicie tekstu, wskazują na poprawną odpowiedź odnośnie punktu a): „Abraham działa siłą absurdu; albowiem absurdem właśnie jest to, że jako jednostka wynosi się ponad ogółność”. Wskazówką dla poprawnej odpowiedzi odnośnie punktu c) są słowa: „Dlaczego jednak Abraham to uczynił? Uczynił to dla Pana Boga, a jednocześnie identycznie z tym dla samego siebie. Uczynił to dla Boga, gdyż Bóg żądał od niego takiego świadectwa wiary, dla siebie – gdyż chciał dać świadectwo”. (5 akapit) Czyn Abrahama zaświadcza o jego więzi z Bogiem poprzez gotowość do poświęcenia swojego syna.

Zadanie 11.

Przyporządkuj odpowiednie wyrazy, aby uzupełnić poniższe zdania. Wpisz wybrane wyrazy z ramki w wyznaczone miejsca tekstu.

Teleologiczne zawieszenie etyki jest to przekroczenie A., które mają charakter ogólnie obowiązujący w danej społeczności. Abraham wyznacza sobie cel sytuujący się ponad celami B. obowiązującej w społeczeństwie, w którym żyje. Jako człowiek wiary znajduje się w bezpośrednim stosunku do osobowego Boga, którego żądania są C. i nie mogą być mierzone według ludzkiego D.

sumienie, granice moralne, umowa społeczna, etyka, absolutny, umysł, normy moralne, niejasny

Poprawna odpowiedź

- A. norm moralnych
- B. etyki
- C. absolutne
- D. umysłu

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przeczytaj uważnie 2. akapit tekstu Sørensa Kierkegaarda. Jest to fragment, który odsyła do poprawnej odpowiedzi. Jednocześnie przeanalizuj tekst z lukami i wpisz poszczególne wyrazy w taki sposób, aby odzwierciedlały poglądy Sørensa Kierkegaarda oraz tworzyły spójną całość. Pamiętaj, aby nie pomylić pojęć, które należy wpisać, na przykład norm moralnych z granicami moralnymi lub etyki z umową społeczną.

Zadanie 12.

Na podstawie cytowanego tekstu Sørensa Kierkegaarda zaznacz prawidłową odpowiedź.

Konflikt Abrahama dotyczy sprzeczności między	a) racjami rozumu a intuicją.
	b) normami moralnymi a obowiązkiem wobec Boga.
	c) celem nauki a celem religii.

Poprawna odpowiedź

b)

Wskazówki do rozwiązania zadania

Konflikt Abrahama został opisany w paragrafie 6., 7. i 8. cytowanego tekstu. Przeczytaj uważnie te fragmenty i na ich podstawie zaznacz właściwą odpowiedź. Pamiętaj, że sposób przedstawienia konfliktu Abrahama w cytowanym tekście jest autorską interpretacją Sørensa Kierkegaarda, a nie kopią historii Abrahama z Biblii. Uważnie zatem przeczytaj tekst i w swojej odpowiedzi sugeruj się tekstem Sørensa Kierkegaarda, a nie własną wiedzą na temat tej biblijnej opowieści.

Tekst do zadań 13.–16.

Niccolò Machiavelli

Książę

Ci, którzy pragną pozyskać łaskę księcia, stają najczęściej przed Nim z tym, co mają najbardziej wśród swoich rzeczy drogiego i co Mu, jak widzą, największą sprawi przyjemność. [...] Otóż i ja, pragnąc złożyć jakieś świadectwo w swej czołobitności względem Waszej Wysokości, nie znalazłem pośród swego mienia droższej mi i cenniejszej rzeczy niż znajomość czynów wielkich mężów, nabytą długim doświadczeniem w sprawach nowożytnych i ciągłym rozczytywaniem się w starożytnych; tę znajomość, bardzo sumiennie i długo przemyślawszy i rozważywszy, zawarłem obecnie w tym dziełku, które posyłam Waszej Wysokości. [...]

A niechaj nie będzie poczytane mi za zarozumiałość, że człowiek niskiego i podłego stanu ośmiela się omawiać i regulować postępowanie książąt, albowiem [...] trzeba być księciem, by dobrze poznać naturę ludów, a trzeba należeć do ludu, by dobrze poznać naturę książąt. [...]

Moim zamiarem jest rzeczy użyteczne pisać dla tego, kto wie, o co chodzi, przeto wydaje mi się bardziej odpowiednim iść za prawdą zgodną z rzeczywistością niż za jej wyobrażeniem. Wielu wyobrażało sobie takie republiki i księstwa, jakich w rzeczywistości ani nie widzieli, ani nie znali; wszak sposób, w jaki się żyje, jest tak różny od tego, w jaki się żyć powinno, że kto, chcąc czynić tak, jak się czynić powinno, nie czyni tak, jak inni ludzie czynią, ten gotuje raczej swój upadek niż przetrwanie; bowiem człowiek, który pragnie zawsze i wszędzie wytrwać w dobrem, paść koniecznie musi między tylu ludźmi, którzy nie są dobrymi. Otóż niezbędnym jest dla księcia, który pragnie utrzymać się [przy władzy], aby potrafił nie być dobrym i zależnie od potrzeby posługiwał się lub nie posługiwał dobrocią. [...]

Musicie bowiem wiedzieć, że dwa są sposoby prowadzenia walki: jeden – prawem, drugi – siłą; pierwszy sposób jest ludzki, drugi zwierzęcy, lecz ponieważ częstokroć pierwszy nie wystarcza, wypada uciekać się do drugiego. Dlatego książę musi umieć dobrze posługiwać się naturą zwierzęcia i człowieka. [...] Przeto książę, zmuszony posługiwać się dobrze naturą zwierząt, powinien spośród nich wziąć za wzór lisa i lwa, albowiem lew nie umie unikać sidła, a lis bronić się przed wilkami. Trzeba przeto być lisem, by wiedzieć, co sidła, i lwem, by postrach budzić u wilków. [...] Otóż mądry pan nie może ani powinien dotrzymywać wiary, jeżeli takie dotrzymywanie przynosi mu szkodę i gdy zniknęły przyczyny, które spowodowały jego przyrzeczenie. Zapewne gdyby wszyscy ludzie byli dobrzy, ten przepis nie byłby dobry, lecz ponieważ są oni nikczemni i nie dotrzymywaliby tobie wiary, więc ty także nie jesteś obowiązany im jej dotrzymywać.

A nigdy nie braknie księciu przyczyn prawnych, by upiększyć wiarołomstwo. Można by na to dać niezliczone przykłady nowoczesne i wykazywać, ile traktatów pokojowych, ile przyrzeczeń stało się nieważnymi i próżnymi wskutek wiarołomstwa książąt, a ten wyszedł lepiej, który lepiej umiał używać natury lisa. Lecz konieczne jest umieć dobrze tę naturę upiększyć i być dobrym kłamcą i obłudnikiem; ludzie tak są prości i tak naginają się do chwilowych konieczności, że ten, kto oszukuje, znajdzie zawsze takiego, który da się oszukać. [...] Nie jest przeto koniecznym, by książę posiadał wszystkie owe zalety, które wskazałem, lecz jest bardzo potrzebnym, aby wydawało się, że je posiada. Śmiem nawet powiedzieć, że gdy się je ma i stale zachowuje, przynoszą szkodę, gdy zaś wydaje się, że się je ma, przynoszą pożytek; powinien więc książę uchodzić za litościwego, dotrzymującego wiary, ludzkiego, religijnego, prawego i być nim w rzeczywistości, lecz umysł mieć skłonny do tego, by mógł i umiał działać przeciwnie, gdy zajdzie potrzeba. [...]

Wiem dobrze, jak wielu miało i ma to przekonanie, że sprawy świata tak są kierowane przez los i Boga, iż ludzie swym rozumem nie mogą ich poprawić i są wobec nich bezradni; przeto mogliby sądzić, że nie warto zbytnio trudzić się tymi sprawami, lecz spuścić się na los. Takie przekonanie jest bardziej w naszych czasach rozpowszechnione z przyczyny wielkich zmian, które widziało się i widzi codziennie wbrew wszelkim ludzkim przypuszczeniom. Kilkakrotnie przemyślawszy to, skłaniam się w pewnej mierze do tej opinii. Jednak niepodobna przyjąć, aby zanikła nasza wolna wola, więc sądzę, że może być prawdą, iż los w połowie jest panem naszych czynności, lecz jeszcze pozostawia nam kierowanie drugą ich połową lub nie o wiele mniejszą ich częścią. Widzę w nim podobieństwo do rwącej rzeki, która gdy wyleje, zatapia równiny, przewraca drzewa i domy, [...] każdy przed nią ucieka, każdy ustępuje przed jej wściekłością. Lecz chociaż taką jest rzeka, nie znaczy, żeby ludzie, gdy spokój powróci, nie mogli zabezpieczyć się groblami i tamami. [...] Podobnie rzecz ma się z losem, którego potęga ujawnia się tam, gdzie nie ma zorganizowanej siły oporu; tam kieruje ona swe ataki, gdzie wie, że dla powstrzymania go nie zbudowano grobel ani tam. [...] Jestem nadto przekonany, że temu wiecie się dobrze, którego sposób postępowania zgodny jest z duchem czasów, natomiast nie szczęści się temu, którego postępowanie nie jest zgodne z czasami.

Źródło: Niccolò Machiavelli, *Księżę*, tłum. K. Żaboklicki, Warszawa 1987, s. 35–36, 80, 84, 86–88, 110–111.

Zadanie 13.

Wskaż dwa poprawne zakończenia zdania *Księżę* Niccolò Machiavellego to

- A. dialog.
- B. dowód.
- C. poradnik.
- D. moralitet.
- E. panegiryk.
- F. traktat polityczny.

Poprawna odpowiedź

C., F.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę zarówno na treść, jak i na formę analizowanego tekstu. Przedmiot rozważań Machiavellego czyni z *Księcia* traktat polityczny, a to, że skierowany jest do konkretnego władcy i „omawia postępowanie książąt”, sprawia, że książka ta stanowi poradnik, jak zdobyć i utrzymać władzę. Możesz również zastosować metodę eliminacji niepoprawnych zakończeń zdania wskazanego w zadaniu, np. dialog albo dowód.

Zadanie 14.

Przyporządkuj odpowiednie wyrazy, aby uzupełnić poniższe zdania. Wpisz wybrane litery w wyznaczone miejsca tekstu.

Nowatorstwo Niccolò Machiavellego polegało na tym, że traktował jako twór całkowicie ludzki, bez pierwiastka Bożego. W *Księciu* przełamał istniejącą do jego czasów w literaturze politycznej tradycję opisywania cech, jakimi powinien się charakteryzować „władca chrześcijański”, bez zdawania sprawy, na czym w praktyce polega polityka jako sztuka utrzymywania i sprawowania Sam termin „polityka” oznaczał dotąd tylko pewną dziedzinę nauki, którą wyłożył w dziele pod tym właśnie tytułem. Kontrowersyjny pogląd Niccolò Machiavellego, że polityka jest pewną

„sztuką”, podobną innym ludzkim umiejętnościom takim, jak architektura czy medycyna, był świadectwem nowego, zrodzonego w pojmowania spraw ludzkich.

- A. władzy
- B. wiedzę
- C. Platon
- D. kontroli
- E. państwo
- F. renesansie
- G. oświeceniu
- H. Arystoteles
- I. teoretycznej
- J. metafizycznej

Poprawna odpowiedź

Nowatorstwo Niccolò Machiavellego polegało na tym, że traktował **E (państwo)** jako twór całkowicie ludzki, bez pierwiastka Bożego. W *Księżciu* przełamał istniejącą do jego czasów w literaturze politycznej tradycję opisywania cech, jakimi powinien się charakteryzować „władca chrześcijański”, bez zdawania sprawy, na czym w praktyce polega polityka jako sztuka utrzymywania i sprawowania **A (władzy)**. Sam termin „polityka” oznaczał dotąd tylko pewną dziedzinę nauki **I (teoretycznej)**, którą **H (Arystoteles)** wyłożył w dziele pod tym właśnie tytułem. Kontrowersyjny pogląd Niccolò Machiavellego, że polityka jest pewną „sztuką”, podobną innym ludzkim umiejętnościom takim, jak architektura czy medycyna, był świadectwem nowego, zrodzonego w **F (renesansie)** pojmowania spraw ludzkich.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę, że aby rozwiązać to zadanie, musisz między innymi wiedzieć, że Niccolò Machiavelli tworzył w renesansie. Powinieneś potrafić umieścić filozofów, ich teksty i koncepcje w kontekście historycznym. Na maturze z filozofii nie będzie od Ciebie wymagana znajomość dokładnych dat życia myśliciela, ale musisz orientować się, w jakiej epoce i okolicznościach tworzył.

Zadanie 15.

Oceń prawdziwość poniższych zdań. Wpisz **P (prawda)**, jeśli zdanie jest prawdziwe lub **F (fałsz)**, jeśli zdanie jest fałszywe.

Zdanie	Prawda/Falsz
a) Niccolò Machiavelli wskazywał badania historyczne jako jedno ze źródeł swoich poglądów.	
b) Zdaniem Niccolò Machiavellego uprawianie skutecznej polityki wymaga przyjęcia założenia, że Bóg nie ingeruje w losy świata.	
c) Niektóre ze swych tez Niccolò Machiavelli wywodził z założeń o naturze człowieka.	
d) Według Niccolò Machiavellego władca nie powinien sprawować władzy za pośrednictwem prawa.	

Poprawna odpowiedź

- a) P
- b) F
- c) P
- d) F

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę, że aby stwierdzić, czy prawdziwe są zadania pierwsze i trzecie, musisz skupić się na przesłankach rozumowań Niccolò Machiavellego, a nie na wnioskach, które formułuje. Zastanów się, co autor tekstu uważa za pewne (np. że ludzie są „nikczemni i nie dotrzymywaliby księciu wiary” albo że „niepodobna przyjąć, aby zanikła nasza wolna wola”). Na jakie źródła swojej wiedzy wskazuje w pierwszym akapicie? Uważna lektura tekstu powinna wystarczyć do prawidłowego rozwiązania zadania.

Zadanie 16.

Którymi spośród wymienionych niżej cech powinien, zdaniem Niccolò Machiavellego, charakteryzować się władca? Zaznacz trzy.

- A. Obłuda.
- B. Pokora.
- C. Surowość.
- D. Łagodność.
- E. Tolerancyjność.
- F. Wyrachowanie.
- G. Sprawiedliwość.

Poprawna odpowiedź

A, C, F.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Większość wymienionych w poleceniu cech pojawia się w tekście Niccolò Machiavellego. Wystarczy je odnaleźć i stwierdzić, w jakim występują kontekście. Trudność może stanowić termin „wyrachowanie”, który odnosi się do poglądu Niccolò Machiavellego, że lepiej żeby władca nie był dobry, gdyż wtedy łatwiej będzie mu postępować niemoralnie, gdy sytuacja tego wymaga.

Tekst do zadań 17.–20.

Immanuel Kant

Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki, która będzie mogła wystąpić jako nauka

Musimy tedy najpierw zauważyć, że choć wszystkie sądy doświadczeniowe są empiryczne, tj. podstawę swoją mają w bezpośrednim spostrzeżeniu zmysłowym, to jednak nie wszystkie sądy empiryczne są już tym samym sądami doświadczeniowymi, lecz że do tego, co empiryczne [...] dołączyć się muszą specjalne pojęcia, początek swój mające całkowicie *a priori* w czystym intelekcie, pod które najpierw może być podciągnięte wszelkie spostrzeżenie, a za których pomocą następnie może ono być zamienione w doświadczenie.

Sądy empiryczne, o ile posiadają ważność przedmiotową, są sądami doświadczeniowymi; te zaś, które są *tylko podmiotowo ważne*, nazywam *sądami jedynie spostrzeżeniowymi*. [...] Wszystkie nasze sądy są najpierw tylko sądami spostrzeżeniowymi; są one ważne jedynie dla nas [...] i dopiero później nadajemy im nowe odniesienie, mianowicie odniesienie do przedmiotu, i chcemy, żeby taki sąd był także ważny dla nas, a tak samo dla każdego człowieka. [...]

Będziemy przeto musieli zanalizować doświadczenie w ogóle, ażeby zobaczyć, co się zawiera w tym wytworze zmysłów i intelektu i w jaki sposób jest też możliwy sąd doświadczeniowy. U podstawy znajdują się tu dane naoczne, których jestem świadom, tj. spostrzeżenie należące tylko do zmysłów. Jako drugi czynnik należy tu również sądzenie (które tylko intelektowi przysługuje). [...] Dlatego też do [uzyskania] doświadczenia nie wystarcza, jak to sobie pospolicie wyobrażają, porównywać spostrzeżenia i wiązać [je] za pomocą sądzenia w świadomości. W ten sposób nie powstaje żadna powszechna ważność i konieczność sądu, dzięki którym jedynie może on być przedmiotowo ważny i być doświadczeniem.

A więc jeszcze całkiem inny sąd najpierw się dokonuje, zanim ze spostrzeżenia może powstać doświadczenie. Dana naoczność musi być podciągnięta pod pewne pojęcie, które określa formę sądzenia w ogóle w odniesieniu do naoczności. [...] Pojęcie tego rodzaju jest czystym pojęciem intelektu *a priori*, które nie czyni nic innego, jak tylko w ogóle wyznacza naoczności sposób, w jaki można jej użyć do sądzenia. Jeśli tego rodzaju pojęciem będzie pojęcie przyczyny, to określa ono ze względu na sądzenie w ogóle tę daną naoczność, która jest pod nie podciągnięta. [...] Ażeby mieć przykład łatwiej zrozumiały, weźmy przypadek następujący: Jeżeli słońce oświeca kamień, wtedy ten się ogrzewa. Ten sąd jest sądem tylko spostrzeżeniowym i nie zawiera konieczności, choć mogłem to spostrzegać, nie wiem jak często. [...] Jeżeli jednak powiadam: „Słońce *ogrzewa* kamień”, to dołącza się tu do spostrzeżenia jeszcze intelektualne pojęcie przyczyny, które wiąże w sposób konieczny pojęcie ciepła z pojęciem światła słonecznego, i wtedy sąd syntetyczny z *koniecznością* staje się ważny powszechnie, a więc przedmiotowy, i ze spostrzeżenia przekształca się w doświadczenie. [...]

Wynik tego jest następujący: rzeczą zmysłów jest oglądać, rzeczą intelektu myśleć. Lecz myśleć, to znaczy łączyć przedstawienia w jednej świadomości. [...] Doświadczenie polega na syntetycznym powiązaniu zjawisk (spostrzeżeń) w jednej świadomości, o ile powiązanie to jest konieczne. [...]

Już od najdawniejszych czasów filozofii badacze czystego rozumu wyobrażali sobie, że oprócz przedmiotów zmysłów, czyli zjawisk (*phaenomena*), stanowiących świat zmysłowy, są jeszcze specjalne przedmioty intelektu (*noumena*), które stanowić miały świat intelektualny. A że zjawisko i złudę uważali za to samo, [...] więc przyznawali rzeczywistość jedynie przedmiotom intelektu.

W istocie, jeżeli przedmioty zmysłów uważamy, i słusznie, za same tylko zjawiska, to przez to przyznajemy zarazem, że u ich podstaw znajduje się rzecz sama w sobie, chociaż jej nie znamy takiej, jaką jest sama w sobie, a znamy tylko jej zjawisko, tj. sposób, w jaki owo coś nieznanego pobudza nasze zmysły. Intelkt więc przez to właśnie, że przyjmuje zjawiska, przyznaje również istnienie rzeczom samym w sobie. [...] Nasz wywód krytyczny nie wyłącza też wcale tego rodzaju rzeczy, lecz [...] o tych czystych przedmiotach intelektu zgoła nic określonego nie wiemy ani wiedzieć nie możemy, gdyż zarówno nasze czyste pojęcia intelektu, jak i czyste dane naoczne, dotyczą tylko przedmiotów możliwego doświadczenia. [...]

Jest istotnie coś zdradliwego w naszych czystych pojęciach intelektu z uwagi na to, że nęcą nas do transcendentnego użytku; tak bowiem nazywam ich używanie wykraczające poza wszelkie możliwe doświadczenie. Nie tylko bowiem to, że nasze pojęcia substancji, siły, działania, realności itd. są zupełnie niezależne od doświadczenia i nie zawierają w sobie żadnego zmysłowego zjawiska, że więc istotnie, jak się zdaje, dotyczą rzeczy samych w sobie, lecz bardziej jeszcze umacnia nas w tym przypuszczeniu to, iż zawierają w sobie konieczność określenia, której doświadczenie nigdy nie dorówna. Pojęcie przyczyny zawiera prawidło, według którego z jednego stanu wynika drugi w sposób konieczny, doświadczenie jednak może nam tylko pokazać, że często lub co najwyżej zazwyczaj po jednym stanie rzeczy następuje inny, nie może nam przeto dostarczyć ani ścisłej powszechności, ani konieczności. [...]

Każde pojedyncze doświadczenie jest tylko częścią całego obszaru jego dziedziny. *Absolutna całość wszelkiego możliwego doświadczenia* sama nie jest doświadczeniem, a przecież ona to stanowi konieczne zagadnienie dla rozumu, i to takie, że dla samego tylko przedstawienia sobie tego zagadnienia potrzebne są rozumowi zgoła inne pojęcia niż owe czyste pojęcia intelektu [...]. Podobnie więc jak intelekt wymagał dla doświadczenia kategorii, tak samo rozum zawiera w sobie podstawę dla idei, przez co rozumiem pojęcia konieczne, których przedmiot *nie może* być jednak dany w doświadczeniu. Te idee tak samo tkwią w naturze rozumu, jak tamte w naturze intelektu, i jeżeli towarzyszy im ów pozór, który łatwo może nas zwieść, to pozór ten jest nieunikniony – choć możemy się ustrzec przed tym, „by nie wiódł nas na pokuszenie”.

Ponieważ wszelka złuda polega na tym, że podmiotową podstawę sądu uważa się za przedmiotową, przeto samopoznanie czystego rozumu [...] będzie jedynym środkiem zapobiegawczym przeciw błędom, w które popada rozum, jeżeli mylnie rozumie swe przeznaczenie i w sposób transcendentny do przedmiotu samego w sobie odnosi to, co dotyczy tylko jego własnego podmiotu. [...]

Odróżnienie *idei*, tj. czystych pojęć rozumowych, i kategorii, czyli czystych pojęć intelektu, jako poznań zgoła różnego rodzaju, pochodzenia i użytku, stanowi tak ważny czynnik przy zakładaniu podwalin pod naukę, [...] że bez takiego odróżnienia metafizyka jest bezwzględnie niemożliwa. [...]

Źródło: Immanuel Kant, *Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki, która będzie mogła wystąpić jako nauka*, tłum. B. Bornstein, Warszawa 1993, s. 71–72, 74–76, 82–83, 98–100, 119–120.

Zadanie 17.

Oceń prawdziwość poniższych zdań. Wpisz P (prawda), jeśli zdanie jest prawdziwe lub F (fałsz), jeśli zdanie jest fałszywe.

Zdanie	Prawda/Falsz
a) Zdaniem Immanuela Kanta każdy sąd empiryczny jest sądem doświadczeniowym.	
b) Zdaniem Immanuela Kanta żaden sąd spostrzeżeniowy nie jest sądem doświadczeniowym.	
c) Zdaniem Immanuela Kanta każde postrzeżenie zmysłowe jest poznaniem, lecz nie każde poznanie wywodzi się z postrzeżenia zmysłowego.	
d) Zdaniem Immanuela Kanta każde poznanie wywodzi się z postrzeżenia zmysłowego, lecz samo tylko postrzeżenie zmysłowe nie jest poznaniem.	

Poprawna odpowiedź

- a) F
- b) P
- c) F
- d) P

Wskazówki do rozwiązania zadania

To zadanie wymaga dokładnej analizy szczególnie dwóch pierwszych akapitów tekstów Immanuela Kanta. Nie pojawia się w nich jednak słowo „poznanie”. To, że dla autora *Krytyki czystego rozumu* poznaniem nie są jeszcze same zmysłowe postrzeżenia, ale ich powiązanie umożliwiające przez formy czystej naoczności (przestrzeń i czas) oraz pojęcia intelektu, musisz wiedzieć dzięki swojej znajomości epistemologii Immanuela Kanta albo wydedukować z całości tekstu.

Zadanie 18.

Wskaż, którego z wymienionych niżej filozofów krytykuje Immanuel Kant, gdy pisze, że „do uzyskania doświadczenia nie wystarcza, jak to sobie pospolicie wyobrażają, porównywać spostrzeżenia i wiązać je za pomocą sądzenia”?

- A. Platon.
- B. Kartezjusz.
- C. św. Anzelm.
- D. John Locke.

Poprawna odpowiedź

D.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zastanów się, który z wymienionych filozofów uważał spostrzeżenia zmysłowe (empiryczne doświadczenie) za jedyne źródło poznania. Drogą eliminacji łatwo dojdiesz do wniosku, że chodzi o Johna Locke’a. Nie musisz więc pamiętać, w jaki dokładnie sposób zdaniem Johna Locke’a umysł ludzki wiąże dostarczane przez zmysły idee proste w idee złożone, by poprawnie rozwiązać to zadanie.

Zadanie 19.

Wskaż poprawne zakończenie zdania *Według Immanuela Kanta istnienie rzeczy samych w sobie intelekt przyjmuje jako*

- A. hipotezę.
- B. wniosek.
- C. założenie wyrażone wprost.
- D. przesłankę wyrażoną nie wprost.

Poprawna odpowiedź

D.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę, że zdanie, które należy tu uzupełnić, nie dotyczy bezpośrednio rozumowania Immanuela Kanta na temat istnienia rzeczy samych w sobie, ale struktury, jaką według niego ma wszelkie doświadczenie. W analizowanym tekście pada stwierdzenie: „Intelekt więc przez to właśnie, że przyjmuje zjawiska, przyznaje również istnienie rzeczom samym w sobie”. Uznając przedmioty doświadczenia za zjawiska automatycznie, czyli nie wprost, zakładamy istnienie rzeczy samych w sobie, które są podstawą tych zjawisk.

Zadanie 20.

Przyporządkuj poniższe zdania odpowiednim rodzajom sądów rozróżnianych przez Immanuela Kanta.

1. Wszechświat jest nieskończony.
2. Odczuwam przyjemność, gdy obcuję z naturą.
3. Obcowanie z naturą jest przyczyną przyjemności.
4. Warunkami wszelkiego poznania są formy naoczności: czas i przestrzeń.

- A. sąd transcendentny
- B. sąd transcendentalny
- C. sąd spostrzeżeniowy
- D. sąd doświadczeniowy

Poprawna odpowiedź

1. – A., 2. – C., 3. – D., 4. – B.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Rodzaj drugiego i trzeciego z sądów możesz łatwo określić, porównując je z przykładami podawanymi przez Immanuela Kanta w czwartym akapicie tekstu („Jeżeli słońce oświeca kamień, wtedy ten się ogrzewa”, „Słońce ogrzewa kamień”). Pojęcie transcendentności jako czegoś, co wykracza poza możliwe doświadczenie (np. nie można doświadczyć nieskończoności wszechświata), również odnajdziesz w tekście. Weź pod uwagę fakt, że w rozumieniu Kanta słowo „transcendentalny” odnosi się do władzy poznawczej i możliwości poznania.

Tekst do zadań 21.–24.

Fryderyk Nietzsche

Z genealogii moralności

Kilka słów jeszcze o pochodzeniu i celu kary – dwa odrębne zagadnienia, które zwykle wrzuca się do jednego worka, niestety. Jak poczynali sobie tu dotychczas genealogowie moralności? Jak zawsze, to znaczy naiwnie: wynajdują w karze jakiś „cel”, na przykład zemstę czy odstraszenie, po czym cel ten beztrząsliwie umieszczają u początków powstania kary jako jej *causa fiendi* [przyczynę stawiania się] – i gotowe. Ale do historii powstania prawa kategoria „cel” daje się zastosować na samym ostatku; w odniesieniu do wszelkiej historii nie ma ważniejszej tezy niż teza, [...] że *totum coelum* [całe niebo] oddziela przyczynę powstania jakiejś rzeczy od jej końcowej użyteczności, od jej faktycznego zastosowania i wkomponowania w system celów; że każdą realność, która w taki czy inny sposób doszła do skutku, górująca nad nią moc wykląda pod kątem [swych] nowych zapatrywań, zajmuje w nowy sposób, przekształca i przekierowuje dla nowego pożytku; że wszelka akcja w świecie organicznym ma charakter zawładnięcia, zapanowania, a wszelkie zawładnięcie i zapanowanie mają charakter zreinterpretowania, przysposobienia, które z konieczności zaciemniają czy całkowicie wymazują dotychczasowy „sens” i „cel”. Choćbyśmy najlepiej pojęli użyteczność dowolnego organu fizjologicznego (czy jakiejś instytucji prawnej, jakiegoś obyczaju społecznego, jakiegoś zwyczaju politycznego, jakiejś formy w dziedzinie sztuki czy kultu religijnego) i tak nie pojmujemy tą drogą jego powstania – jakkolwiek niewygodnie i nieprzyjemnie by to brzmiało dla starszych uszu: od dawna bowiem uważa się, że pojmując niezbitą cel, użyteczność jakiejś rzeczy, jakiejś formy, jakiejś instytucji, pojęliśmy też powód ich powstania [...]. Podobnie karę postrzegano jako wynalezioną do karania. Lecz wszelki cel, wszelka użyteczność są jedynie oznaką, że jakaś wola mocy zapanowała nad czymś mniej mocnym [niż ona] i odcisnęła na nim, sama z siebie, jakąś funkcję lub sens; cała historia jakiegokolwiek „rzeczy”, jakiegokolwiek organu, jakiegokolwiek zwyczaju może dzięki temu stanowić nieprzerwany łańcuch [...] coraz to nowych interpretacji i przysposobień, których przyczyny [...] mogą przypadkowo następować jedna po drugiej i zastępować jedna drugą. „Rozwój” jakiejś rzeczy, jakiegoś zwyczaju, jakiegoś organu nie jest więc postępem, który zmierzałby do jakiegoś celu, tym bardziej nie jest postępem logicznym [...] – lecz następowaniem po sobie, [...] dokonujących się na tej rzeczy, na tym zwyczaju czy na tym organie procesów zawładnięcia. [...] Forma jest płynna; jeszcze bardziej płynny jest „sens”. [...] Ten zasadniczy aspekt metodyki historycznej podkreślam z tym większą mocą, że [...] przeciwstawia się on właśnie panującym w dzisiejszych czasach instynktowi i gustowi, które chętniej pogodziłyby się z absolutną przypadkowością, ba, z mechanistyczną nonsensownością wszelkich zdarzeń niż z teorią rozgrywającej się w nich woli mocy. Demokratyczna idiosynkrazja¹ w stosunku do wszystkiego, co panuje i pragnie panować, nowoczesny mizarchizm² [...] stopniowo tak się poprzebierały w duchowe [...] szaty, że krok po kroku wdzierają się dzisiaj [...] do najbardziej ścisłych, pozornie najbardziej obiektywnych nauk; ba, mam wrażenie, że zapanowały już nad całą fizjologią i biologią, rzecz jasna ze szkodą dla tych nauk, eskamotując³ ich podstawowe pojęcie – pojęcie aktywności. W jego miejsce, pod naciskiem wspomnianej idiosynkrazji, na pierwszy plan wysuwa się „adaptacja”, to znaczy drugorzędna aktywność, czysta reaktywność, ba, samo życie zostało zdefiniowane jako coraz bardziej celowa adaptacja wewnętrzna do okoliczności zewnętrznych. [...] Definicja ta zapoznaje

¹ Idiosynkrazja – właściwość lub cecha indywidualna, wyjątkowa, często ekscentryczna.

² Mizarchizm – niechęć do władzy (z greckiego *misos* – nienawidzić i *arche* – władza).

³ Eksamotować – zręcznie, niepostrzeżenie coś ukryć lub skraść.

istotę życia – jego wolę mocy; przeocza też zasadniczy prymat spontanicznych, atakujących, napastliwych, nadających nową wykładnię, nadających nowy kierunek, kształtujących sił – dopiero po ich zadziałaniu może nastąpić „adaptacja”. [...]

Wracając do naszej kwestii, to znaczy do [problemu] kary, musimy, zgodnie z powyższymi uwagami, wyróżnić w niej dwie strony: po pierwsze, jej relatywnie trwałe elementy, takie jak zwyczaj, akt, „dramat”, ścisła kolejności procedur, po drugie zaś – jej płynne elementy, takie jak sens, cel, oczekiwania, które wiążą się z realizacją tych procedur. Przy czym stosownie do zasadniczego aspektu metodyki historycznej, który powyżej przedstawiliśmy, zakładamy, [...] że sama procedura jest starsza, wcześniejsza niż jej wykorzystanie na potrzeby kary, że kara została włożona, interpretowana w procedurę (od dawna istniejącą, ale stosowaną w innym sensie), krótko mówiąc, że sprawy nie mają się tak, jak dotychczas przyjmowali nasi naiwni badacze genealogii moralności i prawa, którzy wyobrażali sobie, że procedura została wynaleziona dla celów kary. [...] Jeśli chodzi o ten płynny element kary, o jej „sens”, to w późnym stadium [rozwoju] kultury (na przykład w dzisiejszej Europie) pojęcie „kara” rzeczywiście nie przedstawia już jednego sensu, lecz syntezę „sensów”; dotychczasowa historia kary [...] ostatecznie krystalizuje się w swego rodzaju jedność, która z trudem daje się [...] analizować i co należy podkreślić, jest zupełnie niedefiniowalna (definiowalne jest jedynie coś, co nie ma historii). [...] Aby choć w przybliżeniu pokazać, jak niepewny, jak wtórny, jak akcydentalny jest „sens” kary, [...] przedstawiam schemat, do którego doszedłem na podstawie stosunkowo skromnego i przypadkowego materiału: kara jako unieszkodliwienie, jako uniemożliwienie dalszego szkodenia; kara jako odplacenie, w jakiegokolwiek formie [...] poszkodowanemu poniesionej przezeń szkody; kara jako izolowanie [przypadku] zakłócenia równowagi; [...]; kara jako wzbudzanie strachu przed [osobami], które orzekają i egzekwują karę; kara jako swego rodzaju wyrównanie [długu] za korzyści, z których przestępca dotychczas czerpał [...] kara jako wycięcie wyrodniejącego elementu; [...] kara jako [swego rodzaju] święto, mianowicie jako gwałt i kpina na powalonym w końcu wrogu; kara jako wyrabianie pamięci, czy to karanym ([służące] tak zwanej „poprawie”), czy to świadkom egzekucji; [...] kara jako środek wojenny w wojnie wypowiedzianej wrogowi pokoju, prawa, porządku zwierzchności. [...]

Listy tej z pewnością nie można uznać za kompletną; łatwo dostrzec, że kara jest obładowana wszelkiego rodzaju pożytkami. Dlatego tym bardziej wolno od niej odjąć rzekomy pożytek, który jednak przez potoczną świadomość jest uważany za najbardziej istotny. [...] Wartość kary miałaby polegać na wzbudzaniu w winowajcy poczucia winy – w karze widzi się właściwy instrument wyzwiania reakcji psychicznej, która nosi miano „nieczystego sumienia” czy „wyrzutów sumienia”. Przekonanie to rozmija się jednak i z rzeczywistością, i z psychologią – nawet w odniesieniu do dzisiejszego dnia, a cóż dopiero w odniesieniu do najdłuższej historii człowieka, do jego prehistorii! [...] Generalnie biorąc, kara czyni twardym i zimnym; wzmacnia koncentrację; wyostreza poczucie obcości; potęguje siłę oporu.

Źródło: Fryderyk Nietzsche, *Z genealogii moralności*, tłum. G. Sowiński, Kraków 2011, s. 75–80.

Zadanie 21.

Wskaż poprawne zakończenie zdania *Według Fryderyka Nietzschego kara jest instytucją*

- A. dającą się w pełni zdefiniować.
- B. wynalezioną w określonym celu.
- C. która wykształciła w człowieku sumienie.
- D. która przyjmuje różne znaczenia w zależności od kontekstu społecznego.

Poprawna odpowiedź

D.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przeciwieństwa trzech pierwszych twierdzeń sformułowane są niemalże dosłownie w analizowanym tekście. Czwarte stwierdzenie jest jedną z ogólnych tez całego fragmentu.

Zadanie 22.

Wskaż, którym spośród wymienionych niżej problemów zajmuje się Fryderyk Nietzsche w analizowanym tekście.

- A. Kto ma prawo karać?
- B. Jakie jest pochodzenie kary?
- C. Kiedy kara jest sprawiedliwa?
- D. Jaka forma kary jest najskuteczniejsza?

Poprawna odpowiedź

B.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Trudność tego zadania polega na tym, że Fryderyk Nietzsche w analizowanym tekście porusza wszystkie wymienione problemy. Musisz jednak ustalić, który z nich uznaje on za zasadny i własny.

Zadanie 23.

Sformułowana przez Fryderyka Nietzschego pod koniec drugiego akapitu analizowanego tekstu lista różnych sensów, które może mieć kara, pełni funkcję

- A. hipotezy.
- B. kontrargumentu.
- C. argumentu z przykładu.
- D. argumentu z autorytetu.

Poprawna odpowiedź

C.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę na to, jak Fryderyk Nietzsche wyjaśnia, dlaczego przedstawia czytelnikom listę, której dotyczy to zadanie. Píše on mianowicie: „Aby choć w przybliżeniu pokazać, jak niepewny, jak wtórny, jest "sens" kary, przedstawiam schemat...”. Celem Fryderyka Nietzschego jest więc sformułowanie argumentu, polegającego na pokazaniu słuszności pewnej tezy na przykładach.

Zadanie 24.

Na podstawie przytoczonego tekstu Fryderyka Nietzschego oceń prawdziwość poniższych zdań. Wpisz P (prawda), jeśli zdanie jest prawdziwe lub F (fałsz), jeśli zdanie jest fałszywe.

Zdanie	Prawda /Fałsz
a) Rozwój instytucji prawnych ma charakter logiczny i postępowy.	
b) Forma kary jest wcześniejsza niż jej zastosowanie w celu karania	
c) Przyczynę powstania badanej rzeczy można zawsze ustalić, pytając o jej cel.	
d) Znaczenie badanego obyczaju ujawnia się w późnym stadium rozwoju kultury.	

Poprawna odpowiedź

- a) F
- b) P
- c) F
- d) F

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę na fragment, w którym Fryderyk Nietzsche krytykuje interpretowanie dziejów społeczeństw albo jakichś ich konkretnych instytucji w kategoriach postępu. Istotą tej krytyki jest odrzucenie poglądu, że cokolwiek ma jeden, ustalony z góry cel. Jeśli nie ma celu, nie może być też postępu, polegającego przecież na stopniowym zbliżaniu się do wyznaczonego celu. Wszystkie twierdzenia, których prawdziwość masz ocenić w tym poleceniu odnoszą się do tego problemu.

Tekst do zadań 25.–28.

Ludwig Wittgenstein

Traktat logiczno-filozoficzny (wybrane tezy)

- 1 Świat jest wszystkim, co jest faktem.
- 1.1 Świat jest ogółem faktów, nie rzeczy.
- 1.11 Świat jest wyznaczony przez fakty oraz przez to, że są to *wszystkie* fakty.
- 1.12 Ogół faktów wyznacza bowiem to, co jest faktem, a także wszystko to, co faktem nie jest.
- 1.13 Światem są fakty w przestrzeni logicznej.
- 1.2 Świat rozpada się na fakty.
- 1.21 Jedno może być faktem lub nie być, a wszystko inne pozostawać takie samo.
- 2 To, co jest faktem – fakt – jest istnieniem stanów rzeczy.
- 2.01 Stan rzeczy jest połączeniem przedmiotów. (Obiektów, rzeczy).
- 2.012 W logice nic nie jest przypadkowe. Jeżeli rzecz *może* występować w stanie rzeczy, to możliwość stanu rzeczy musi być w niej już przesądzona.
- 2.1 Tworzymy sobie obrazy faktów.
- 2.11 Obraz przedstawia sytuację w przestrzeni logicznej – istnienie i nieistnienie stanów rzeczy.
- 2.12 Obraz jest modelem rzeczywistości.
- 2.13 Przedmiotom odpowiadają w obrazie elementy obrazu.
- 2.131 W obrazie przedmioty są reprezentowane przez elementy obrazu.
- 2.14 Obraz polega na tym, że jego elementy mają się do siebie w pewien określony sposób.
- 2.15 To, że elementy obrazu mają się do siebie w pewien określony sposób, wyobraża, iż rzeczy tak się do siebie mają.
Nazwijmy ten związek elementów obrazu jego strukturą, a jej możliwość – jego formą odwzorowania.
- 2.151 Forma odwzorowania jest to możliwość, że rzeczy tak się do siebie mają, jak elementy obrazu.
- 2.1511 Tak właśnie obraz jest powiązany z rzeczywistością; dosięga jej.
- 2.1512 Jest on jak miara przyłożona do rzeczywistości.
- 2.1514 Stosunek odwzorowujący składa się z przyporządkowań między elementami obrazu i rzeczami.
- 2.2 Obrazowi i temu, co odwzorowane, wspólna jest logiczna forma odwzorowania.
- 2.201 Obraz odwzorowuje rzeczywistość, przedstawiając pewną możliwość istnienia i nieistnienia stanów rzeczy.
- 2.202 Obraz przedstawia pewną możliwą sytuację w przestrzeni logicznej.
- 2.203 Obraz zawiera możliwość przedstawianej sytuacji.
- 2.21 Obraz jest zgodny z rzeczywistością lub niezgodny; jest trafny lub błędny, prawdziwy lub fałszywy.
- 2.22 Obraz przedstawia to, co przedstawia, niezależnie od swej prawdziwości lub fałszywości – przez formę odwzorowania.
- 2.221 Tym, co obraz przedstawia, jest jego sens.
- 2.222 Jego prawdziwość lub fałszywość polega na zgodności lub niezgodności jego sensu z rzeczywistością.
- 2.223 Aby rozpoznać, czy obraz jest prawdziwy, czy fałszywy, musimy porównać go z rzeczywistością.
- 2.224 Z samego obrazu nie można rozpoznać, czy jest prawdziwy, czy też fałszywy.
- 2.225 Nie ma obrazu prawdziwego *a priori*.

3. Logicznym obrazem faktów jest myśl.
4. Myśl jest to zdanie sensowne.
- 4.01 Zdanie jest obrazem rzeczywistości.
Zdanie jest modelem rzeczywistości, tak jak ją sobie myślimy.
- 4.011 Na pierwszy rzut oka zdanie – tak jak ono wygląda, dajmy na to, wydrukowane na papierze – nie wydaje się obrazem rzeczywistości, której dotyczy. Ale i nuty nie wydają się na pierwszy rzut oka obrazem muzyki, a nasze pismo fonetyczne (literowe) – obrazem naszej mowy.
A jednak symboliki te okazują się i w sensie potocznym obrazami tego, co przedstawiają.
- 4.063 [...] Zdaniu bez sensu w ogóle nic nie odpowiada, gdyż nie oznacza ono żadnej rzeczy (wartości logicznej) o własnościach zwanych „fałszem” lub prawdą”. [...]
- 5.6 *Granice mego języka* oznaczają granice mego świata.
- 6.5 Do odpowiedzi, której nie można wyrazić, nie można też wyrazić pytania.
Wielka zagadka nie istnieje.
Jeżeli jakieś pytanie da się w ogóle postawić, to *można* też na nie odpowiedzieć.
- 6.53 Poprawna metoda filozofii byłaby właściwie taka: Nie mówić nic poza tym, co da się powiedzieć, czyli poza zdaniami nauk przyrodniczych – a więc nic poza tym, co z filozofią nie ma nic wspólnego; a gdyby potem ktoś chciał powiedzieć coś metafizycznego, wykazać mu, że pewnym znakom swoich zdań nie nadał żadnego znaczenia. Byłaby to dla niego metoda niezadowolająca – nie miałby poczucia, że uczymy go filozofii – ale byłaby to jedyna metoda ściśle poprawna.
- 6.54 Tezy moje wnoszą jasność przez to, że kto mnie rozumie, rozpozna je w końcu jako niedorzeczne; gdy przez nie – po nich – wyjdzie ponad nie. (Musi niejako odrzucić drabinę, uprzednio po niej się wspiąwszy.)
Musi te tezy przewyciężyć, wtedy świat przedstawi mu się właściwie.
- 7 O czym nie można mówić, o tym trzeba milczeć.

Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Traktat logiczno-filozoficzny*, przeł. B. Wolniewicz, Warszawa 1970.

Zadanie 25.

Stanowisko autora tekstu najbliższe jest

- A. dualizmowi Kartezjusza.
- B. aprioryzmowi Immanuela Kanta.
- C. pesymizmowi Arthura Schopenhauera.
- D. neopozytywizmowi Koła Wiedeńskiego.

Zadanie 26.

Zdaniem autora tekstu (zaznacz dwie poprawne odpowiedzi)

- A. każdej myśli dającej się wyrazić w języku odpowiada jakiś fakt po stronie rzeczywistości.
- B. nie każdej myśli dającej się wyrazić w języku odpowiada jakiś fakt po stronie rzeczywistości.
- C. każdej myśli dającej się wyrazić w języku odpowiada możliwość faktu po stronie rzeczywistości.
- D. są takie myśli, którym odpowiadają jakieś fakty po stronie rzeczywistości, ale których nie da się wyrazić w języku.
- E. są takie myśli, dające się wyrazić w języku, którym nie odpowiada nawet możliwość faktu po stronie rzeczywistości.

Zadanie 27.

Do podanych niżej zdań przyporządkuj odpowiednio sens (wstaw S) i bezsens (wstaw B), stosując kryteria przedstawione w załączonym tekście.

Zdanie	Sens/Bezsens
a) W lutym w Polsce często pada śnieg.	
b) Filozofię i sztukę łączy to, że poszukują Boga.	
c) Każdy człowiek ma jakieś przeznaczenie.	
d) Matematyka jest najważniejszą dyscypliną wiedzy.	
e) Ludwig Wittgenstein napisał „Traktat logiczno-filozoficzny”.	

Zadanie 28.

Klasycznej definicji prawdy najbliższe jest zdanie z załączonego tekstu

- A. 4
- B. 2.1
- C. 2.14
- D. 2.22

Tekst do zadań 29.–32.

Artur Schopenhauer

Uzupełnienia do nauki o nicości istnienia

Nasze istnienie nie ma innej podstawy ani gruntu, na których by się opierało, poza ulatniającą się terażniejszością. Dlatego formą jego jest z istoty stały ruch bez możliwości spoczynku, do którego wciąż dążymy. Przypomina biegnącego z góry, który musiałby upaść, gdyby chciał się zatrzymać, a utrzymuje się na nogach tylko biegnąc dalej. Przypomina też balansującą na palcu tyczkę a także planetę, która upadłaby na swe słońce, gdyby przestała nieustannie pędzić. A zatem niepokój jest typową cechą istnienia.

W takim świecie, w którym niemożliwa jest jakiegokolwiek rodzaju stabilność, jakkolwiek trwały stan, lecz wszystko tkwi w nieukojonym wirze i przemianie, wszystko pędzi, leci, utrzymuje się w pionowej pozycji na linii, idąc i poruszając się wciąż naprzód szczęście nie daje się nawet pomyśleć. Nie może mieszkać tam, gdzie ma miejsce platońskie „nieustanne stawanie się, a nigdy bycie”. Przede wszystkim nikt nie jest szczęśliwy, lecz dąży całe życie do rzekomego szczęścia, które rzadko osiąga i po to tylko, by doznać rozczarowania. Z reguły jednak każdy dopływa do portu jak po katastrofie, pozbawiony masztów. Wtedy jednak jest też obojętne, czy był szczęśliwy, czy nieszczęśliwy w życiu które składało się tylko z nietrwałej terażniejszości, a teraz dobiegło końca.

Tymczasem jednak trzeba się dziwić, jak w świecie ludzkim i zwierzęcym dochodzi do skutku i zachowuje się ów wielki, różnorodny i niezmordowany ruch dzięki dwóm prostym sprężynom, głodowi i popędowi płciowemu, którym nieco pomaga jeszcze nuda, i że nie potrafią być *primum mobile* [pierwsze źródło ruchu] tak skomplikowanej maszynerii, wprawiającej w ruch marionetki.

Jeśli jednak rozpatrzmy sprawę bliżej, to zobaczymy przede wszystkim, jak siły chemiczne naruszają, a w końcu niszczą egzystencję ciał nieorganicznych, a istnienie ciał organicznych jest możliwe tylko przez nieustanną wymianę materii, która wymaga stale dopływu, czyli pomocy z zewnątrz. Życie organiczne przypomina więc już samo w sobie tykę balansującą na dłoni, która stale musi się poruszać i wobec tego jest nieustanną potrzebą, stale powracającym brakiem i bezkresną nędzą. Ale dopiero za pośrednictwem tego organicznego życia możliwa jest świadomość. Jest to więc wszystko istnieniem skończonym, a jako jego przeciwieństwo dałoby się pomyśleć istnienie nieskończone, nie wystawione na atak z zewnątrz, ani nie potrzebujące zewnętrznej pomocy [...] bez zmiany, bez czasu, bez wielości i różnorodności – którego negatywne poznanie jest tonem przewodnim filozofii Platona. Musi ono być tym, do czego drogę otwiera zaprzeczenie woli życia. [...]

Życie ukazuje się przede wszystkim jako zadanie, mianowicie zadanie zachowania go, *de gangersavie* [zarobienia na swoje utrzymanie]. Gdy to zadanie jest spełnione, zdobycze jest ciężarem i pojawia się następne zadanie, aby nim dysponować, a mianowicie tak, by obronić się przed nudą, która dopada każde zabezpieczone życie jak drapieżny ptak. Zatem pierwszym zadaniem jest coś zdobyć, a drugim sprawić, by nie czuć zdobyczy, gdyż inaczej jest ona ciężarem.

Jeśli próbuje się ogarnąć jednym rzutem oka cały ludzki świat, to widać wszędzie bezustanną walkę, potężne zmaganie się z natężeniem wszystkich sił cielesnych i duchowych o życie i istnienie wobec wszelkich i w każdej chwili czających się zagrożeń i nieszczęść wszelkiego rodzaju. A jeśli rozpatruje się cenę, którą za wszystko to się płaci, za samo istnienie i życie, to odkrywa się pewne obszary bezbolesnej egzystencji, na które natychmiast napada nuda i które szybko likwiduje nowa bieda.

Jeżeli za biedą tkwi natychmiast nuda, która dopada nawet mądrzejsze zwierzęta, jest to skutek tego, że życie nie ma prawdziwej treści, lecz że w ruchu utrzymuje je tylko potrzeba

i złudzenie, ale kiedy tych zabraknie, wówczas na jaw występuje cała nagość i pustka istnienia.

To, że istnienie ludzkie musi być swego rodzaju zbłądzeniem, widać wystarczająco ze zwykłej uwagi, że człowiek jest tworem złożonym z potrzeb, których trudno osiągalne zaspokojenie niczego mu jednak nie daje oprócz stanu bezbolesnego, w którym jest wydany już tylko na pastwę nudy. To wprost dowodzi, że istnienie samo przez się nie ma żadnej wartości, gdyż jest właśnie tylko doznaniem jego pustki.

Źródło: Artur Schopenhauer, *W poszukiwaniu mądrości życia*, t. II, przeł. J. Garewicz, Kęty 2006, s. 253–255 (§144, §146).

Zadanie 29.

Wybierz dwa poprawne zakończenia zdania

Według autora tekstu przyczyną ludzkiego nieszczęścia jest

- A. samoświadomość.
- B. specyfika ludzkich pragnień.
- C. istota życia cywilizowanego.
- D. niewiedza w sprawach dobra i zła.
- E. charakter wszelkiego życia organicznego.

Zadanie 30.

Dwaj filozofowie, którzy podzielaliby pogląd autora tekstu w kwestii nieuchronności cierpienia w życiu ludzkim to

- A. Platon.
- B. Epiktet.
- C. Arystoteles.
- D. Zygmunt Freud.
- E. Søren Kierkegaard.

Zadanie 31.

W przytoczonym tekście autor używa charakterystycznej dla swojej filozofii kategorii *woli życia*. Które z doświadczeń ludzkich stanowi jej specyficzny wyraz?

- A. Pragnienie.
- B. Trwałe szczęście.
- C. Zdolność autorefleksji.
- D. Poczucie trwałej radości istnienia.

Zadanie 32.

Autor dowodzi, że pragnienie lub nuda są źródłem nieszczęścia człowieka. Przekonanie to można zapisać w postaci implikacji *Jeśli człowiek doświadcza pragnienia bądź nudy, to jest nieszczęśliwy*. Które z poniższych zdań musi być prawdziwe, jeśli powyższe jest prawdziwe?

- A. Jeśli człowiek nie doświadcza nudy, to nie jest nieszczęśliwy.
- B. Jeśli człowiek jest nieszczęśliwy, to doświadcza pragnienia bądź nudy.
- C. Jeśli człowiek nie jest nieszczęśliwy, to nie doświadcza pragnienia bądź nudy.
- D. Jeśli człowiek nie doświadcza ani pragnienia, ani nudy, to nie jest nieszczęśliwy.

Tekst do zadań 33.–36.

Marek Aureliusz

Rozmyślania

II. 14.

A chociażbyś miał żyć jeszcze trzy tysiące lat albo dziesięć tysięcy razy dłużej, przecież pamiętaj o tym, że nikt innego nie traci życia nad to, którym żyje, a innym nie żyje, jak tym, które traci. Najdłuższe więc równa się najkrótszemu. Teraźniejszość jest bowiem równa u wszystkich, a więc i to, co się traci jest równe. Tak więc to, co się traci, przedstawia się jako pozbawione czasu, co do długości. Nikt bowiem nie może stracić tego, co już przeszło lub co przyjdzie. Jakże bowiem można być pozbawionym tego, czego się nie ma? O tym więc dwojgu trzeba pamiętać: po pierwsze o tym, że wszystko od wieków w podobny sposób się dzieje i wciąż się powtarza, i o tym, że jest wszystko jedno, czy się będzie patrzyło na te same rzeczy lat sto czy dwieście, czy przez wieczność. I o drugim, że i człowiek bardzo stary, i ten, który ma umrzeć we wczesnej młodości, tracą po równi. Tylko teraźniejszości bowiem mają być pozbawieni (jeżeli można powiedzieć, że ją posiadają), a nie traci się, czego się nie ma. [...]

VI.16.

Nie jest to cenne, że wydzielamy z siebie wyziewy, jak rośliny, ani że oddychamy, jak bydło i dzikie zwierzęta, ani że doznajemy wrażeń i wyobrażeń, ani że popędy nami poruszają, ani że tworzymy gromady, ani że się karmimy: jest to bowiem wydzielanie strawionych części pokarmu. Cóż jest więc cenne? Oklaski zbierać? Nie. Ani też oklaski za pośrednictwem języków. Pochwała bowiem tłumy to oklaski języków. A więc i sławę odrzuciłeś? Cóż pozostaje cennego? Moim zdaniem: działać i przestawać działać zgodnie z właściwym sobie ustrojem, [czyli rozumną duszą człowieka]. [...] To więc jest cenne. A gdy to się powiedzie, to nie będziesz starał się nabyć nic innego dla siebie. Nie przestaniesz cenić i wielu innych rzeczy? To nie będziesz ani wolny, ani zadowolony z siebie, ani panem namiętności. Musisz bowiem czuć zazdrość, zawiść i nieufność wobec tych, którzy cię mogą owych rzeczy pozbawić, a zradne mieć myśli wobec tych, którzy mają to, co ty cenisz. W ogóle musi czuć niepokój ten, kto ich brak czuje. A w dodatku i bogom wiele rzeczy ma do zganienia. A poszanowanie i cześć dla własnej duszy uczyni cię miłym sobie, ludziom wdzięcznym, wobec bogów uległym, to jest wielbiącym to, co oni przeznaczają i układają. [...]

VI.41.

Jeżeli sobie cokolwiek z rzeczy niezależnych od wyboru przedstawisz jako dobro lub zło, to jako skutek konieczny po zdarzeniu się jakiegoś nieszczęścia lub po wymknięciu się takiego dobra wypływa niezadowolenie z bogów i nienawiść ludzi, bo oni albo są winni, albo są podejrzani o to, że będą winni tego nieszczęsnego zdarzenia lub niepowodzenia. A więc niejedną popełniamy niesprawiedliwość wskutek owego rozróżnienia. A gdy osądzimy jako dobro i zło to tylko, co od nas zawisło, to nie ma żadnego powodu ani żalić się na bogów, ani w nieprzyjacielskim pozostawać do ludzi stosunku. [...]

VI.52.

Możesz o tym żadnego nie wydawać sądu i nie niepokoić się w duszy. Rzeczy bowiem same przez się nie mają w sobie siły zdolnej do utworzenia w nas sądu. [...]

VII.14.

Niech, jaka chce, przykrość zewnętrzna dotyka tego, kto może odczuć przykrość tego rodzaju. Przykrość odczuwszy, użali się, jeżeli zechce. Ja zaś nie odczuwam przykrości,

chyba że wydam sąd o pewnym zdarzeniu, że jest nieszczęściem. A mam moc nie wydawać sądu. [...]

VII.16.

Wola sama sobie nie sprawia przykrości, na przykład: nie napawa sama siebie strachem ani nie prowadzi do smutku. A jeżeli kto inny ma moc przerażania jej i dotknięcia smutkiem, niech to robi. Ona sama bowiem nie wyda sądu i nie da się skierować ku wzruszeniom tego rodzaju.

Ciało niech się samo troszczy o to, by nie doznało jakiej przykrości, i niech da znać, jeżeli w czym przykrość odczuwa. Dusza zaś, to, co ulega bojaźni, co ulega smutkowi, to, co w ogóle o tym wydaje sąd, żadnej przykrości nie odczuwa. Chyba że ją skłonisz do wydania takiego sądu.

Wola ze swej istoty nie odczuwa żadnego braku, chyba że sama sobie ten brak stworzy. Z tego też właśnie powodu nie ulega niepokojowi ani żadnej przeszkodzie, jeżeli się sama nie niepokoi i sama sobie nie stwarza przeszkód.

Źródło: Marek Aureliusz, *Rozmyślenia*, przeł. M. Reiter, Warszawa 1958, s. 17, 61–62, 67, 71, 74–75.

Zadanie 33.

Autor przytoczonego tekstu jest reprezentantem tradycji

- A. stoickiej.
- B. sceptycznej.
- C. platońskiej.
- D. epikurejskiej.

Zadanie 34.

Spostrzeżenia z trzech ostatnich fragmentów załączonego tekstu dają się uzgodnić z założeniami

- A. Platońskiej koncepcji miłości.
- B. Freudowskiej koncepcji popędów.
- C. intelektualizmu etycznego Sokratesa.
- D. Schopenhauerowskiej koncepcji woli.

Zadanie 35.

Autor załączonego tekstu operuje charakterystycznym dla siebie i wyznawanej przez niego tradycji filozoficznej podziałem na rzeczy zależne i niezależne od człowieka. Zaklasyfikuj poniższe rzeczy do którejś z tych kategorii.

gniew, zdrowie, uroda, dobry przyjaciel, rozsądek, majątek.

Rzeczy zależne	
Rzeczy niezależne	

Zadanie 36.

Z przytoczonych wyżej fragmentów VI.16 i VI.41. wynika, że żal do bogów i innych ludzi jest przede wszystkim konsekwencją (zaznacz dwie poprawne odpowiedzi)

- A. złych charakterów ludzi.
- B. niesprawiedliwości bogów.
- C. nieuchronnej rywalizacji między ludźmi.
- D. uznaniem za dobre czegoś, co jest od nas niezależne.
- E. nieumiejętności polegania na tym tylko, co od nas zależne.

Tekst do zadań 37.–40.

Zygmunt Bauman

Płynna nowoczesność

Zapoznawszy się z pismami nawróconych apostołów komunitariańskiego kultu, Phil Cohen doszedł do wniosku, że wspólnoty, zachwalane i zalecane przez nich jako remedium na kłopoty życiowe współczesnego człowieka, przypominają raczej sierocińce, więzienia lub domy dla obłąkanych niż miejsca potencjalnego wyzwolenia. Cohen ma rację, tyle tylko, że komunitarianie nie interesowało nigdy wyzwolenie człowieka. Problemy, z którymi wspólnoty miały sobie poradzić, wynikały raczej z nadmiaru wolności, ze zbyt wielkiej swobody działania. W długim i bezskutecznym procesie szukania równowagi między wolnością a bezpieczeństwem, komunitarianizm opowiedział się zdecydowanie po stronie bezpieczeństwa. Pogodził się także z myślą, że obie tak bardzo cenione przez ludzi wartości stoją ze sobą w sprzeczności, dlatego ceną za wzrost bezpieczeństwa musi być wyrzeczenie się części – być może znacznej części – wolności (i *vice versa*). Komunitarianie nie dopuszczają myśli, że poszerzanie i umacnianie przestrzeni ludzkiej wolności może przyczynić się do wzrostu ogólnego poczucia bezpieczeństwa, że wolność i bezpieczeństwo mogą rozwijać się wspólnie albo że jedno nie może rozwijać się bez drugiego.

Wizja wspólnoty, pozwolę sobie powtórzyć, jest wizją wysepki przytulnego domowego zacisza wśród szalejącej burzy i słoty. Kusi i wabi, przekonując chętnych, aby nie przyglądali się jej zbyt uważnie, skoro i tak możliwość okiełznania żywiołu usunięto z programu jako nierealną. Tylko ta wizja oferuje schronienie, co przydaje jej wartości, a wartość ta wzrasta, odkąd notowania giełdy, na której wyceniane są też inne wartości, stają się coraz bardziej kapryśne i nieprzewidywalne.

Wspólnotowe schronienie jako bezpieczna inwestycja (czy raczej inwestycja nie tak rażąco ryzykowna jak inne) nie ma właściwie poważnej konkurencji, może z wyjątkiem ciała samych inwestorów. [...] Ciało pozostaje, jak kiedyś, śmiertelne, a więc przemijające, ale jego trwanie ograniczone śmiercią wydaje się wiecznością w porównaniu z ulotnością i efemerycznością wszelkich ram odniesienia, punktów orientacyjnych, klasyfikacji i ocen, którymi płynna nowoczesność zapełnia wystawy i półki sklepowe (by już po chwili zmienić asortyment). Rodzina, koledzy z pracy, klasa społeczna, sąsiedzi – wszystkie te byty są na tyle płynne, że nie sposób zawierzyć ich trwałości i uznać je za godne zaufania płaszczyzny odniesienia. Nadzieja na to, że „jutro spotkamy się znowu”, wiara dająca niegdyś wystarczający asumpt do planowania przyszłości, do działania z myślą o długofalowych skutkach i do splatania kolejnych życiowych decyzji w starannie zaplanowaną trasę doczesnego, nieuchronnie śmiertelnego życia, straciła wiarygodność. Bardziej prawdopodobne wydaje się to, że jutro znajdziemy się w całkiem innej lub radykalnie zmienionej rodzinie, klasie społecznej, dzielnicy lub grupie pracowników. [...]

W ciągu lat, które minęły od czasu, kiedy Durkheim sławił trwałość instytucji społecznych, ciało i rozkosze cielesne nie stały się mniej ulotne. Sęk w tym, że cała reszta – a przede wszystkim instytucje społeczne – stała się bardziej ulotna niż „ciało i rozkosze cielesne”. Długość życia to pojęcie względne, a śmiertelne ciało jest dziś chyba bytem obdarzonym najdłuższą przeciętną trwania (na pewno zaś jedynym bytem, którego średnia długość życia wzrosła w ostatnich latach i nadal rośnie). Można powiedzieć, że ciało stało się ostatnim bastionem i świątynią ciągłości i trwania. Słowo „długotrwały”, cokolwiek miałoby znaczyć, rzadko można dziś odnieść do czegoś, co miałoby trwać dłużej niż śmiertelne ciało. [...]

Dzisiejsze osamotnienie ciała i wspólnoty jest skutkiem długiej listy zmian, jakie nastąpiły w dobie płynnej nowoczesności. Jedna z tych zmian ma jednak szczególne znaczenie. Chodzi o zrzeczenie się lub porzucenie przez państwo wielu najistotniejszych

obowiązków związanych ze sprawowaniem funkcji głównego (czy wręcz jedyne) dostawcy pewności i bezpieczeństwa oraz wynikające z tego faktu przerzucenie na obywateli zadania poszukiwania i znajdowania gwarancji pewności i unikania zagrożeń.

Źródło: Zygmunt Bauman, *Płynna nowoczesność*; przeł. T. Kunz, Kraków 2006, s. 282–286.

Zadanie 37.

Spośród zaproponowanych zdań wybierz dwie prawidłowe odpowiedzi, aby zakończyć zdanie Zygmunta Baumana.

Według Zygmunta Baumana komunitarianie

- A. postulują stworzenie wspólnoty społecznej.
- B. przedkładają bezpieczeństwo nad wolność jednostki.
- C. stwarzają struktury potencjalnego wyzwolenia ludzi.
- D. chcą połączenia wolności jednostki z życiem w bezpieczeństwie.
- E. budują społeczeństwo korzystnych połączeń między autonomicznymi jednostkami.

Zadanie 38.

Jak Tomasz Hobbes nazywa osobę charakteryzowaną w poniższym fragmencie? Wybierz właściwą odpowiedź.

- A. Król.
- B. Suweren.
- C. Dyktator.
- D. Lewiatan.

Lewiatan

Jedyną drogą do tego, żeby ustanowić taką moc nad ogółem ludzi, która by była zdolna bronić ich od napaści obcych i od krzywd, jakie sobie czynią wzajemnie, i która by przez to dawała im takie bezpieczeństwo, iżby swoim własnym staraniem i płodami ziemi mogli się wyżywić i żyć w zadowoleniu – otóż jedyną taką drogą jest przenieść całą ich moc i siłę na jednego człowieka albo na jedno zgromadzenie ludzi, które by mogło większością głosów sprowadzić indywidualną wolę ich wszystkich do jednej woli. A to znaczy tyleż, co: ustanowić jednego człowieka czy jedno zgromadzenie, które by ucieleśniało ich zbiorową osobę. I trzeba by też, by każdy uznawał i przyznawał, że jest mocodawcą wszystkiego tego, co uczyni lub sprawi, iż zostanie uczynione w rzeczach dotyczących wspólnego pokoju i bezpieczeństwa, ten, kto reprezentuje ich osobę; żeby więc każdy podporządkował swoją wolę woli tego reprezentanta i swój sąd o rzeczach jego sądowi.

Źródło: Tomasz Hobbes, *Lewiatan*, przeł. C. Znamierowski, Warszawa 1954, s. 343–344.

Zadanie 39.

Co zdaniem Zygmunta Baumana zachowuje współcześnie wartość? Wybierz właściwą odpowiedź.

- A. Ciało.
- B. Państwo.
- C. Wspólnota.
- D. Instytucje społeczne.

Zadanie 40.

Zacytuj fragment tekstu, w którym Zygmunt Bauman wskazuje na wspólnotę jako niosącą z sobą najbardziej cenne wartości.

Tekst do zadań 41.–44.

Giorgio Agamben

Profanacje

Trudno o coś prostszego i bardziej ludzkiego niż pragnienie. Czemuż więc nie ośmielamy się przyznać do własnych pragnień? Dlaczego tak trudno wyrazić je słowem? Tak trudno, że aż musimy je taić, budujemy dla nich gdzieś w sobie kryptę, w której spoczywają zabalsamowane, wyczekujące.

Nie możemy ich wyrazić za pomocą środków językowych, gdyż pragnienia są płodem naszej imaginacji. Kryptę wypełniają jedynie wyobrażenia, przypomina książeczkę z obrazkami dla dzieci nieumiejących jeszcze czytać, *imagesd'Épinal* [naiwne poglądy, wypowiedzi, przedstawienia] plemienia analfabetów. Materią pragnień jest obraz. Wyobrażamy sobie nasze pragnienia i to właśnie do tych wyobrażeń nie potrafimy się przyznać.

Podzielić się z kimś pragnieniami, nie dzieląc się ich obrazami, to grubiaństwo. Dzielić się obrazami, nie dzieląc się samymi pragnieniami, to nudne jak flaki z olejem (albo jak opowiadanie o własnych snach czy podróżach). Na takie zwierzenia niezwykle łatwo jest się zdobyć. Natomiast dzielić się wyobrażonymi pragnieniami i upragnionymi obrazami to najtrudniejsze wyzwanie. Odkładamy je więc na później. W końcu dociera do nas, że nigdy nie zdołamy mu sprostać; w tej samej chwili uświadamiamy sobie, że tym niewyjawionym pragnieniem jesteśmy my sami, na zawsze uwięzieni w krypcie.

Mesjasz przychodzi, aby zbawić nasze pragnienia. Oddziela pragnienia od obrazów, aby je spełnić. Albo raczej ukazać, że zostały już spełnione. To, co sobie wyobraziliśmy, było już naszym udziałem. Ostają się – niemożliwe do spełnienia – obrazy ziszczenia. Z zaspokojonych pragnień buduje piekło, z niedających się ziszczyć obrazów – przedpiekło. A z pragnienia wyobrażonego, z czystego słowa – rajską szczęśliwość.

Źródło: Giorgio Agamben, *Profanacje*; przeł. M. Kwaterko, Warszawa 2006, s. 69–70.

Zadanie 41.

Połącz nazwiska filozofów z charakterystycznymi dla ich filozofii pojęciami.

				Filozof
A.	Albert Camus	1.	Ego	
B.	Zygmunt Freud	2.	Bunt	
C.	Jean-Paul Sartre	3.	Absurd	
		4.	Alienacja	
		5.	Sublimacja	
		6.	Byt w sobie	
		7.	Wyobrażenie	
		8.	Podświadomość	
		9.	Akceptacja własnego losu	

Zadanie 42.**Zaznacz właściwą odpowiedź.**

Według Zygmunta Freuda nerwicę wywołuje

- A. marzenie senne.
- B. genetyczne uwarunkowanie.
- C. podświadome pragnienie wolności.
- D. niemożliwość zaspokojenia pragnień.

Zadanie 43.

Oceń prawdziwość poniższych zdań. Wpisz P (prawda), jeśli zdanie jest prawdziwe lub F (fałsz), jeśli zdanie jest fałszywe.

Zdanie	Prawda/Falsz
a) Mesjasz spełnia nasze pragnienia.	
b) Nasze pragnienia już było naszym udziałem.	
c) Nie sposób podzielić się z kimś własnymi pragnieniami.	
d) Agamben twierdzi, że pragnienia są celem naszego życia.	

Zadanie 44.

Ucieczka od własnych pragnień bycia sobą, o której pisze Giorgio Agamben, interesowała także innego XX-wiecznego filozofa. Zaznacz jego nazwisko.

- 1. Erich Fromm
- 2. Albert Camus
- 3. Zygmunt Freud
- 4. Jean-Paul Sartre

Tekst do zadań 45.–48.

Richard Rorty

Filozofia a zwierciadło natury

Nasze pojęcie powinności filozofa jest tak głęboko zakorzenione w kantowskiej tradycji poszukiwania wspólnej miary wszystkich roszczeń poznawczych, że niełatwo wyobrazić sobie, czym mogłaby być filozofia bez epistemologii. Mówiąc bardziej ogólnie, trudno pojąć, że do miana „filozofii” mogłoby w uprawniony sposób pretendować badanie niezajmujące się w ogóle poznaniem – niebędące w jakimś sensie teorią poznania, metodą dochodzenia do poznania czy przynajmniej drogowskazem naprowadzającym na swego rodzaju ideał poznawczy. Na przeszkodzie stoi tu wspólne platonikom, kantystom i pozytywistom przeświadczenie, że istotą człowieka jest poznawanie istoty rzeczy. [...]

Ponieważ „edukacja” brzmi trochę zbyt płasko, *Bildung* zaś zbyt obco, na oznaczenie owego projektu poszukiwania nowych, lepszych, ciekawszych i bardziej owocnych sposobów mówienia będę używał słowa „budowanie”. Dążenie do zbudowania (siebie czy innych) polegać może na hermeneutycznym poszukiwaniu więzi między własną kulturą a pewną kulturą egzotyczną, kulturą jakiegoś minionego okresu lub między naszym badaniem a jakimś innym, dążącym do niewspółmiernych celów badaniem posługującym się językiem niewspółmiernym z naszym językiem. Ale takie zbudowanie polegać może też na „poetyckim” akcie myślenia odkrywającym nowe cele, słowa czy nowe obszary badania i będącym niejako odwrotnością hermeneutyki, dążeniem do reinterpretacji naszego zwykłego otoczenia w terminach owych niezwykłych nowych idei. Tak jedno, jak drugie dążenie ma charakter budujący, a mimo to (choć oba terminy są słownikowo bliskoznaczne) – niekonstruktywne; niekonstruktywne są one przynajmniej o tyle, o ile zwykły tryb współpracy przy realizacji programów badawczych w dyskursie normalnym jest „konstruktywny”. [...]

Filozofię głównego nurtu nazywał będę „systematyczną”, myśl owych filozofów peryferyjnych zaś – „budującą”. Korzeniem wielorakiego sceptycyzmu, jakim odznaczają się ci stojący obok głównego nurtu, pragmatycznie nastawieni filozofowie, jest sceptycyzm co do filozofii systematycznej właśnie, co do samego projektu poszukiwania wspólnej miary wszystkiego. [...] Żaden z (filozofów budujących) nie stara się zająć stanowiska w żadnej z tradycyjnych kwestii filozoficznych – wprost przeciwnie, jak mogą, tak starają się go nie zająć, bo nie wierzą w filozofię rozumianą jako dyscyplina, w której wspólnymi siłami dokonuje się jakiegokolwiek postępu. Natrząsają się z klasycznego obrazu człowieka i z zawartego w nim projektu filozofii systematycznej, z poszukiwania ostatecznego języka, do którego sprowadzałyby się wszystkie dyskursy. Z największym naciskiem powtarzają holistyczne twierdzenie, że słowa zawdzięczają znaczenie innym słowom raczej niż temu, że coś przedstawiają, i wyciągają stąd wniosek, że uprzywilejowanie pewnych języków jest konsekwencją użytku, jaki robią z nich ludzie, a nie ich rzekomo większej przezroczystości. [...]

Wielkie dzieła filozofii systematycznej mają charakter konstruktywny, a ich metoda to argumentacja. Wielka filozofia budująca jest reaktywna i posługuje się satyrą, parodią, aforyzmem. Filozofowie budujący wiedzą, że ich dzieło straci sens, gdy wyczerpią się te prądy kulturowe, przeciwko którym występują. Z rozmysłem umieszczają się na obrzeżach. Wielcy filozofowie systematyczni, podobni wielkim naukowcom, tworzą z myślą o wieczności. Filozof budujący jest w tym sensie niszczycielem – nie wybiega myślą poza czas własnego pokolenia i to je chce zbudować. Filozof systematyczny dąży do skierowania własnej dyscypliny na bezpieczną ścieżkę nauki. Filozofii budującej zależy, byśmy nie zamykali się na zdziwienie, uczucie, jakie udaje się czasem wzbudzić poetom – oszołomienie,

że jest coś nowego pod słońcem, coś, co nie jest trafnym przedstawieniem tego, co już jest, coś, czego (przynajmniej w tej chwili) nie można wyjaśnić i co niełatwo opisać. [...]

Filozofia budująca jest zatem miłością mądrości o tyle właśnie, o ile nie pozwala na degenerację konwersacji, na sprowadzenie jej do prostej wymiany poglądów. I choć myśliciele budujący nie mogą doprowadzić filozofii do jej kresu, to przynajmniej nie pozwalają skończyć jej na bezpiecznej ścieżce nauki.

Źródło: Richard Rorty, *Filozofia a zwierciadło natury*; przeł. M. Szczubiałka, Warszawa 1994, s. 317, 319–320, 326–328, 331.

Zadanie 45.

Wybierz i zaznacz właściwe zakończenie zdania.

Budowanie jest formą hermeneutyki i dąży do

- A. zrozumienia emocji.
- B. budowania zrozumienia.
- C. uzasadnienia przesądów.
- D. budowania więzi między nami a innymi.

Zadanie 46.

Wskaż, która z podanych poniżej koncepcji prawdy odzwierciedla postulaty filozofii systematycznej, a która filozofii budującej.

koncepcja: realistyczna, epistemiczna, pragmatyczna, koherencyjna

- A. Filozofia systematyczna:
- B. Filozofia budująca:

Zadanie 47.

Uzupełnij luki we fragmencie tekstu Richarda Rorty'ego, wykorzystując poniżej wymienione słowa.

sceptyczny, relatywizm, natura poznania, normy, tradycja, istota rzeczy

Na obrzeżach historii filozofii nowożytnej znaleźć można myślicieli, którzy choć nie stworzyli „(1)”, mają wiele ze sobą wspólnego. Goethego, Kierkegarda, Santayanę, Williama Jamesa, Deweya, późnego Wittgensteina i późnego Heideggera łączy nieufność wobec koncepcji człowieka upatrującej jego istotę w poznawaniu (2)..... Wszyscy oni (3)..... odnoszą się do idei postępu, a w szczególności do zapewnień, że takiej to a takiej dyscyplinie badawczej udało się w końcu ostatecznie wyjaśnić (4), tak że wkrótce już całość ludzkiego działania poddać będzie można pod władzę rozumu; być może dlatego zresztą tak często oskarża się ich o (5) i cynizm. Myśliciele ci nie pozwalają zapomnieć, że choćbyśmy nawet uzasadnili wszystko, co tylko pragniemy wiedzieć, nie osiągniemy być może nic więcej niż zgodność z (6)..... obowiązującymi tu, teraz i w tej kulturze.

Zadanie 48.

Oceń prawdziwość poniższych zdań. Wpisz P (prawda), jeśli zdanie jest prawdziwe lub F (fałsz), jeśli zdanie jest fałszywe.

Zdanie	Prawda/ Fałsz
a) Filozofowie budujący nie zajmują się epistemologią.	
b) Filozofowie budujący nie realizują postulatu umiłowania mądrości.	
c) Obecność filozofów budujących nie jest związana wyłącznie z XX wiekiem.	
d) Filozofowie systematyczni zakładają możliwość znalezienia uniwersalnego schematu epistemologicznego.	

2. Komentarze i odpowiedzi

Zadanie 25.

Poprawna odpowiedź

D.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę na sformułowania czterech doktryn wymienionych w zadaniu. Przypomnij sobie, co głosiła każda z nich. Której z nich odpowiadają rozumowania przedstawione przez autora cytowanego tekstu? Zauważ, że nawet jeśli nie masz pewności, którą wskazać, możesz postępować drogą eliminacji. Jasne jest, że twierdzenia cytowanego tekstu nie noszą śladów pesymizmu charakterystycznego dla Artura Schopenhauera ani dualizmu głoszonych przez Kartezjusza, podobnie nie jest to aprioryzm Immanuela Kanta.

Zwróć uwagę, że niektóre z przytoczonych tez (np. 1., 2.1., 2.1514., 2.2.) to najważniejsze sformułowania Wittgensteinowskiej doktryny atomizmu logicznego, którą przejął pozytywizm logiczny reprezentowany przez Koło Wiedeńskie.

Zadanie 26.

Poprawna odpowiedź

B. i C.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Odpowiadając na tego typu pytanie w pierwszej kolejności przeczytaj uważnie zdania wymienione w poleceniu. Zastanów się, co każde z nich oznacza. Następnie porównaj je z wypowiedziami autora cytowanego tekstu i oceń, z którymi się zgadzają, a z którymi nie. Zauważ, że do odpowiedzi na to pytanie niepotrzebna jest żadna wiedza spoza tekstu, a wyłącznie logiczna dedukcja. Zauważ też, że nie wiesz z góry, ile odpowiedzi jest poprawnych. Pamiętaj, że lepiej zaznaczyć jedną poprawnie, skoro masz co do niej pewność, niż dwie, ale jedną z nich niepoprawnie.

Zadanie 27.

Poprawna odpowiedź

Sens – a), e); Bezsens – b), c), d).

Wskazówki do rozwiązania zadania

Jednym z głównych wątków cytowanego tekstu jest przedstawienie kryterium pozwalające odróżnić wypowiedzi sensowne od bezsensownych. W celu udzielenia odpowiedzi na pytanie należy przede wszystkim jasno przedstawić sobie to kryterium. Znajdź więc fragmenty cytowanego tekstu, które o tym traktują. Zastanów się, co z nich wynika. Następnie zastosuj je kolejno do każdego zdania.

Jeżeli jasno uświadamiamy sobie, że dla Ludwiga Wittgensteina sensowne są tylko te zdania, które odnoszą się do faktów (nie tylko tych zachodzących, lecz także wszelkich możliwych faktów), widać z tego, że wszystkie zdania zawierające ocenę („najważniejszy”) lub pojęcia metafizyczne („przeznaczenie”, „Bóg”) trzeba uznać za bezsensowne.

Zadanie 28.**Poprawna odpowiedź**

D.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przed wszystkim przypomnij sobie sformułowanie klasycznej koncepcji prawdy. Następnie zbadaj każde z podanych zdań pod kątem ich zgodności z tym sformulowaniem.

Zadanie 29**Poprawna odpowiedź**

B. i E.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę, że główna teza tekstu przyjmować może wiele postaci, bardziej lub mniej szczegółowych. W zadaniu odpowiedź E stanowi bardziej ogólną wersję odpowiedzi B, obie są poprawne. Zwróć także uwagę na zależności logiczne występujące w tekście. Gdyby odpowiedź B brzmiała: „wyłącznie nuda”, to byłaby to odpowiedź niepoprawna ze względu na sens słowa „wyłącznie”.

Zadanie 30.**Poprawna odpowiedź**

D. i E.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę, że w pytaniach tego typu chodzi o podobieństwo poglądów w sformułowanej w poleceniu konkretnej kwestii [tutaj: nieuchronności cierpienia], a nie w ogóle. O ile zatem Søren Kierkegaard był myślicielem religijnym i w tym różnił się od Artura Schopenhauera, o tyle różnica ta nie odgrywa istotnej roli w odpowiedzi na to pytanie.

Zadanie 31.**Poprawna odpowiedź**

A.

Wskazówki do rozwiązania zadania

W pytaniach tego typu należy rozróżnić istotne związki zachodzące między pojęciami od nieistotnych z punktu widzenia poruszonego tematu. Istotnymi przejawami *woli życia* w ujęciu Arthura Schopenhauera są pragnienie, potrzeba i cierpienie. Pozostałe z wymienionych w poleceniu sformułowań, nawet jeśli w analizach autora jakoś się z *wolą* wiążą, nie stanowią jej specyficznego przejawu.

Przed udzieleniem odpowiedzi na tego typu pytanie należy rozważyć znaczenie omawianego pojęcia, jaka jest jego treść czy definicja.

Zadanie 32.**Poprawna odpowiedź**

C.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przed rozwiązaniem tego typu zadania warto przypomnieć sobie podstawowe informacje z zakresu logicznego rachunku zdań i sylogizmów. Należy też bacznie zwrócić uwagę na polecenie. Najistotniejszym jego elementem jest określenie „musi być prawdziwe”. Błąd, jaki wiele osób popełnia, bierze się z tego, że mylą „musi” z „może”.

Rozwiązując tego typu zadania, warto też zwracać uwagę na strukturę zdań. Warto zastanowić się, czy niektóre z nich nie przypominają typowych formalnych błędów logicznych. Zdanie B to klasyczny błąd potwierdzenia następnika, natomiast zdanie D to błąd negacji poprzednika.

Wszystkie wyrażenia w zadaniu mają postać implikacji, w sprawdzaniu ich prawdziwości możesz skorzystać zatem z tzw. skrótovej metody zerojedynkowej.

Zadanie 33.**Poprawna odpowiedź**

A.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Większość szkół filozoficznych czy filozofów operuje charakterystycznymi dla siebie sformułowaniami i koncepcjami. Wynajdując je w tekście, możemy rozpoznać reprezentowany przez autora kierunek. W tym przypadku jest to o tyle łatwiejsze, że fragmentów tekstu jest kilka oraz znamy nazwisko jego autora, które wielu automatycznie kojarzy ze stoicyzmem.

Zadanie 34.**Poprawna odpowiedź**

C.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Niemal każdy filozof przedstawia swój wywód w kontekście analogicznych wywodów innych filozofów, nawiązując do nich polemicznie lub poprzez inspirację. Warto więc śledzić teksty filozoficzne pod kątem tych nawiązań. Analizowany tu tekst stoicki prezentuje jedno z najważniejszych przekonań tej szkoły filozoficznej, które wywodzi się z intelektualizmu etycznego Sokratesa, czyli stanowiska, wedle którego dobro i zło pochodzą z myślenia. I tutaj to widzimy – niepokój duszy, czyli zło w ujęciu stoików, bierze się z sądu, a więc z aktu intelektualnego.

Odpowiadając na tego typu pytanie, warto najpierw przypomnieć sobie charakterystyczne tezy przytoczonych w poleceniu stanowisk filozoficznych i przebadanie wskazanych w zadaniu fragmentów tekstu pod kątem zgodności z tymi tezami. Do właściwej odpowiedzi można nierzadko dojść na drodze prostej eliminacji. Pamiętaj jednak, żeby zwracać uwagę na istotne zależności wskazane w poleceniu, a nie powierzchowne związki. Artur Schopenhauer interesował się stoicyzmem, starając się stosować jego zalecenia jako sposób przezwyciężenia

woli, jednak nie jest to przedmiotem pytania, albowiem we wskazanych fragmentach nie ma motywów pesymistycznych właściwych dla myślenia niemieckiego filozofa.

Zadanie 35.

Poprawna odpowiedź

Zależne: gniew, rozsądek.

Niezależne: zdrowie, uroda, dobry przyjaciel, majątek.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Filozofowie stawiają sobie szereg fundamentalnych pytań. W odpowiedzi często formułują koncepcje mające być pomocą w borykaniu się z wyzwaniami codzienności. Rozumieć je, to umieć je do tej codzienności odnieść. Skoro stoicy sformułowali fundamentalne dla ich etyki rozróżnienie na rzeczy zależne i niezależne, spróbuj wskazać, o które to rzeczy chodzi, nawet jeżeli w poleceniu padną dziwne przykłady.

Ponadto, odpowiadając, warto zwrócić uwagę, że przyporządkowanie wskazanych pojęć nie musi się rozkładać symetrycznie. Spodziewając się symetrii, możecie popełnić błąd.

Zadanie 36.

Poprawna odpowiedź

D i E.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Czytając tekst, zwróć uwagę na to, co autor podaje tylko jako przykład, a co jest jego właściwym stanowiskiem. Wprawdzie więc Marek Aureliusz mówi o niesprawiedliwości bogów, ale nie ma na myśli, że jest to właściwy powód do żalu.

Zwróć też uwagę, że w poleceniach tego rodzaju poprawnych odpowiedzi może być więcej niż jedna. Nie decyduj się więc pochopnie na zaznaczenie jednej czy dwóch odpowiedzi, ale rozważ kolejno każdą z nich, tak żeby upewnić się, czy któraś z nich także nie jest poprawna.

Zadanie 37.

Prawidłowa odpowiedź

A., B.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zadanie to pozwala Ci uporządkować główny wątek myśli, którą Zygmunt Bauman rozważa w tekście. Zwróć uwagę, że autor bardzo silnie podkreśla niechęć komunitarian do uznania wolności za cel ich działania. Spróbuj, analizując pierwszy akapit tekstu, szerzej przedstawić stosunek Zygmunta Baumana do komunitarianizmu.

Komunitarianizm to nurt we współczesnej filozofii polityki, który podkreśla znaczenie wspólnoty i życia społecznego. Jest to odpowiedź na wzrost znaczenia liberalizmu i w istocie protest przeciwko atomizacji społeczeństwa. Najbardziej znanymi przedstawicielami tego nurtu są Charles Taylor i Alasdair MacIntyre.

Zadanie 38.

Poprawna odpowiedź

B. Suweren.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Odwołując się do koncepcji umowy społecznej Tomasza Hobbesa, zwróć uwagę, że przytoczony tekst mówi o jednej osobie, nie o zbiorowości. Spróbuj sobie przypomnieć, jaką nazwę Tomasz Hobbes stosował na określenie władcy, gwarantującego obowiązywanie umowy społecznej.

Weź też pod uwagę znaczenie słownikowe każdego ze wskazanych w zadaniu określeń.

Zadanie 39.

Poprawna odpowiedź

A.

Wskazówki do rozwiązania zadania

W tekście Zygmunta Bauman'a poruszany jest problem, czym jest wspólnota, jej zanikanie i nietrwałość. Autor skupia uwagę na ciele jako jedynej trwałej wartości. Jeśli zwrócisz uwagę, że opisywana wspólnota jest przedstawiana jako podupadająca, ciało natomiast jako coraz bardziej znaczący punkt odniesienia, udzielenie odpowiedzi nie będzie trudne.

Zadanie 40.

Poprawna odpowiedź

Tylko ta wizja oferuje schronienie, co przydaje jej wartości, a wartość ta wzrasta, odkąd notowania giełdy, na której wyceniane są też inne wartości, stają się coraz bardziej kapryśne i nieprzewidywalne.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Kluczowa dla odpowiedzi na to pytanie jest charakterystyka wspólnoty. Pojawia się ona w tekście Zygmunta Bauman'a wielokrotnie. Autor rozpoczyna swoje rozważania od afirmowania znaczenia wspólnoty. Pamiętaj, że nie wystarczy zaznaczyć wypowiedzenia w tekście, trzeba je przepisać w miejsce wyznaczone na odpowiedź.

Zadanie 41.

Poprawna odpowiedź

A. Albert Camus: 2. bunt, 3. absurd, 9. akceptacja własnego losu

B. Zygmunt Freud: 1. ego, 8. podświadomość, 5. sublimacja

C. Jean-Paul Sartre: 4. alienacja, 6. byt w sobie, 7. wyobrażenie

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zadanie to jest elementem porządkującym wiedzę związaną z tematyką tekstu. Powinieneś rozpoznawać podstawowe pojęcia charakterystyczne dla XX-wiecznych koncepcji psychoanalizy, egzystencjalizmu, personalizmu i filozofii dialogu.

Zadanie 42.**Poprawna odpowiedź**

D. niemożliwość zaspokojenia pragnień.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Wymagania podstawy programowej mówią wyraźnie o znajomości i umiejętności wykorzystania koncepcji Freuda, a w odniesieniu do przytoczonego tekstu Agambena jest to najbliższy model porównawczy. Giorgio Agamben charakteryzuje w przytoczonym fragmencie złożoność zagadnienia pragnienia. To pragnienie jest dla niego wytworem wyobraźni. Niemożność jego spełnienia wywołuje naszą frustrację i determinuje nasze życie i relacje. Podobnie u Freuda dążenie do zaspokojenia najgłębszych pragnień jest hamowane i wywołuje w efekcie stany nerwicowe.

Zadanie 43.**Poprawne odpowiedzi**

- a) F
- b) P
- c) P
- d) F

Wskazówki do rozwiązania zadania

Jak w każdym zadaniu typu prawda – fałsz, nie warto poszukiwać w tekście odpowiedzi wprost, warto udzielać odpowiedzi na tego typu zadania na końcu, kiedy inne pytanie uporządkują naszą wiedzę na temat tekstu źródłowego.

Zadanie 44.**Poprawna odpowiedź**

3. Zigmunt Freud

Wskazówki do rozwiązania zadania

Umieszczenie analizowanego tekstu w jego kontekście historycznym i filozoficznym pomaga wskazać główne twierdzenia autora. Sposób, w jaki Agamben ujmie pragnienie, jest bliski rozumieniu Zygmunta Freuda. A zatem możemy znaleźć informację o relacji tekstu Agambena do jednej z XX-wiecznych koncepcji człowieka.

Zadanie 45.**Poprawna odpowiedź**

D. budowania więzi między nami a innymi.

Wskazówki do rozwiązania zadania

W powyższym zadaniu nie chodzi o zdefiniowanie hermeneutyki, stąd w dokończeniu zadania należy poszukiwać wyjaśnienia nie tego pojęcia, ale terminu „budowanie”, który w odniesieniu do hermeneutyki definiuje Richard Rorty. A słowo to dotyczy porozumienia między ludźmi, przede wszystkim na płaszczyźnie kultury.

Zadanie 46.**Poprawna odpowiedź**

- A. realistyczna lub epistemiczna
- B. pragmatyczna lub (koherencyjna)

Wskazówki do rozwiązania zadania

W tym przypadku pytanie o wskazanie koncepcji prawdy dopuszcza więcej niż jedną poprawną odpowiedź. Tym niemniej, inna niż pierwsza odpowiedź nie jest w pełni poprawna, a w odniesieniu do innego tekstu zaś może się okazać, że wyłącznie jedna odpowiedź będzie poprawna. Pamiętaj, że wymagana może być od ciebie umiejętność zastosowania którejś koncepcji prawdy, nie jedynie znajomość jej definicji. Stąd musisz być przygotowany do zadań, w których trzeba będzie sformułować wniosek zgodny z jedną z koncepcji prawdy, przekształcić twierdzenie zgodne z jedną z koncepcji prawdy na inną, lub – jak w tym zadaniu – przyporządkować koncepcję prawdy do wniosku, które analizujesz.

Zadanie 47.**Poprawna odpowiedź**

- 1. tradycja
- 2. istota rzeczy
- 3. sceptyczny
- 4. natura poznania
- 5. relatywizm
- 6. normy

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę, że tekst z lukami w zadaniach analizy krytycznej tekstu źródłowego będzie zawsze korespondował z głównym tekstem, więc rozwiązanie tego zadania w pierwszej kolejności może być pomocne w odpowiedzi na pozostałe pytania.

Pojęcia proponowane do uzupełnienia są zapisane w mianowniku bądź bezokoliczniku – nie daj się zwieść pozornemu dopasowaniu leksykalnemu. Zdania mają mieć przede wszystkim sens, więc wpisz najpierw pojęcie, którego najbardziej jesteś pewien, i konsekwentnie podążaj aż do ostatniego.

Zadanie 48.**Poprawna odpowiedź**

- a) F
- b) F
- c) P
- d) P

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zadania typu prawda – fałsz nigdy nie wykorzystują stwierdzeń wprost przeniesionych z analizowanego tekstu. Postaraj się te zdania najpierw zinterpretować, a następnie udzielić odpowiedzi zgodnie z sensem analizowanego tekstu.

3. Zadania krótkiej odpowiedzi sprawdzające umiejętność analizy tekstów filozoficznych z przykładami realizacji

Teksty do zadań 49.–52.

Józef Tischner

Myślenie z wnętrza metafory

Najpierw dzięki Kartezjuszowi, a potem dzięki Kantowi utrwalił się w nowożytnej filozofii pogląd, że znamienym rysem wszelkiego dyskursu filozoficznego jest radykalny krytycyzm, za pomocą którego zmierza się do osiągnięcia niezbywalnych podstaw pewności. Można słusznie twierdzić, że wszelkiemu myśleniu chodzi o osiągnięcie prawdy lub co najmniej o zbliżenie się do niej – prawda jest żywiołem wszelkiego myślenia, ale przywilejem myślenia filozoficznego jest prawda zdobyta w sposób radykalnie krytyczny. Myślenie filozoficzne, mówiąc nieco ściślej, jest przeniknięte dwoma przeciwstawnymi sobie dążeniami. Jedno kieruje się w stronę najwyższych prawd – o sensie życia, istnieniu lub nieistnieniu Boga, początku lub końca wszechświata, o naturze dobra i zła. Drugie kieruje się w stronę niezbywalnej pewności, nawet za cenę wiedzy o sprawach ostatecznych. [...]

Zadaniem naszym tutaj jest rozważenie roli metafory w języku filozoficznym w związku z przysługującą mu szczególną funkcją odsłaniającą podstawowe sprawy człowieka. Ale język filozofii nie daje się oddzielić od myślenia filozoficznego. Jeżeli gdzieś w języku filozoficznym pojawia się metafora, symbol czy przenośnia, jeśli w dodatku metafora ta w syntetycznym skrócie zdaje się streszczać jakiś ważny fragment dyskursu filozoficznego – znaczy to, że metaforyczne stało się samo myślenie. [...]

Myślenie filozofa usiłuje wydostać się poza ściany jaskini. Trzeba przedrzeć się poza zasłony i ułudę ku temu, co naprawdę jest. Dziś zwykliśmy mówić: myślenie ma charakter intencjonalny, bo stale kieruje się poza zjawiska ku przedmiotowi. Z intencjonalnością myślenia idzie w parze metaforyczność języka. Myślenie, przenosząc nasze życie z poziomu zjawisk na poziom przedmiotów, przyczyn przedmiotów, celów i racji, dokonuje zarazem poszerzania znaczeń słów. Zauważa Immanuel Kant: „Nasz język pełen jest tego rodzaju pośrednich przedstawień unaoczniających, opartych na analogii, wskutek czego wyraz nie zawiera właściwego schematu dla pojęcia, lecz jedynie symbol dla refleksji”. Przeciwnie temu ruchowi myślenia poza świat możliwego doświadczenia protestuje samo myślenie. Radykalny krytycyzm nakazuje ostrożność. Kto lata zbyt wysoko, ten może wszystko stracić z oczu. Słynne stało się powiedzenie Francisa Bacona: „człowiekowi nie potrzeba skrzydeł, ale ołowiu”.

Metaforyczność jest wyrazem intencjonalności. Myślenie jako proces lub akt intencjonalny nie może się pozbyć metaforyczności. Ale czy dotyczy to także myślenia filozoficznego? Czy radykalny krytycyzm tego myślenia nie wymaga zrezygnowania z metaforyki? Rozważmy dwa przypadki, które ilustrują nasz problem. Pierwszy wiąże się w pewnym stopniu z fenomenologią ejdetyczną Husserla, drugi dotyczy tradycyjnej teorii orzekań analogicznych. [...]

Husserl rzuca hasło, które samo zawiera metaforę: „Z powrotem do rzeczy”. Co ono znaczy? Husserl postuluje zatrzymanie ruchu intencji poznawczej na obszarze zjawisk (fenomenów) i ich ejdetycznych struktur. Obszar fenomenów to obszar bezpośredniości, bliższej i bardziej podstawowej niż rozróżnienie między ułudą a przejawem. [...]

W ejdetycznej fenomenologii Husserla idzie o to, by mówić nie o tym, co jest, ale o tym, co jest dane, według tego, jak jest dane. [...]

Myślenie według reguł fenomenologii ejdetycznej zasadniczo wyklucza metaforę języka. Metafora może mieć tutaj jedynie znaczenie pomocnicze, może pomagać widzeniu,

sprzyjać zapamiętaniu, rozumieniu. Ale sam trzon słownika fenomenologii Husserla jest ustalany przy pomocy reguł jednoznaczności. [...]

Przypadek drugi to tradycyjna teoria analogii oraz oparta na niej teoria orzekań analogicznych. Jedna i druga teoria rozwijała się w ścisłym związku ze sporami o naturę Boga. Chodziło zarazem o charakter wewnętrznych stosunków trzech Osób w łonie Trójcy Świętej oraz o stosunek Boga do istniejącego świata. [...]

W wyniku długich sporów o rolę rozumowań analogicznych w ontologii ustalił się pogląd, że właściwym obszarem myślenia opartego na analogii [...] jest obszar wykraczający poza sferę gatunków i rodzajów, obszar tzw. transcendentaliów: prawdy, piękna, dobra. [...] Mamy więc w filozofii człowieka zasadniczo dwa języki do dyspozycji: język jednoznaczny rodzajowo-gatunkowy i język analogiczny (metaforyczny, symboliczny).

Źródło: Józef Tischner, *Myślenie według wartości*, Kraków 2002, s. 462, 468–470.

Hannah Arendt

Myślenie

Każda metafora ujawnia „intuicyjną percepcję podobieństwa w różnorodności” i, zgodnie ze słowami Arystotelesa, jest wobec tego „znakiem geniuszu”, „największym osiągnięciem”. Lecz również dla Arystotelesa to podobieństwo nie jest podobieństwem rzeczy skądinąd różnych, lecz podobieństwem takim, jakie występuje w analogii. [...] Wedle Kanta mówienie za pomocą analogii, czyli w języku metaforycznym, jest jedynym sposobem, w jaki może przejawiać się umysł spekulatywny, czyli czynność myślenia. Metafora wyposaża myśl abstrakcyjną, pozbawioną danych naocznych, w intuicję pochodzącą ze świata zjawisk, których funkcją jest „zapewnienie realności naszym pojęciom”, a więc tym samym jakby niweczy owo wycofanie się ze świata zjawisk, które jest wstępnym warunkiem aktywności umysłowej. Jest to względnie łatwe tak długo, jak długo nasza myśl odpowiada jedynie na naszą potrzebę wiedzy i rozumienia danych zjawiającego się świata, czyli jak długo pozostaje ona w granicach zdroworozsądkowego rozumowania. [...] Zupełnie jednak inaczej jest, jeśli rozum musi transcendować granice danego świata i prowadzić nas w niepewne rejony spekulacji, gdzie „nie ma żadnych danych naocznych odpowiadających pojęciom rozumu”. W tym momencie pojawia się metafora. Metafora dokonuje „przeniesienia”, [...] przejścia od jednego stanu egzystencjalnego, jakim jest myślenie, do innego, jakim jest bycie zjawiskiem wśród zjawisk, a to może być dokonane jedynie przez analogie. [...]

Metafora, stwarzając pomost nad przepaścią pomiędzy wewnętrznymi i niewidocznymi czynnościami umysłowymi a światem zjawisk, jest niewątpliwie największym darem, jaki język może ofiarować myśleniu, a zatem i filozofii. Lecz metafora sama ma swe źródło raczej w poezji niż w filozofii. Nic dziwnego, że poeci i prozaicy, by uchwycić jej istotną funkcję, odwołują się raczej do poezji niż do filozofii. Ernest Fenollosa [...] pisał: „Metafora jest podstawowym składnikiem poezji, bez niej nie byłoby przejścia od małej prawdy tego, co widzialne, do wielkiej prawdy niewidzialnego”. [...]

Język, jedyny środek, dzięki któremu niewidzialne może pojawić się w świecie zjawisk, pełni swą funkcję znacznie gorzej niż zmysły, które mają odtwarzać doświadczalny świat, [...] jedynym sposobem naprawienia tego braku jest metafora. Wprowadza to jednak pewne niebezpieczeństwa i nigdy nie jest rozwiązaniem absolutnym. Niebezpieczeństwo leży w nieprzepartej oczywistości, jaką stwarza metafora, odwołując się do niekwestionowalnej ewidencji doświadczenia zmysłowego. Metafory mogą więc być używane przez umysł spekulatywny, który w istocie nie może się bez nich obejść, lecz kiedy wdzierają się do rozumowania naukowego, co często się zdarza, są stosowane i nadużywane do nadawania oczywistości teoriom, które w rzeczywistości są jedynie hipotezami i muszą dopiero być potwierdzone lub obalone przez fakty.

Źródło: Hannah Arendt, *Myślenie*, przeł. H. Buczyńska-Garewicz, Warszawa 2002, s. 150–151, 154, 162–163.

Zadanie 49.

Podaj przykład metafory w myśleniu filozoficznym, która byłaby ilustracją stwierdzenia Hannah Arendt *Metafora dokonuje „przeniesienia”, przejścia od jednego stanu egzystencjalnego, jakim jest myślenie, do innego, jakim jest bycie zjawiskiem wśród zjawisk, a to może być dokonane jedynie przez analogię.*

Przykład poprawnej odpowiedzi

Przykładem takiej metafory może być opis państwa despotycznego dokonany przez Immanuela Kanta w *Krytyce władzy sądzenia*. Immanuel Kant przyrównuje tego typu państwo do maszyny (młynka ręcznego). Pomiedzy państwem despotycznym a młynkiem nie ma co prawda żadnego podobieństwa, ale zachodzi ono między refleksją prowadzoną w odniesieniu do państwa i młynka oraz ich przyczynowości.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przeanalizuj słowa Hannah Arendt. Zwróć uwagę, że metafora jest tu określana jako przejście z jednego stanu egzystencjalnego w drugi przy użyciu analogii („od jednego stanu egzystencjalnego, jakim jest myślenie, do innego, jakim jest bycie zjawiskiem wśród zjawisk”). Przedstaw przykład, który ilustrowałby tego typu opis metafory. Pamiętaj, że w zadaniu nie ma wymogu, aby przykład metafory był zaczerpnięty z jakiejś znanej Ci koncepcji filozoficznej. Dopuszczalna jest zatem możliwość stworzenia takiego przykładu samemu.

Zadanie 50.

Jakie niebezpieczeństwo, według autorów przytoczonych tekstów, niesie ze sobą stosowanie metafor? Odpowiedź zilustruj przykładem.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Zdaniem Hannah Arendt niebezpieczeństwo zastosowania metafor ujawnia się w sytuacji, kiedy używane są one przez umysł spekulatywny i wykorzystywane w nauce do nadawania oczywistości teoriom, które jeszcze nie zostały zweryfikowane. Przykładem takiego zastosowania metafory może być teoria psychoanalityczna, w której świadomość jest przedstawiona jako szczyt góry lodowej, widoczny nad powierzchnią wody, pozostała zaś część, znajdująca się pod wodą, jest symbolem nieświadomości. Teoria ta nigdy nie została dowiedziona, jednak oczywistość metafory jest tak silna, że nie wymaga ona ani argumentów, ani empirycznego potwierdzenia.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Pytanie dotyczy niebezpieczeństwa, jakie niesie ze sobą stosowanie metafor. Znajdź fragment tekstu, który odnosi się do tego pytania (ostatni akapit tekstu Hannah Arendt). Pamiętaj, że przykład metafory nie musi być zaczerpnięty z poglądów znanych Ci filozofów.

Zadanie 51.

Odwołując się do alegorii jaskini Platona, wyjaśnij stwierdzenie Józefa Tischnera, że „metaforyczne stało się samo myślenie”.

Przykład poprawnej odpowiedzi

W odniesieniu do alegorii jaskini Platona metaforyczność myślenia można pojmować dwuaspektowo. Metaforyczny charakter może mieć samo myślenie, które zostaje zobrazowane przez Platona jako światło wnikaające do jaskini i odsłaniające ludziom prawdziwy byt. Jednocześnie Platon posługuje się metaforą jako narzędziem, które w syntetyczny sposób umożliwia streszczenie ważnego fragmentu jego własnego dyskursu filozoficznego.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przypomnij sobie Platonską opowieść o jaskini. Zastanów się, w jaki sposób przejawia się w niej metaforyczne myślenie: co metafora obrazuje oraz w jaki sposób i w jakim celu Platon ją konstruuje?

Zadanie 52.

Czy Józef Tischner zgodziłby się z wypowiedzią Leszka Kołakowskiego? Odpowiedź uzasadnij.

Obecność mitu

Jeśli tedy krytyka filozoficzna anuluje tradycyjne pytanie o obecność rzeczy „poza” percepcją jako pytanie nienadające się do rozstrzygania, a właściwie do poprawnego wypowiedzenia, to jednak nie potrafi usunąć potrzeby, która pytanie to ożywia. Obecna jest bowiem potrzeba dysponowania narzędziem myślowym, odnoszącym się do „istnienia” w sensie nie warunkowym, [...] a każde zaspokojenie tej potrzeby jest pracą mitotwórczą. Filozofia, która nie chce przyjąć do wiadomości rezultatu krytyki zastosowanej do kwestii epistemologicznej, bierze na swoje barki dzieło mitotwórcze.

Źródło: Leszek Kołakowski, *Obecność mitu*, Warszawa 2003, s. 26–27.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Józef Tischner zgodziłby się z wypowiedzią Leszka Kołakowskiego, ponieważ podobnie jak on ma świadomość, że pytania odnoszące się do sfery nadzmysłowej, metafizycznej sprzeciwiają się postulatowi krytycyzmu. Jednocześnie myślenie filozoficzne generuje owe pytania, a odpowiedzi na nie często przybierają postać metaforyczną (we fragmencie tekstu Leszka Kołakowskiego mityczną).

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przeanalizuj wypowiedź Leszka Kołakowskiego a następnie znajdź do niej odniesienia w tekście Józefa Tischnera (3. akapit). Wskaż na podobieństwa w sposobie ujmowania przez obu filozofów kwestii stosunku krytycyzmu do metaforycznego myślenia.

Tekst do zadań 53.–56.

Hans-Georg Gadamer

Człowiek i język

Klasyczna, pochodząca od Arystotelesa definicja istoty człowieka głosi, że człowiek jest żywą istotą, która posiada logos. Definicja ta stała się kanonem w tradycji Zachodu w postaci takiej oto formuły: człowiek to *animal rationale*, rozumna żywa istota, to znaczy istota wyróżniająca się spośród innych zwierząt zdolnością do myślenia. Greckie słowo *logos* oddawano więc przez „rozum” lub „myślenie”. W istocie słowo to oznacza jednak również – a nawet przede wszystkim – język. [...]

Utworzenie pojęcia „język” zakłada uświadomienie sobie faktu, że się mówi. Jest to jednak dopiero rezultat pewnego ruchu refleksyjnego, w wyniku którego człowiek już nie tylko mówi, lecz i nabiera dystansu do tego, co mówi. Właściwa zagadka języka polega zaś na tym, że w rzeczywistości nigdy nie potrafimy tego zrobić do końca. Myślenie o języku nie jest nigdy w stanie wyprzedzić języka. Możemy myśleć tylko w jakimś języku i właśnie to zadomowienie naszej myśli w języku jest tą głęboką zagadką, którą język stawia myśleniu.

Język nie jest jednym ze środków, za pomocą których świadomość komunikuje się ze światem. Nie jest trzecim (obok znaku i narzędzia, które z pewnością także określają istotę człowieka) instrumentem służącym do tego. Język w ogóle nie jest instrumentem, nie jest narzędziem. Narzędzie jest bowiem – z istoty – czymś, czego użycie można opanować: narzędzie możemy wziąć do ręki i odłożyć, gdy już spełniło swoje zadanie. Wydawałoby się, że podobnie jest z językiem: bierzemy w usta leżące w pogotowiu słowa jakiegoś języka i pozwalamy, by po użyciu zniknęły z powrotem w ogólnym zapasie słów, którym rozporządzamy. Ale to nie to samo. Analogia ta jest fałszywa, ponieważ świadomość nigdy nie stoi naprzeciw świata, sięgając – w stanie jakby bezjęzykowym – po narzędzie porozumienia. We wszelkiej naszej wiedzy o nas samych i o świecie jesteśmy już raczej ogarnięci przez język, przez nasz własny język. Wychowujemy się, poznajemy świat, poznajemy ludzi i w końcu poznajemy nas samych, ucząc się mówić. Nauka mówienia nie polega na zaznajamianiu się z użyciem gotowego już narzędzia w celu oznaczenia swego i znanego nam już świata. Nauka mówienia to osvajanie i poznawanie świata samego i świata takiego, jakim go napotyka. [...]

Językowa wykładnia świata poprzedza zawsze wszelką myśl i wszelkie poznanie. Ucząc się jej, wychowujemy się w świecie zarazem. Dlatego to właśnie język jest właściwym śladem naszej skończoności. Język ma nas zawsze już za sobą. Miernikiem właściwego mu sposobu bycia nie może być świadomość jednostki. Ba, język, którym mówimy, nie jest naprawdę obecny w żadnej świadomości jednostkowej. W jaki zatem sposób język jest obecny? Na pewno nie jest to możliwe bez świadomości jednostkowej. Ale także nie jest obecny w zespole wielu takich świadomości.

Nikt, kto mówi, nie ma przecież właściwej świadomości swego mówienia. Tylko w wyjątkowych wypadkach mówiący świadom jest języka, którym mówi. Na przykład wtedy, gdy komuś, kto chce coś powiedzieć, przychodzi na myśl słowo, które go dziwi, które wydaje mu się obce lub komiczne, tak że sam zadaje sobie wówczas pytanie: „czy można właściwie tak powiedzieć?”. Stajemy się wtedy na moment świadomi języka, którym mówimy, ponieważ nie robi on tego, co do niego należy. Jakie jest więc właściwe zadanie języka? Sądzę, że można tu wyróżnić trzy różne aspekty.

Po pierwsze, mówienie z istoty zapomina o sobie. Żywa mowa nie jest świadoma swej struktury, gramatyki, syntaksy itd. – a więc wszystkiego tego, co jest tematem językoznawstwa. [...] Żądając wyraźnego uświadomienia sobie gramatyki języka od kogoś, kto mówi tym językiem od dzieciństwa, żąda się doprawdy ogromnego wysiłku abstrakcji.

W rzeczywistym procesie mówienia sam język znika całkowicie za tym, co za każdym razem jest w nim powiedziane. [...]

Byt języka charakteryzuje się po drugie tym, że Ja nie jest jego podmiotem. Kto mówi językiem niezrozumiałym dla nikogo poza nim, nie mówi w ogóle. Mówić – to mówić do kogoś. Słowo chce być słowem celnym – to zaś znaczy, że słowo nie tylko przedstawia mnie samemu rzecz, o której mówi, lecz stawia ją przed oczyma również temu, do kogo mówię.

Mówienie należy więc nie do sfery jednostki, lecz do sfery wspólnoty. [...] Duchowa realność języka jest bowiem realnością *pneuma*, [tzn.] ducha łączącego Ja i Ty. Język jest rzeczywisty w rozmowie – na co już dawno zwrócono uwagę. W każdej rozmowie zaś panuje duch; dobry lub zły, duch zatwardziałości i zahamowania lub duch otwarcia się ku sobie i płynnej wymiany między Ja i Ty. [...]

Wiąże się z tym trzeci aspekt, który chciałbym nazwać uniwersalnością języka. Język nie jest zamkniętym obszarem tego, co da się powiedzieć, obok którego leżałby obszar niewypowiedzianego. Język jest wszechobejmujący. Wszystko, co domniemane, da się zasadniczo powiedzieć. Język jest równie uniwersalny jak rozum. Dlatego każdą rozmowę cechuje również wewnętrzna nieskończoność i brak końca. Przerywamy ją – bo wydaje się nam, że dość już powiedzieliśmy albo że nie ma już nic do powiedzenia. Ale przerwanie takie nigdy nie jest ostateczne – rozmowa zawsze daje się podjąć na nowo. [...]

Język jest więc prawdziwym centrum ludzkiego bytowania – jeżeli widzi się go w jemu tylko właściwej dziedzinie, w dziedzinie ludzkiego współbycia, dziedzinie porozumienia, stale na nowo narastającej zgody, niezbędnej ludzkiemu życiu tak bardzo, jak powietrze, którym oddychamy. Człowiek jest rzeczywiście, tak jak to powiedział Arystoteles, istotą mówiącą. Albowiem wszystko, co ludzkie, powinniśmy dać sobie powiedzieć.

Źródło: Hans-Georg Gadamer, *Człowiek i język*, przeł. K. Michalski, [w:] tenże, *Rozum, słowo, dzieje. Szkice wybrane*, Warszawa 2000, s. 52, 55–60, 62.

Zadanie 53.

Wymień filozofa, który wskazuje na odmienny od przytoczonego w tekście aspekt pojęcia *logosu*. Wyjaśnij znaczenie tego pojęcia w filozofii wybranego myśliciela.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Heraklit

Logos w ujęciu Heraklita to reguła, według której wszystko się urzeczywistnia, oraz prawo, które jest wspólne dla wszystkich rzeczy i wszystkim rządzi. Jest to czynnik wieczny, nieśmiertelny, który stanowi sens wszelkich przemian i walki przeciwieństw, sprawia, że z dysonansów powstaje idealna harmonia, taka jak w łuku i lirze.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Spośród znanych Ci filozofów wskaż tego, który *logos* ujmował jako rozumną, ale obiektywną zasadę metafizyczną, wykraczającą zatem poza subiektywność myślenia, rozum, a także poza język. Wyjaśnij rozumienie tego pojęcia przez wybranego przez Ciebie filozofa.

Zadanie 54.

Wyjaśnij na podstawie tekstu, dlaczego zdaniem Hansa-Georga Gadamera język nie jest narzędziem.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Hans-Georg Gadamer uważa, że język nie jest instrumentalnie związany z aktywnością podmiotu, nie może być przez niego traktowany jako narzędzie. Człowiek nie włada językiem, to język „ogarnia” człowieka, dając mu obraz świata, tworzy go.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę na 3. akapit tekstu, w szczególności na słowa:

„We wszelkiej naszej wiedzy o nas samych i o świecie jesteśmy już raczej ogarnięci przez język, przez nasz własny język. Wychowujemy się, poznajemy świat, poznajemy ludzi i w końcu poznajemy nas samych, ucząc się mówić. Nauka mówienia nie polega na zaznajamianiu się z użyciem gotowego już narzędzia w celu oznaczenia swojskiego i znanego nam już świata. Nauka mówienia to oswajanie i poznawanie świata samego i świata takiego, jakim go napotykamy”. Wyjaśnij relację człowiek – język, wskazując na fakt, że język nie może być przedmiotowo traktowany przez jednostkę, ponieważ to właśnie język tworzy świat człowieka.

Zadanie 55.

Czy stwierdzenie Ludwika Wittgensteina *Granice mego języka oznaczają granice mego świata* ilustruje pojmowanie relacji podmiot poznający – język w ujęciu Hansa-Georga Gadamera? Odpowiedź uzasadnij.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Słowa Ludwika Wittgensteina nie odzwierciedlają koncepcji Hansa-Georga Gadamera. Zgodnie z przekonaniem Ludwika Wittgensteina tym, co umożliwia odwzorowanie świata w języku, jest forma logiczna. Język staje się logicznym obrazem świata. Wszelkie oświadczenia na temat relacji pomiędzy językiem a światem zakładają zajęcie zewnętrznego stanowiska epistemologicznego, ponad językiem i ponad myśleniem, a taka postawa zewnętrzna jest przekroczeniem logicznych granic myślenia, dlatego *Granice mego języka oznaczają granice mego świata*.

Natomiast w ujęciu Hansa-Georga Gadamera językowa wykładnia świata poprzedza zawsze myśl i wszelkie poznanie. „Ja” zatem nie jest podmiotem bytu języka. Człowiek, wchodząc w świat, jest przez język ogarniany a sens świata, ujawniający się w języku, odsłania się w nieskończonym dialogu.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zinterpretuj słowa Ludwika Wittgensteina, wskazując na logiczne uwarunkowanie języka w koncepcji tego myśliciela. Przedstaw różnicę w sposobie pojmowania języka przez Hansa-Georga Gadamera, zwracając uwagę na dynamiczny charakter języka i fakt, że człowiek nie jest podmiotem bytu języka.

Zadanie 56.

a) Napisz, jak w ramach koncepcji języka Hansa-Georga Gadamera można by opisać proces uczenia się języka obcego.

b) Wyjaśnij, jakie korzyści według Hansa-Georga Gadamera dalaoby uczenie się języka obcego.

Przykład poprawnej odpowiedzi

a) Proces uczenia się języka obcego nie polegałby na przyswajaniu go jako narzędzia przydatnego do komunikacji, ale miałby głębszy wymiar. Polegałby na wkraczaniu w nowy świat (świat obcojęzycznej kultury), który charakteryzuje się własną strukturą intelektualną. Byłoby to poznawanie a jednocześnie oswajanie nowego świata.

b) Korzyścią, jaką można byłoby z tego procesu odnieść, byłaby możliwość spojrzenia na język ojczysty w nowym świetle, dostrzeżenia jego specyficznej struktury i jego cech szczególnych.

Oczywistą korzyścią byłoby również poznanie i oswojenie nowego świata.

Wskazówki do rozwiązania zadania

- a) Zwróć uwagę na akapit 3. tekstu, w szczególności na słowa: „Nauka mówienia nie polega na zaznajamianiu się z użyciem gotowego już narzędzia w celu oznaczenia swojskiego i znanego nam już świata. Nauka mówienia to osvajanie i poznawanie świata samego i świata takiego, jakim go napotykamy”. Autor opisuje w nim proces uczenia się języka. Co prawda nie zaznacza tutaj, czy jest to język ojczysty czy obcy, ale proces ten przebiega analogicznie w nauce języka obcego, jak i ojczystego. Zaznacz w swojej odpowiedzi, że uczenie się języka obcego w rozumieniu Hansa-Georga Gadamera nie polega na konwencjonalnym traktowaniu go jako narzędzia komunikacji, ale ma głębszy wymiar.
- b) Wypisz jedną z możliwych korzyści wpływających z nauki języka obcego. Zwróć uwagę, żeby nie była to korzyść wynikająca z faktu traktowania języka jako narzędzia.

Tekst do zadań 57.–60.

Søren Kierkegaard

Bojaźń i drżenie

Z wiarą porzucił Abraham ziemię ojców swych i stał się obcy w Ziemi Obiecanej. Jedno pozostawił, jedno zabrał z sobą; zostawił za sobą swoje ziemskie rozumienie, a wiarę z sobą zabrał. [...]

Opowieść o Abrahamie zawiera teleologiczne zawieszenie etyki. [...] Abraham działa siłą absurdu; albowiem absurdem właśnie jest to, że jako jednostka wynosi się ponad ogółność. Ten paradoks nie da się zmediatyzować, gdyż kiedy tylko Abraham spróbuje to czynić, musi przyznać, że był poddany pokusie, a w takim razie nigdy się nie zdecyduje na złożenie w ofierze Izaaka, gdyby zaś ofiarował Izaaka, musiałby z żalem powrócić do powszechności. Siłą absurdu Izaak zostaje mu zwrócony. Dlatego Abraham nie jest ani przez chwilę tragicznym bohaterem, ale zupełnie kimś innym: albo człowiekiem wierzącym, albo mordercą. [...]

Różnica pomiędzy tragicznym bohaterem a Abrahamem jest łatwo dostrzegalna. Bohater tragiczny pozostaje w sferze etyki. Dla niego etyka ma swój cel (*telos*) w wyższym wyrazie moralnym; sprowadza etyczny stosunek pomiędzy ojcem a synem czy pomiędzy córką a ojcem do uczucia, którego dialektyka wyraża się w stosunku do samej idei moralności. Tu nie może być mowy o teleologicznym zawieszeniu samej etyki.

Abraham zaś zachowuje się inaczej. Czynem swym przekracza wszystkie stadia etyczne i ma przed sobą wyższy cel (*telos*), wobec którego zawiesza tamto. Chętnie wiedziałbym, jak może ktokolwiek sprowadzać czyn Abrahama do powszechności i czy można znaleźć jakiś inny stosunek między czynem Abrahama, a ogólnymi zasadami, oprócz tego, że Abraham je przekroczył. [...]

Dlaczego jednak Abraham to uczynił? Uczynił to dla Pana Boga, a jednocześnie identycznie z tym dla samego siebie. Uczynił to dla Boga, gdyż Bóg żądał od niego takiego świadectwa wiary, dla siebie – gdyż chciał dać świadectwo. Jedność jego czynu jest doskonale zaświadczona czynem, którym zawsze oznaczano taki stosunek: to jest próba, to jest pokuszenie. Pokuszenie, ale co znaczy to słowo? Pokusa powstrzymuje człowieka od wypełnienia obowiązku, ale w tym wypadku pokusa jest samą etyką, która wstrzymuje go od wypełnienia woli Bożej. Ale czymże jest obowiązek? Obowiązek jest właśnie wyrazem woli Bożej. [...]

Paradoks wiary polega więc na tym, że jednostka jest wyższa od tego, co ogólne; jednostka [...] określa swój stosunek do tego, co ogólne, poprzez swój stosunek do absolutu, a nie swój stosunek do absolutu przez stosunek do tego, co ogólne. Paradoks ten można wyrazić jeszcze w ten sposób, że istnieje absolutny obowiązek w stosunku do Boga; w takim obowiązku jednostka, jako jednostka, staje w absolutnym stosunku do absolutu. Jeżeli więc w takim powiązaniu mówimy, że obowiązkiem jest miłość do Boga, to mówimy co innego niż poprzednio; jeżeli obowiązek ten jest absolutny, etyka zniża się wtedy do relatywizmu. Z tego jednak nie wynika, iż się etyka przez to unicestwia, ale otrzymuje całkiem inną formę, formę paradoksu, w ten sposób, że na przykład miłość do Boga może doprowadzić rycerza wiary do nadania swojej miłości bliźniego kształtu całkiem przeciwnemu obowiązkowi stawianemu mu przez moralność.

Jeżeli tak nie jest w istocie, to nie ma miejsca dla wiary w życiu; to wiara jest tylko pokusą i Abraham jest zgubiony, bo tej pokusie uległ.

Ten paradoks nie da się zmediatyzować, polega on bowiem na tym właśnie, że jednostka jest tylko jednostką. Z chwilą kiedy jednostka chce wyrazić swą absolutną powinność w ogółności i uświadomić sobie w niej samą siebie, stwierdza, że popadła w pokuszenie, i mimo swego sprzeciwu nie potrafi wykonać tego swojego tak zwanego

absolutnego obowiązku; a jeżeli nie okazuje sprzeciwu, grzeszy, chociaż jej czyn *realiter* może być tym, co było jej absolutnym obowiązkiem.

Co więc miał zrobić Abraham? Gdyby powiedział komuś: „Kocham Izaaka bardziej niż cokolwiek na świecie i dlatego tak mi ciężko złożyć go w ofierze”, to na pewno ten drugi pokiwałby głową i powiedział: „Dlaczego w takim razie chcesz go ofiarować?” Albo gdyby to był sprytny człowiek, przejrzałby Abrahama i zobaczyłby, że okazuje on uczucie będące w wołającej do nieba sprzeczności z jego czynami.”

Źródło: Søren Kierkegaard, *Bojaźń i drżenie*, przeł. J. Iwaszkiewicz, Warszawa 1981, s.15, 59–63, 74–75.

Zadanie 57.

Czy koncepcja wiary przedstawiona przez Sorena Kierkegaarda jest zgodna z poglądem Fryderyka Nietzschego *Wiara, taka, jakiej wymaga pierwsze chrześcijaństwo [...] nie jest ową prostoduszną i mrukliwą wiarą poddanego, z jaką jakiś Luter czy jakiś Cromwell, czy jeszcze jakiś inny barbarzyńca ducha lgnęli do swego Boga; raczej wiarą Pascala, która w przerażający sposób przypomina ustawiczne samobójstwo rozumu. Odpowiedź uzasadnij.*

Przykład poprawnej odpowiedzi

Jest zgodna, ponieważ w obydwu koncepcjach została podkreślona rola czynnika irracjonalnego w odniesieniu do wiary.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zauważ, że zarówno Søren Kierkegaard, jak i Fryderyk Nietzsche sytuują wiarę w sferze serca a nie rozumu. Jest to wyraźnie widoczne w wypowiedzi Fryderyka Nietzschego: „raczej wiarą Pascala, która w przerażający sposób przypomina ustawiczne samobójstwo rozumu.” Søren Kierkegaard twierdzi natomiast: „Z wiarą porzucił Abraham ziemię ojców swych i stał się obcy w Ziemi Obiecanej. Jedno pozostawił, jedno zabrał z sobą; zostawił za sobą swoje ziemskie rozumienie, a wiarę z sobą zabrał. [...] Abraham działa siłą absurdu.” Abraham w ujęciu Sorena Kierkegaarda kieruje się w swoim działaniu uczuciem, jakim jest miłość do Boga, odrzuca tym samym rozum jako czynnik determinujący postępowanie człowieka. Pamiętaj, aby w swojej odpowiedzi skupić się na zacytowanym fragmencie dzieła Fryderyka Nietzschego i nie sugerować funkcjonującym potocznie określeniem tego filozofa jako autora hasła „Bóg umarł”, które mylnie utożsamiane jest z ateizmem. Nie zapominaj także o uzasadnieniu swojej odpowiedzi a nie jedynie stwierdzeniu: „tak” lub „nie” w odniesieniu do pytania zadanego w poleceniu.

Zadanie 58.

Podaj przykład bohatera tragicznego ukazanego w dowolnym tekście literackim, którego charakterystyka jest zgodna z rozumowaniem Sorena Kierkegaarda o tego typu postaci. Uzasadnij swój wybór.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Antygona

Bohater tragiczny poświęca się dla ogólnego prawa moralnego. Uczyniła to Antygona, która przeciwstawiła się rozkazowi Kreona i pochowała zwłoki Polinejsa (nierozwalny konflikt racji).

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przeczytaj uważnie fragmenty tekstu, podejmujące kwestię bohatera tragicznego. Jednym z takich fragmentów jest 3. akapit, w szczególności słowa: „Bohater tragiczny pozostaje w sferze etyki. Dla niego etyka ma swój cel (*telos*) w wyższym wyrazie moralnym; sprowadza etyczny stosunek pomiędzy ojcem a synem czy pomiędzy córką a ojcem do uczucia, dlatego dialektyka wyraża się w samym stosunku do idei moralności.” Bohater tragiczny w ujęciu Sorena Kierkegaarda poświęca swoje życie w imię etyki, ogólnie przyjętego w danym społeczeństwie prawa moralnego. Pamiętaj, aby podać przykład bohatera tragicznego, który odpowiada jego rozumieniu przez Sorena Kierkegaarda.

Zadanie 59.

Sformułuj jeden argument dowodzący tezy Sorena Kierkegaarda o paradoksalnym wymiarze wiary.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Wiara nie ma charakteru rozumowego, jest absurdalna. Człowiek nie może podjąć dialogu z Bogiem, ponieważ nie ma z nim „wspólnego języka”. Ma zatem do wyboru – albo sprzeniewierzyć się poleceniu Boga, albo przekroczyć normy moralne, które także ustanowione zostały na mocy jego praw.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Do zagadnienia paradoksalności wiary odsyła akapit 6.: „Paradoks ten można wyrazić jeszcze w ten sposób, że istnieje absolutny obowiązek do Boga; a w takim obowiązku jednostka, jako jednostka, staje w absolutnym stosunku do Absolutu. Jeżeli więc w takim powiązaniu mówimy, że obowiązkiem jest miłość do Boga, to mówimy co innego niż poprzednio; jeżeli obowiązek ten jest absolutny, etyka zniża się wtedy do relatywizmu.” Jeden z przytaczanych w tym fragmencie argumentów Sorena Kierkegaarda wyraża się w stwierdzeniu, że człowiek ma absolutny obowiązek wobec Boga, jakim jest miłość wobec Niego. Musi zatem dokonać trudnego dla siebie wyboru: albo sprzeniewierzyć się temu obowiązkowi, albo zanegować normy moralne, które także zostały ustanowione na mocy jego praw. Pamiętaj, że to nie jest jedyny argument na rzecz paradoksalności wiary, który można skonstruować w odwołaniu do tekstu.

Zadanie 60.

Wskaż filozofa, który nie zgodziłby się z ujęciem wiary jako absurdu. Odpowiedź uzasadnij.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Święty Anzelm – prawdy wiary mają charakter racjonalny. Wiara nie jest absurdalna, ponieważ można ją uzasadnić przy pomocy rozumu.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zastanów się, który ze znanych Ci filozofów przedstawiał koncepcję związku wiary z rozumem. Pamiętaj, aby był to filozof, który albo wskazuje na pozytywny wymiar związku wiary z rozumem (np. św. Anzelm, św. Tomasz) albo neguje absurdalność wiary (np. Pascal).

Tekst do zadań 61.–64.

Niccolò Machiavelli

Księżę

Ci, którzy pragną pozyskać łaskę księcia, stają najczęściej przed Nim z tym, co mają najbardziej wśród swoich rzeczy drogiego i co Mu, jak widzą, największą sprawi przyjemność. [...] Otóż i ja, pragnąc złożyć jakieś świadectwo w swej czołobitności względem Waszej Wysokości, nie znalazłem pośród swego mienia droższej mi i cenniejszej rzeczy niż znajomość czynów wielkich mężów, nabytą długim doświadczeniem w sprawach nowożytnych i ciągłym rozczytywaniem się w starożytnych; tę znajomość, bardzo sumiennie i długo przemyślawszy i rozważywszy, zawarłem obecnie w tym dziełku, które posyłam Waszej Wysokości. [...]

A niechaj nie będzie poczytane mi za zarozumiałość, że człowiek niskiego i podłego stanu ośmiela się omawiać i regulować postępowanie książąt, albowiem [...] trzeba być księciem, by dobrze poznać naturę ludów, a trzeba należeć do ludu, by dobrze poznać naturę książąt. [...]

Moim zamiarem jest rzeczy użyteczne pisać dla tego, kto wie, o co chodzi, przeto wydaje mi się bardziej odpowiednim iść za prawdą zgodną z rzeczywistością niż za jej wyobrażeniem. Wielu wyobrażało sobie takie republiki i księstwa, jakich w rzeczywistości ani nie widzieli, ani nie znali; wszak sposób, w jaki się żyje, jest tak różny od tego, w jaki się żyć powinno, że kto, chcąc czynić tak, jak się czynić powinno, nie czyni tak, jak inni ludzie czynią, ten gotuje raczej swój upadek niż przetrwanie; bowiem człowiek, który pragnie zawsze i wszędzie wytrwać w dobrem, paść koniecznie musi między tylu ludźmi, którzy nie są dobrymi. Otóż niezbędnym jest dla księcia, który pragnie utrzymać się [przy władzy], aby potrafił nie być dobrym i zależnie od potrzeby posługiwał się lub nie posługiwał dobrocią. [...]

Musicie bowiem wiedzieć, że dwa są sposoby prowadzenia walki: jeden – prawem, drugi – siłą; pierwszy sposób jest ludzki, drugi zwierzęcy, lecz ponieważ częstokroć pierwszy nie wystarcza, wypada uciekać się do drugiego. Dlatego książę musi umieć dobrze posługiwać się naturą zwierzęcia i człowieka. [...] Przeto książę, zmuszony posługiwać się dobrze naturą zwierząt, powinien spośród nich wziąć za wzór lisa i lwa, albowiem lew nie umie unikać sidła, a lis bronić się przed wilkami. Trzeba przeto być lisem, by wiedzieć, co sidła, i lwem, by postrach budzić u wilków. [...] Otóż mądry pan nie może ani powinien dotrzymywać wiary, jeżeli takie dotrzymywanie przynosi mu szkodę i gdy zniknęły przyczyny, które spowodowały jego przyrzeczenie. Zapewne gdyby wszyscy ludzie byli dobrzy, ten przepis nie byłby dobry, lecz ponieważ są oni nikczemni i nie dotrzymywaliby tobie wiary, więc ty także nie jesteś obowiązany im jej dotrzymywać.

A nigdy nie braknie księciu przyczyn prawnych, by upiększyć wiarołomstwo. Można by na to dać niezliczone przykłady nowoczesne i wykazywać, ile traktatów pokojowych, ile przyrzeczeń stało się nieważnymi i próżnymi wskutek wiarołomstwa książąt, a ten wyszedł lepiej, który lepiej umiał używać natury lisa. Lecz konieczne jest umieć dobrze tę naturę upiększyć i być dobrym kłamcą i obłudnikiem; ludzie tak są prości i tak naginają się do chwilowych konieczności, że ten, kto oszukuje, znajdzie zawsze takiego, który da się oszukać. [...] Nie jest przeto koniecznym, by książę posiadał wszystkie owe zalety, które wskazałem, lecz jest bardzo potrzebnym, aby wydawało się, że je posiada. Śmiem nawet powiedzieć, że gdy się je ma i stale zachowuje, przynoszą szkodę, gdy zaś wydaje się, że się je ma, przynoszą pożytek; powinien więc książę uchodzić za litościwego, dotrzymującego wiary, ludzkiego, religijnego, prawego i być nim w rzeczywistości, lecz umysł mieć skłonny do tego, by mógł i umiał działać przeciwnie, gdy zajdzie potrzeba. [...]

Wiem dobrze, jak wielu miało i ma to przekonanie, że sprawy świata tak są kierowane przez los i Boga, iż ludzie swym rozumem nie mogą ich poprawić i są wobec nich bezradni; przeto mogliby sądzić, że nie warto zbytnio trudzić się tymi sprawami, lecz spuścić się na los. Takie przekonanie jest bardziej w naszych czasach rozpowszechnione z przyczyny wielkich zmian, które widziało się i widzi codziennie wbrew wszelkim ludzkim przypuszczeniom. Kilkakrotnie przemyślawszy to, skłaniam się w pewnej mierze do tej opinii. Jednak niepodobna przyjąć, aby zanikła nasza wolna wola, więc sądzę, że może być prawdą, iż los w połowie jest panem naszych czynności, lecz jeszcze pozostawia nam kierowanie drugą ich połową lub nie o wiele mniejszą ich częścią. Widzę w nim podobieństwo do rwącej rzeki, która gdy wyleje, zatapia równiny, przewraca drzewa i domy [...], każdy przed nią ucieka, każdy ustępuje przed jej wściekłością. Lecz chociaż taką jest rzeka, nie znaczy, żeby ludzie, gdy spokój powróci, nie mogli zabezpieczyć się groblami i tamami [...]. Podobnie rzecz ma się z losem, którego potęga ujawnia się tam, gdzie nie ma zorganizowanej siły oporu; tam kieruje ona swe ataki, gdzie wie, że dla powstrzymania go nie zbudowano grobel ani tam. [...] Jestem nadto przekonany, że temu wiedzie się dobrze, którego sposób postępowania zgodny jest z duchem czasów, natomiast nie szczęści się temu, którego postępowanie nie jest zgodne z czasami.

Źródło: Niccolò Machiavelli, *Księżę*, tłum. K. Żaboklicki, Warszawa 1987, s. 35–36, 80, 84, 86–88, 110–111.

Zadanie 61.

Zdaniem Davida Hume’a jednym z podstawowych błędów większości systemów etycznych jest wyprowadzanie twierdzeń o tym, co być powinno z opisowych twierdzeń o rzeczywistości. Porównaj ten pogląd ze sposobem myślenia o polityce, który proponuje Niccolò Machiavelli. Podaj przynajmniej po jednym podobieństwie i różnicy.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Podobnie jak David Hume Niccolò Machiavelli wyraźnie rozróżnia porządek rzeczywistości i porządek wartości oraz uważa, że w rozumowaniach należy konsekwentnie trzymać się jednego z nich. Jednakże Niccolò Machiavelli krytyce poddaje raczej analizowanie realnego świata polityki w świetle wyobrażeń o ustroju idealnym, niż wnioskowanie na podstawie obserwowanych zjawisk rzeczywistych o wartościach, które potępiał David Hume. Ponadto w odróżnieniu od Davida Hume’a Niccolò Machiavelli nie przedstawia mylenia bytu i wartości w rozumowaniach jako błędu logicznego, ale raczej jako brak realizmu w świetle niegodziwej natury człowieka.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Spróbuj najpierw ustalić, którego fragmentu tekstu może dotyczyć to pytanie. Autor zadania często będzie starał się zasugerować, gdzie masz szukać odpowiedzi, posługując się słowami występującymi w analizowanym fragmencie. Ustalenia Davida Hume’a odnoszą się do relacji między twierdzeniami o tym, co być „powinno”, a twierdzeniami o „rzeczywistości”. Machiavelli porusza tę samą kwestię, wyjaśniając swoje motywy i metodę w trzecim akapicie tekstu. Ten fragment należy więc porównać z poglądem Hume’a.

Zadanie 62.

Karol Marks napisał, że *ludzie sami tworzą historię, ale nie tworzą jej dowolnie, nie w wybranych przez siebie okolicznościach, lecz w takich, w jakich się znaleźli, jakie zostały im dane i przekazane*. Czy Niccolò Machiavelli zgodziłby się z tym poglądem? Odpowiedź uzasadnij.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Tak. Podobnie jak Karol Marks Niccolò Machiavelli sądził, że losy państw i społeczeństw są częściowo zdeterminowane, ale człowiek nie jest wobec nich całkowicie bezradny i może nimi do pewnego stopnia pokierować, jeśli zrozumie rządzące nimi prawidłowości.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przytoczona wypowiedź Karola Marksa dotyczy problemu zewnętrznych uwarunkowań ludzkich działań – w jakim stopniu możemy wpływać na nasze losy, skoro ograniczają nas zastane okoliczności? Niccolò Machiavelli zajmuje się tym samym problemem w ostatnim akapicie przytoczonego fragmentu, choć nie pisze o historii, ale o „Bogu i losie”.

Zadanie 63.

Przeczytaj fragment *Umowy społecznej* Jeana Jacquesa Rousseau i wyjaśnij, jak proponuje on interpretować *Księcia*.

Jest rzeczą naturalną, że panujący oddają zawsze pierwszeństwo zasadzie, która przynosi im najbardziej bezpośredni pożytek. [...] Machiavelli wykazał tego oczywistość. Dając niby wskazówki królom, dał on wielką naukę narodom. *Księżę* Machiavellego jest księgą republikańską. Machiavelli był uczciwym człowiekiem i dobrym obywatelem, ale przywiązany do domu Medyceuszów, był zmuszony wobec uciskanej ojczyzny ukrywać swoją miłość do wolności. Sam wybór wstrętnego bohatera (Cezar Borgia) wskazuje dostatecznie na ukrytą intencję, a sprzeczność zasad w jego *Księciu* z zasadami przedstawionym w *Rozprawie o Tytusie Liwiuszu* i *Historii Florencji* [inne dzieła Machiavellego] dowodzi, że ten dogłębny polityk miał dotychczas jedynie czytelników powierzchownych lub zepsutych. Dwór rzymski zakazał surowo jego książki, ponieważ, jak sądzę, ten dwór właśnie odmalował on najjaskrawiej.

Źródło: Jean Jacques Rousseau, *Umowa społeczna*, tłum. A. Peretiatkowicz, Kęty 2007, s. 59–60.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Zdaniem Jeana Jacquesa Rousseau, czytając *Księcia* należy brać pod uwagę warunki historyczne, w jakich pisał Niccolò Machiavelli, ze względu na które nie wolno rozumieć tego dzieła dosłownie. Jean Jacques Rousseau uważa, że książka ta jest raczej rodzajem satyry na tyrańskie rządy i choć z pozoru stanowi poradnik dla bezwzględnych monarchów, to w istocie nie wprost dowodzi przewagi ustroju republikańskiego.

Wskazówki do rozwiązania zadania

To zadanie polega na wyjaśnieniu, czyli omówieniu sposobu interpretacji *Księcia* przez Jeana Jacquesa Rousseau. Sugeruje to, że interpretacja ta jest niedosłowna i w jakiś sposób inna od typowej. Uchwycić musisz zatem tę właśnie specyfikę. Zwróć na przykład uwagę na to, że Jean Jacques Rousseau pisze o „ukrytych intencjach” Niccolò Machiavellego. Weź pod uwagę stojące w opozycji do „wstrętnego bohatera” pojęcia „republiki” i „miłości do wolności”, a także sygnalizowaną przez Rousseau sprzeczność między *Księciem* a *Rozprawą o Tytusie Liwiuszu* oraz *Historią Florencji*.

Zadanie 64.

Na podstawie przytoczonej wypowiedzi francuskiego filozofa i historyka Michela Foucaulta oraz analizowanego fragmentu *Księcia*, odpowiedz na pytania.

Bezpieczeństwo, terytorium, populacja

Na jednym z poprzednich wykładów starałem się Państwu pokazać, że owej sztuki rządzenia, którą tak bardzo chcieli opanować ludzie w XVI i XVII wieku, wcale nie należało szukać u Machiavellego, a to z tego prostego powodu, że jej tam nie było. Nie było jej zaś dlatego, że dla Machiavellego, jak sądzę, problem bynajmniej nie polegał na tym, jak zachować państwo jako takie. Tym, czego zachowanie, ochrona, interesuje Machiavellego, nie jest państwo, lecz określona relacja wiążąca Księcia z tym, nad czym sprawuje on swą władzę; ratować trzeba przede wszystkim księstwo, rozumiane jako pewien stosunek władzy między Księciem a podległym mu terytorium oraz zamieszkującą owo terytorium populacją.

Źródło: Michel Foucault, *Bezpieczeństwo, terytorium, populacja*, tłum. Michał Herer, Warszawa 2010, s. 251.

- A. Często uważa się Niccolò Machiavellego za twórcę nowożytnej koncepcji „racji stanu”, czyli nadrzędnego interesu państwowego, wspólnego dla większości obywateli i wyższego niż normy etyczne. Czy Foucault zgadza się z tym poglądem? Odpowiedź uzasadnij.
- B. Na czym polega relacja między Księciem a państwem, która zdaniem Michela Foucaulta stanowi przedmiot zainteresowania Niccolò Machiavellego?

Przykład poprawnej odpowiedzi

1. Michel Foucault nie zgadza się z poglądem, że Niccolò Machiavelli jest twórcą koncepcji „racji stanu”. Jego zdaniem przedmiotem rozważań prowadzonych w *Księżciu* nie jest bowiem w ogóle państwo, rządzenie nim i jego interesy, a jedynie sposoby zdobycia i utrzymania władzy nad księstwem.
2. Relacja między Księciem a państwem, która interesuje Niccolò Machiavellego to relacja władzy nad podległym terytorium i zamieszkującymi je ludźmi.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Pytanie pierwsze wymaga rekonstrukcji głównej tezy Michela Foucaulta na temat znaczenia filozofii politycznej Machiavellego. Pytanie drugie wymaga natomiast porównania przytoczonej interpretacji *Księcia* z samym analizowanym tekstem. Zwróć uwagę na to, że Niccolò Machiavelli daje rady, jak „utrzymać się przy władzy”, a nie pisze o tym, na czym polega dobre sprawowanie tej władzy.

Tekst do zadań 65.–68.

Immanuel Kant

Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki, która będzie mogła wystąpić jako nauka

Musimy tedy najpierw zauważyć, że choć wszystkie sądy doświadczeniowe są empiryczne, tj. podstawę swoją mają w bezpośrednim spostrzeżeniu zmysłowym, to jednak nie wszystkie sądy empiryczne są już tym samym sądami doświadczeniowymi, lecz że do tego, co empiryczne [...] dołączyć się muszą specjalne pojęcia, początek swój mające całkowicie *a priori* w czystym intelekcie, pod które najpierw może być podciągnięte wszelkie spostrzeżenie, a za których pomocą następnie może ono być zamienione w doświadczenie.

Sądy empiryczne, o ile posiadają ważność przedmiotową, są sądami doświadczeniowymi; te zaś, które są tylko podmiotowo ważne, nazywam sądami jedynie spostrzeżeniowymi. [...] Wszystkie nasze sądy są najpierw tylko sądami spostrzeżeniowymi; są one ważne jedynie dla nas [...] i dopiero później nadajemy im nowe odniesienie, mianowicie odniesienie do przedmiotu, i chcemy, żeby taki sąd był także ważny dla nas, a tak samo dla każdego człowieka. [...]

Będziemy przeto musieli zanalizować doświadczenie w ogóle, ażeby zobaczyć, co się zawiera w tym wytworze zmysłów i intelektu i w jaki sposób jest też możliwy sąd doświadczeniowy. U podstawy znajdują się tu dane naoczne, których jestem świadom, tj. spostrzeżenie należące tylko do zmysłów. Jako drugi czynnik należy tu również sądzenie (które tylko intelektowi przysługuje). [...] Dlatego też do [uzyskania] doświadczenia nie wystarcza, jak to sobie pospolicie wyobrażają, porównywać spostrzeżenia i wiązać [je] za pomocą sądzenia w świadomości. W ten sposób nie powstaje żadna powszechna ważność i konieczność sądu, dzięki którym jedynie może on być przedmiotowo ważny i być doświadczeniem.

A więc jeszcze całkiem inny sąd najpierw się dokonuje, zanim ze spostrzeżenia może powstać doświadczenie. Dana naoczność musi być podciągnięta pod pewne pojęcie, które określa formę sądzenia w ogóle w odniesieniu do naoczności. [...] Pojęcie tego rodzaju jest czystym pojęciem intelektu *a priori*, które nie czyni nic innego, jak tylko w ogóle wyznacza naoczności sposób, w jaki można jej użyć do sądzenia. Jeśli tego rodzaju pojęciem będzie pojęcie przyczyny, to określa ono ze względu na sądzenie w ogóle tę daną naoczność, która jest pod nie podciągnięta. [...] Ażeby mieć przykład łatwiej zrozumiały, weźmy przypadek następujący: Jeżeli słońce oświeca kamień, wtedy ten się ogrzewa. Ten sąd jest sądem tylko spostrzeżeniowym i nie zawiera konieczności, choć mogłem to spostrzegać, nie wiem jak często. [...] Jeżeli jednak powiadam: „Słońce *ogrzewa* kamień”, to dołącza się tu do spostrzeżenia jeszcze intelektualne pojęcie przyczyny, które wiąże w sposób konieczny pojęcie ciepła z pojęciem światła słonecznego, i wtedy sąd syntetyczny z *koniecznością* staje się ważny powszechnie, a więc przedmiotowy, i ze spostrzeżenia przekształca się w doświadczenie. [...]

Wynik tego jest następujący: rzeczą zmysłów jest oglądać, rzeczą intelektu myśleć. Lecz myśleć, to znaczy łączyć przedstawienia w jednej świadomości. [...] Doświadczenie polega na syntetycznym powiązaniu zjawisk (spostrzeżeń) w jednej świadomości, o ile powiązanie to jest konieczne. [...]

Już od najdawniejszych czasów filozofii badacze czystego rozumu wyobrażali sobie, że oprócz przedmiotów zmysłów, czyli zjawisk (*phaenomena*), stanowiących świat zmysłowy, są jeszcze specjalne przedmioty intelektu (*noumena*), które stanowić miały świat intelektualny. A że zjawisko i złudę uważali za to samo, [...] więc przyznawali rzeczywistość jedynie przedmiotom intelektu.

W istocie, jeżeli przedmioty zmysłów uważamy, i słusznie, za same tylko zjawiska, to przez to przyznajemy zarazem, że u ich podstaw znajduje się rzecz sama w sobie, chociaż jej

nie znamy takiej, jaką jest sama w sobie, a znamy tylko jej zjawisko, tj. sposób, w jaki owo coś nieznanego pobudza nasze zmysły. Intelkt więc przez to właśnie, że przyjmuje zjawiska, przyznaje również istnienie rzeczom samym w sobie. [...] Nasz wywód krytyczny nie wyłącza też wcale tego rodzaju rzeczy, lecz [...] o tych czystych przedmiotach intelektu zgoła nic określonego nie wiemy ani wiedzieć nie możemy, gdyż zarówno nasze czyste pojęcia intelektu, jak i czyste dane naoczne, dotyczą tylko przedmiotów możliwego doświadczenia. [...]

Jest istotnie coś zdradliwego w naszych czystych pojęciach intelektu z uwagi na to, że nęcą nas do transcendentnego użytku; tak bowiem nazywam ich używanie wykraczające poza wszelkie możliwe doświadczenie. Nie tylko bowiem to, że nasze pojęcia substancji, siły, działania, realności itd. są zupełnie niezależne od doświadczenia i nie zawierają w sobie żadnego zmysłowego zjawiska, że więc istotnie, jak się zdaje, dotyczą rzeczy samych w sobie, lecz bardziej jeszcze umacnia nas w tym przypuszczeniu to, iż zawierają w sobie konieczność określenia, której doświadczenie nigdy nie dorówna. Pojęcie przyczyny zawiera prawidło, według którego z jednego stanu wynika drugi w sposób konieczny, doświadczenie jednak może nam tylko pokazać, że często lub co najwyżej zazwyczaj po jednym stanie rzeczy następuje inny, nie może nam przeto dostarczyć ani ścisłej powszechności, ani konieczności. [...]

Każde pojedyncze doświadczenie jest tylko częścią całego obszaru jego dziedziny. *Absolutna całość wszelkiego możliwego doświadczenia* sama nie jest doświadczeniem, a przecież ona to stanowi konieczne zagadnienie dla rozumu, i to takie, że dla samego tylko przedstawienia sobie tego zagadnienia potrzebne są rozumowi zgoła inne pojęcia niż owe czyste pojęcia intelektu. [...] Podobnie więc jak intelekt wymagał dla doświadczenia kategorii, tak samo rozum zawiera w sobie podstawę dla idei, przez co rozumiem pojęcia konieczne, których przedmiot *nie może* być jednak dany w doświadczeniu. Te idee tak samo tkwią w naturze rozumu, jak tamte w naturze intelektu, i jeżeli towarzyszy im ów pozór, który łatwo może nas zwieść, to pozór ten jest nieunikniony – choć możemy się ustrzec przed tym, „by nie wiódł nas na pokuszenie”.

Ponieważ wszelka złuda polega na tym, że podmiotową podstawę sądu uważa się za przedmiotową, przeto samopoznanie czystego rozumu [...] będzie jedynym środkiem zapobiegawczym przeciw błędom, w które popada rozum, jeżeli mylnie rozumie swe przeznaczenie i w sposób transcendentny do przedmiotu samego w sobie odnosi to, co dotyczy tylko jego własnego podmiotu. [...]

Odróżnienie *idei*, tj. czystych pojęć rozumowych, i kategorii, czyli czystych pojęć intelektu, jako poznań zgoła różnego rodzaju, pochodzenia i użytku, stanowi tak ważny czynnik przy zakładaniu podwalin pod naukę, [...] że bez takiego odróżnienia metafizyka jest bezwzględnie niemożliwa.

Źródło: Immanuel Kant, *Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki, która będzie mogła wystąpić jako nauka*, tłum. B. Bornstein, Warszawa 1993, s. 71–72, 74–76, 82–83, 98–100, 119–120.

Zadanie 65.

Wyjaśnij, w jaki sposób Immanuel Kant w swojej teorii poznania powiązał tradycję racjonalizmu z tradycją empiryzmu.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Immanuel Kant powiązał racjonalizm z empiryzmem, poddając krytyce każde z tych stanowisk w sporze o źródła poznania. Twierdził, że (wbrew racjonalistom) wszelkie poznanie zaczyna się od doświadczenia zmysłowego, ale zarazem (wbrew empirystom), że nie pochodzi wyłącznie z tego doświadczenia, bo nie byłoby możliwe bez pojęć czysto apriorycznych.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zadanie to wymaga odniesienia analizowanego tekstu do sporu o źródła poznania między empiryzmem a racjonalizmem, który stanowił historyczny kontekst powstania teorii Kanta. Zwróć uwagę na to, w jaki sposób Immanuel Kant odróżnia w tekście doświadczenie od empirycznego postrzeżenia. Zmianie ulega tu rozumienie samego pojęcia „doświadczenie” w porównaniu z tym, jak rozumie je i empiryści, i racjoniści.

Zadanie 66.

Przeczytaj fragment *Badania dotyczących rozumu ludzkiego* i wyjaśnij różnicę między krytyką pojęcia przyczynowości u Davida Hume’a i Immanuela Kanta.

Gdy pewien rodzaj zjawisk zawsze we wszystkich wypadkach, występował w połączeniu z innym, nie wahamy się przepowiadać jednego z nich, gdy pojawia się drugie, i posługiwać się rozumowaniem, które jedyne zdolne jest upewnić nas o faktach i istnieniu. Jedno z takich zjawisk nazywamy wtedy przyczyną, drugie skutkiem; przypuszczamy, że zachodzi między nimi pewien związek. [...] Okazuje się tedy, że idea koniecznego związku między zjawiskami powstaje na podstawie większej liczby podobnych do siebie przypadków. [...] Ten więc związek, który umysł nasz czuje, to nawykowe przenoszenie się wyobraźni z jednego przedmiotu na drugi [...] – oto owe odczucie, oto impresja, na podstawie której tworzymy ideę siły czy koniecznego związku. Niczego więcej tu nie ma.

Źródło: David Hume, *Badania dotyczące rozumu ludzkiego*, tłum. J. Łukasiewicz, K. Twardowski, Warszawa 1977, s.91–92.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Zarówno Immanuel Kant, jak i David Hume uważali, że pojęcia przyczyny nie można wywieść z żadnego empirycznego spostrzeżenia. David Hume wyprowadzał jednak z tego wniosek, że pojęciu przyczynowości nie odpowiada nic realnie i odnosi się ono tylko do naszego subiektywnego przyzwyczajenia do pewnych powtarzających się sekwencji wydarzeń (pojęcie przyczynowości nazwał „bękartem wyobraźni”). Immanuel Kant uznał natomiast, że przyczynowość ma charakter obiektywny i niezależny od wszelkich subiektywnych postrzeżeń jako jedno z czystych pojęć intelektu, które umożliwiają poznanie.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę, że w poleceniu termin „krytyka” jest użyty w znaczeniu filozoficznym, nie potocznym. Nie chodzi więc o odrzucenie pojęcia przyczynowości, ale o określenie kryteriów, które sądowi, że jeden stan rzeczy jest przyczyną drugiego nadają powszechną ważność. Następnie porównaj, jak pochodzenie twierdzeń o związku przyczynowym opisuje David Hume („nawykowe przenoszenie się wyobraźni z jednego przedmiotu na drugi”), a jak Immanuel Kant (przyczyna jako „czyste pojęcie intelektu *a priori*, które nie czyni nic innego jak tylko w ogóle wyznacza naoczności sposób, w jaki można jej użyć do sądzenia”).

W kwestii krytyki przyczynowości przeprowadzonej przez Davida Hume’a wypowiada się Kant w sposób jasny i przekonujący we *Wstępie do Prolegomenów*.

Zadanie 67.

Porównaj platońską koncepcję idei z kantowskimi pojęciami „rzeczy samej w sobie” i „idei czystego rozumu”.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Platon uważał idee za jedyny rodzaj bytu. Były one dla niego przedmiotami myśli, istniejącymi bardziej realnie niż złudne zjawiska zmysłowe, które są jedynie ich odbiciem bądź cieniem. Jako podstawa zjawisk idee u Platona pełnią więc podobną rolę co rzeczy same w sobie w systemie kantowskim. W odróżnieniu jednak od Platona, który twierdził, że idee są dostępne poznaniu rozumowemu, Immanuel Kant uważał rzeczy same w sobie za całkowicie niepoznawalne. Ideami nazywał natomiast pojęcia, które są konieczne dla funkcjonowania ludzkiego rozumu, ale nie mają i nie mogą mieć żadnego odniesienia do pozarozumowego doświadczenia.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Porównać musisz nie same teorie filozoficzne Platona i Immanuela Kanta, ale znaczenie, jakie mają w nich konkretne pojęcia. Najpierw porównaj rolę idei w ontologii platońskiej i rzeczy samych w sobie w ontologii Immanuela Kanta. Następnie napisz, jak „idee” zostały zdefiniowane w analizowanym tekście. Poprawne rozwiązanie zadania wymaga porównania teorii filozoficznych Platona i Immanuela Kanta. Idee Platona, rzeczy same w sobie i idee czystego rozumu Kanta to istotne składniki ich systemów.

Zadanie 68.

Wyjaśnij, dlaczego Immanuel Kant uważa zapobieganie błędowi mylenia podmiotowej podstawy sądu z przedmiotową za jedno z najważniejszych zadań swojej filozofii.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Zdaniem Immanuela Kanta podmiotową podstawą wszelkich sądów doświadczeniowych są kategorie intelektu, a wszelkich zagadnień metafizycznych – idee rozumu. Ponieważ pojęcia te są niezależne od doświadczenia i uniwersalne, to skłonni jesteśmy uznać je za dotyczące rzeczy samych w sobie i ważne przedmiotowo. Pomyłka ta wynika z samej natury rozumu, która kusi do czynienia z niego transcendentnego, czyli wykraczającego poza możliwe doświadczenie użytku. Dlatego zbadanie mechanizmów, które rządzą takim błędzeniem rozumu jest jednym z podstawowych celów filozofii transcendentalnej Immanuela Kanta.

Przykład innej poprawnej odpowiedzi

Według Immanuela Kanta sądy przedmiotowo ważne są sędami doświadczeniowymi, sądy podmiotowo ważne są natomiast sędami jedynie spostrzeżeniowymi. Pierwsze wymagają oprócz zmysłowych przedstawień czystych pojęć intelektu, drugie – jedynie logicznego powiązania spostrzeżeń. Sądy spostrzeżeniowe są ważne jedynie dla nas. Sądy doświadczeniowe są w sposób konieczny ważne powszechnie. Jako takie mają status poznania teoretycznego, naukowego. Mylenie podmiotowej podstawy sądu z przedmiotową prowadzi do zacierania granic między nauką a nienaukowymi przekonaniem subiektywnymi i jednostkowymi.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Polecenia zaczynające się od „wyjaśnij” lub „scharakteryzuj” wymagają opisania poglądów filozoficznych oraz wskazania na ich główne cechy, założenia i relacje między nimi. Oznacza to, że wykonując tego typu zadania, często warto napisać raczej więcej niż mniej i odnieść się do swojej wiedzy pozaźródłowej. W tym wypadku nie wystarczy wyrazić własnymi słowami, na czym polega błąd opisywany przez Immanuela Kanta w przedostatnim akapicie tekstu. Zwróć też uwagę na to, że o podmiotowych pojęciach intelektu i rozumu autor pisze jako o „wodzących na pokuszenie” i „zdradliwych”. Oznacza to, że są one nie tylko warunkami poznania, ale też złudzeń, pomyłek. Zastanów się, w jaki sposób Immanuel Kant chciał –zapobiegać takim błędom dzięki swojej filozofii, czyli dzięki transcendentalnej krytyce rozumu.

Tekst do zadań 69.–72.

Fryderyk Nietzsche

Z genealogii moralności

Kilka słów jeszcze o pochodzeniu i celu kary – dwa odrębne zagadnienia, które zwykle wrzuca się do jednego worka, niestety. Jak poczynali sobie tu dotychczas genealogowie moralności? Jak zawsze, to znaczy naiwnie: wynajdują w karze jakiś „cel”, na przykład zemstę czy odstraszenie, po czym cel ten beztrząsliwie umieszczają u początków powstania kary jako jej *causa fiendi* [przyczynę stawiania się] – i gotowe. Ale do historii powstania prawa kategoria „cel” daje się zastosować na samym ostatku; w odniesieniu do wszelkiej historii nie ma ważniejszej tezy niż teza, [...] że *totum coelum* [całe niebo] oddziela przyczynę powstania jakiejś rzeczy od jej końcowej użyteczności, od jej faktycznego zastosowania i wkomponowania w system celów; że każdą realność, która w taki czy inny sposób doszła do skutku, górująca nad nią moc wykląda pod kątem [swych] nowych zapatrywań, zajmuje w nowy sposób, przekształca i przekierowuje dla nowego pożytku; że wszelka akcja w świecie organicznym ma charakter zawładnięcia, zapanowania, a wszelkie zawładnięcie i zapanowanie mają charakter zreinterpretowania, przysposobienia, które z konieczności zaciemniają czy całkowicie wymazują dotychczasowy „sens” i „cel”. Choćbyśmy najlepiej pojęli użyteczność dowolnego organu fizjologicznego (czy jakiejś instytucji prawnej, jakiegoś obyczaju społecznego, jakiegoś zwyczaju politycznego, jakiejś formy w dziedzinie sztuki czy kultu religijnego) i tak nie pojmujemy tą drogą jego powstania – jakkolwiek niewygodnie i nieprzyjemnie by to brzmiało dla starszych uszu: od dawna bowiem uważa się, że pojmując niezbitą cel, użyteczność jakiejś rzeczy, jakiejś formy, jakiejś instytucji, pojęliśmy też powód ich powstania. [...] Podobnie karę postrzegano jako wynalezioną do karania. Lecz wszelki cel, wszelka użyteczność są jedynie oznaką, że jakaś wola mocy zapanowała nad czymś mniej mocnym [niż ona] i odcisnęła na nim, sama z siebie, jakąś funkcję lub sens; cała historia jakiegokolwiek „rzeczy”, jakiegokolwiek organu, jakiegokolwiek zwyczaju może dzięki temu stanowić nieprzerwany łańcuch [...] coraz to nowych interpretacji i przysposobień, których przyczyny [...] mogą przypadkowo następować jedna po drugiej i zastępować jedna drugą. „Rozwój” jakiejś rzeczy, jakiegoś zwyczaju, jakiegoś organu nie jest więc postępowaniem, który zmierzałby do jakiegoś celu, tym bardziej nie jest postępowaniem logicznym [...] – lecz następowaniem po sobie, [...] dokonujących się na tej rzeczy, na tym zwyczaju czy na tym organie procesów zawładnięcia. [...] Forma jest płynna; jeszcze bardziej płynny jest „sens”. [...] Ten zasadniczy aspekt metodyki historycznej podkreślam z tym większą mocą, że [...] przeciwstawia się on właśnie panującym w dzisiejszych czasach instynktowi i gustowi, które chętniej pogodziłyby się z absolutną przypadkowością, ba, z mechanistyczną nonsensownością wszelkich zdarzeń niż z teorią rozgrywającą się w nich woli mocy. Demokratyczna idiosynkrazja⁴ w stosunku do wszystkiego, co panuje i pragnie panować, nowoczesny mizarchizm⁵ [...] stopniowo tak się poprzecierały w duchowe [...] szaty, że krok po kroku wdzierają się dzisiaj [...] do najbardziej ścisłych, pozornie najbardziej obiektywnych nauk; ba, mam wrażenie, że zapanowały już nad całą fizjologią i biologią, rzecz jasna ze szkodą dla tych nauk, eskamotując⁶ ich podstawowe pojęcie – pojęcie aktywności. W jego miejsce, pod naciskiem wspomnianej idiosynkrazji, na pierwszy plan wysuwa się „adaptacja”, to znaczy drugorzędna aktywność, czysta reaktywność, ba, samo życie zostało zdefiniowane jako coraz bardziej celowa adaptacja wewnętrzna do okoliczności zewnętrznych. [...] Definicja ta zapoznaje

⁴ Idiosynkrazja – właściwość lub cecha indywidualna, wyjątkowa, często ekscentryczna.

⁵ Mizarchizm – niechęć do władzy (z greckiego *misos* – nienawidzić i *arche* – władza).

⁶ Eksamotować – zręcznie, niepostrzeżenie coś ukryć lub skraść.

istotę życia – jego wolę mocy; przeocza też zasadniczy prymat spontanicznych, atakujących, napastliwych, nadających nową wykładnię, nadających nowy kierunek, kształtujących sił – dopiero po ich zadziałaniu może nastąpić „adaptacja”. [...]

Wracając do naszej kwestii, to znaczy do [problemu] kary, musimy, zgodnie z powyższymi uwagami, wyróżnić w niej dwie strony: po pierwsze, jej relatywnie trwałe elementy, takie jak zwyczaj, akt, „dramat”, ścisła kolejności procedur, po drugie zaś – jej płynne elementy, takie jak sens, cel, oczekiwania, które wiążą się z realizacją tych procedur. Przy czym stosownie do zasadniczego aspektu metodyki historycznej, który powyżej przedstawiliśmy, zakładamy, [...] że sama procedura jest starsza, wcześniejsza niż jej wykorzystanie na potrzeby kary, że kara została włożona, winterpretowana w procedurę (od dawna istniejącą, ale stosowaną w innym sensie), krótko mówiąc, że nie mają się tak, jak dotychczas przyjmowali nasi naiwni badacze genealogii moralności i prawa, którzy wyobrażali sobie, że procedura została wynaleziona dla celów kary. [...] Jeśli chodzi o ten płynny element kary, o jej „sens”, to w późnym stadium [rozwoju] kultury (na przykład w dzisiejszej Europie) pojęcie „kara” rzeczywiście nie przedstawia już jednego sensu, lecz syntezę „sensów”; dotychczasowa historia kary [...] ostatecznie krystalizuje się w swego rodzaju jedność, która z trudem daje się, [...] analizować, i co należy podkreślić, jest zupełnie niedefiniowalna. (definiowalne jest jedynie coś, co nie ma historii). [...] Aby choć w przybliżeniu pokazać, jak niepewny, jak wtórny, jak akcydentalny jest „sens” kary, [...] przedstawiam schemat, do którego doszedłem na podstawie stosunkowo skromnego i przypadkowego materiału: kara jako unieszkodliwienie, jako uniemożliwienie dalszego szkodenia; kara jako odplacenie, w jakiegokolwiek formie [...] poszkodowanemu poniesionej przezeń szkody; kara jako izolowanie [przypadku] zakłócenia równowagi; [...] kara jako wzbudzanie strachu przed [osobami], które orzekają i egzekwują karę; kara jako swego rodzaju wyrównanie [długu] za korzyści, z których przestępca dotychczas czerpał; [...] kara jako wycięcie wyrodniejącego elementu; [...] kara jako [swego rodzaju] święto, mianowicie jako gwałt i kpina na powalonym w końcu wrogu; kara jako wyrabianie pamięci, czy to karanym ([służące] tak zwanej „poprawie”), czy to świadkom egzekucji; [...] kara jako środek wojenny w wojnie wypowiedzianej wrogowi pokoju, prawa, porządku zwierzchności. [...]

Listy tej z pewnością nie można uznać za kompletną; łatwo dostrzec, że kara jest obładowana wszelkiego rodzaju pożytkami. Dlatego tym bardziej wolno od niej odjąć rzekomy pożytek, który jednak przez potoczną świadomość jest uważany za najbardziej istotny. [...] Wartość kary miałaby polegać na wzbudzaniu w winowajcy poczucia winy – w karze widzi się właściwy instrument wyzwalania reakcji psychicznej, która nosi miano „nieczystego sumienia” czy „wyrzutów sumienia”. Przekonanie to rozmija się jednak i z rzeczywistością, i z psychologią – nawet w odniesieniu do dzisiejszego dnia, a cóż dopiero w odniesieniu do najdłuższej historii człowieka, do jego prehistorii! [...] Generalnie biorąc, kara czyni twardym i zimnym; wzmacnia koncentrację; wyostreza poczucie obcości; potęguje siłę oporu.

Źródło: Fryderyk Nietzsche, *Z genealogii moralności*, tłum. G. Sowiński, Kraków 2011, s. 75–80.

Zadanie 69.

Czy zdaniem Fryderyka Nietzschego kara miała decydujący wpływ na wykształcenie w człowieku poczucia odpowiedzialności moralnej? Odpowiedź uzasadnij.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Nie. Zdaniem Fryderyka Nietzschego kara ani współcześnie, ani w przeszłości nie wyzwała w człowieku reakcji psychicznej zwanej „poczuciem winy”, której doświadcza się przy łamaniu normy moralnej. Wręcz przeciwnie, naturalną reakcją na karę jest według Fryderyka Nietzschego raczej opór przed narzucanymi z zewnątrz zasadami.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Twoje zadanie sprowadza się tutaj do trafnej interpretacji i streszczenia ostatniego akapitu analizowanego tekstu. Wbrew pozorom parafrazowanie fragmentów filozoficznych nie jest zadaniem banalnym ani jałowym. Niektórzy filozofowie, a jednym z nich jest właśnie Fryderyk Nietzsche, nie starają się wcale wyrażać swoich myśli w najprostszy i najbardziej zwięzły sposób. Streszczając własnymi słowami uwagi autora tekstu o związkach między karą a poczuciem winy, wykonujesz więc pewną pracę interpretacyjną.

Zadanie 70.

Czy Fryderyk Nietzsche zgodziłby się z tezą, że dzieje są dziejami zmieniających się interpretacji? Odpowiedź uzasadnij, wyjaśniając znaczenie pojęcia „wola mocy” użytego w przytoczonym tekście.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Tak. Zdaniem Fryderyka Nietzschego, „rzeczy”, które posiadają historie (np. instytucje prawne, obyczaje społeczne, organy fizjologiczne) nie mają stałego sensu. Ich znaczenie ciągle się zmienia w zależności od tego, jaką funkcję czy cel narzuciła im aktualnie dominująca nad nimi siła. Pojęcie „wola mocy” odnosi się w analizowanym tekście właśnie do tych sił, które stanowią istotę życia, starają się narzucić swoje interpretacje rzeczywistości.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Kiedy w zadaniu oprócz właściwego pytania pojawia się dodatkowe polecenie „Odpowiedź uzasadnij”, oznacza to, że musisz dokonać jednoznacznego wyboru między konkretną alternatywą (najczęściej między odpowiedzią „Tak” lub „Nie”), a następnie wybór ten umotywować. W tym wypadku uzasadnienia swojej odpowiedzi musisz jednak dokonać, posługując się dodatkowo wskazanym pojęciem. Jest to trudniejsze i zadania tego typu są zazwyczaj wyżej punktowane. Zarazem jednak w tak sformułowanym poleceniu zawarta jest wskazówka, jak je rozwiązać. Poszukaj w tekście Fryderyka Nietzschego pojęcia „woli mocy”. W obu miejscach, w których się ono pojawia, mowa jest o „interpretacjach” i „wykładniach”, narzucanych przez siły panujące w danym momencie historycznym.

Zadanie 71.

Wymień filozofa, którego koncepcja historii jest sprzeczna z rozwijaną przez Fryderyka Nietzschego w przytoczonym tekście. Odpowiedź uzasadnij, wskazując na różnicę między porównywanymi poglądami.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Georg W.F. Hegel

Fryderyk Nietzsche twierdził, że rozwój obyczajów i instytucji prawnych ma charakter przypadkowy, a nie postępowy, natomiast Georg W. F. Hegel dowodził, że historia rozwija się logicznie jako postęp samowiedzy Ducha.

Wskazówki do rozwiązania zadania

To zadanie pozostawia Ci sporą dowolność – możesz wskazać dowolnego filozofa, którego koncepcję historii znasz i potrafisz wyjaśnić, w jaki sposób różni się ona od wizji dziejów Fryderyka Nietzsche. Przed przystąpieniem do takiego porównania warto zdecydować się, jakiego filozoficznego pytania o naturę historii będzie ono dotyczyło. Możesz skoncentrować się na pytaniu o istnienie postępu w dziejach. Inne możliwe zagadnienia to na przykład kwestia tego, czy historia się powtarza albo czy jest coś, co ją determinuje.

Zadanie 72.

Fryderyk Nietzsche pisał w XIX wieku, czyli w czasach, gdy sformułowana została biologiczna teoria ewolucji, tłumacząca zmiany i różnorodność gatunków przez ich adaptację do środowiska naturalnego. Udziel odpowiedzi na następujące pytania.

A. Co ewolucjonistom zarzuca Fryderyk Nietzsche?

B. Czy z tekstu wynika, że Fryderyk Nietzsche odrzucał teorię ewolucji biologicznej? Odpowiedź uzasadnij.

Przykład poprawnej odpowiedzi

A. Fryderyk Nietzsche zarzuca ewolucjonistom, że wypaczają podstawowe dla nauk przyrodniczych pojęcie życia, gdy definiują je jako celową adaptację, a więc jako proces reakcji na wcześniejsze okoliczności. Życie zdaniem Fryderyka Nietzsche powinno być definiowane jako pierwotna, nieredukowalna aktywność.

B. Nie. Fryderyk Nietzsche nie odrzuca całkowicie kluczowego dla teorii ewolucji pojęcia „adaptacji”, a jedynie wskazuje, że procesy dostosowania są wtórne i mogą się wydarzać dopiero na tle zmienności, która cechuje istotę życia.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zauważ, że w tym zadaniu dwa właściwe polecenia poprzedzone są jednozdaniowym wprowadzeniem. Stanowi ono wskazówkę, że fragment, w którym Fryderyk Nietzsche pisze o współczesnej mu biologii i błędach, jakie jego zdaniem ona popełnia, należy odczytywać w kontekście teorii ewolucji. W poleceniu pojawia się również pojęcie adaptacji, więc z pewnością warto odnaleźć je w analizowanym tekście. Występuje ono dwa razy. Za pierwszym razem Fryderyk Nietzsche pisze, że za błąd uważa wysunięcie przez biologów tego pojęcia na pierwszy plan – jest to odpowiedź na polecenie A. Z drugiego zdania, w którym pojawia się słowo „adaptacja”, wynika, że Fryderyk Nietzsche nie odrzuca całkowicie tego terminu – jest to odpowiedź na polecenie B.

Tekst do zadań 73.–76.

Ludwig Wittgenstein

Traktat logiczno-filozoficzny (wybrane tezy)

- 1 Świat jest wszystkim, co jest faktem.
- 1.1 Świat jest ogółem faktów, nie rzeczy.
- 1.11 Świat jest wyznaczony przez fakty oraz przez to, że są to *wszystkie* fakty.
- 1.12 Ogół faktów wyznacza bowiem to, co jest faktem, a także wszystko to, co faktem nie jest.
- 1.13 Światem są fakty w przestrzeni logicznej.
- 1.2 Świat rozpada się na fakty.
- 1.21 Jedno może być faktem lub nie być, a wszystko inne pozostawać takie samo.
- 2 To, co jest faktem – fakt – jest istnieniem stanów rzeczy.
- 2.01 Stan rzeczy jest połączeniem przedmiotów. (Obiektów, rzeczy).
- 2.012 W logice nic nie jest przypadkowe. Jeżeli rzecz *może* występować w stanie rzeczy, to możliwość stanu rzeczy musi być w niej już przesądzona.
- 2.1 Tworzymy sobie obrazy faktów.
- 2.11 Obraz przedstawia sytuację w przestrzeni logicznej – istnienie i nieistnienie stanów rzeczy.
- 2.12 Obraz jest modelem rzeczywistości.
- 2.13 Przedmiotom odpowiadają w obrazie elementy obrazu.
- 2.131 W obrazie przedmioty są reprezentowane przez elementy obrazu.
- 2.14 Obraz polega na tym, że jego elementy mają się do siebie w pewien określony sposób.
- 2.15 To, że elementy obrazu mają się do siebie w pewien określony sposób, wyobraża, iż rzeczy tak się do siebie mają.
Nazwijmy ten związek elementów obrazu jego strukturą, a jej możliwość – jego formą odwzorowania.
- 2.151 Forma odwzorowania jest to możliwość, że rzeczy tak się do siebie mają, jak elementy obrazu.
- 2.1511 Tak właśnie obraz jest powiązany z rzeczywistością; dosięga jej.
- 2.1512 Jest on jak miara przyłożona do rzeczywistości.
- 2.1514 Stosunek odwzorowujący składa się z przyporządkowań między elementami obrazu i rzeczami.
- 2.2 Obrazowi i temu, co odwzorowane, wspólna jest logiczna forma odwzorowania.
- 2.201 Obraz odwzorowuje rzeczywistość przedstawiając pewną możliwość istnienia i nieistnienia stanów rzeczy.
- 2.202 Obraz przedstawia pewną możliwą sytuację w przestrzeni logicznej.
- 2.203 Obraz zawiera możliwość przedstawianej sytuacji.
- 2.21 Obraz jest zgodny z rzeczywistością lub niezgodny; jest trafny lub błędny, prawdziwy lub fałszywy.
- 2.22 Obraz przedstawia to, co przedstawia, niezależnie od swej prawdziwości lub fałszywości – przez formę odwzorowania.
- 2.221 Tym, co obraz przedstawia, jest jego sens.
- 2.222 Jego prawdziwość lub fałszywość polega na zgodności lub niezgodności jego sensu z rzeczywistością.
- 2.223 Aby rozpoznać, czy obraz jest prawdziwy, czy fałszywy, musimy porównać go z rzeczywistością.
- 2.224 Z samego obrazu nie można rozpoznać, czy jest prawdziwy, czy też fałszywy.
- 2.226 Nie ma obrazu prawdziwego *a priori*.

3. Logicznym obrazem faktów jest myśl.
4. Myśl jest to zdanie sensowne.
- 4.01 Zdanie jest obrazem rzeczywistości.
Zdanie jest modelem rzeczywistości, tak jak ją sobie myślimy.
- 4.011 Na pierwszy rzut oka zdanie – tak jak ono wygląda, dajmy na to, wydrukowane na papierze – nie wydaje się obrazem rzeczywistości, której dotyczy. Ale i nuty nie wydają się na pierwszy rzut oka obrazem muzyki, a nasze pismo fonetyczne (literowe) – obrazem naszej mowy.
A jednak symboliki te okazują się i w sensie potocznym obrazami tego, co przedstawiają.
- 4.063 [...] zdaniu bez sensu w ogóle nic nie odpowiada, gdyż nie oznacza ono żadnej rzeczy (wartości logicznej) o własnościach zwanych „fałszem” lub „prawdą”. [...]
- 5.6 *Granice mego języka* oznaczają granice mego świata.
- 6.5 Do odpowiedzi, której nie można wyrazić, nie można też wyrazić pytania.
Wielka zagadka nie istnieje.
Jeżeli jakieś pytanie da się w ogóle postawić, to *można* też na nie odpowiedzieć.
- 6.55 Poprawna metoda filozofii byłaby właściwie taka: Nie mówić nic poza tym, co da się powiedzieć, czyli poza zdaniami nauk przyrodniczych – a więc nic poza tym, co z filozofią nie ma nic wspólnego; a gdyby potem ktoś chciał powiedzieć coś metafizycznego, wykazać mu, że pewnym znakom swoich zdań nie nadał żadnego znaczenia. Byłaby to dla niego metoda niezadowolająca – nie miałby poczucia, że uczymy go filozofii, ale byłaby to jedyna metoda ściśle poprawna.
- 6.56 Tezy moje wnoszą jasność przez to, że kto mnie rozumie, rozpozna je w końcu jako niedorzeczne; gdy przez nie – po nich – wyjdzie ponad nie. (Musi niejako odrzucić drabinę, uprzednio po niej się wspiąwszy.)
Musi te tezy przewyciężyć, wtedy świat przedstawi mu się właściwie.
- 7 O czym nie można mówić, o tym trzeba milczeć.

Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Traktat logiczno-filozoficzny*, przeł. B. Wolniewicz, Warszawa 1970.

Zadanie 73.

W dziele z późnej fazy swojej twórczości, w *Dociekaniach filozoficznych* Ludwig Wittgenstein napisał między innymi: „*Wielką* klasę przypadków stosowania słowa ‘znaczenie’ – choć nie *wszystkie* jego zastosowania – można objaśnić tak: znaczeniem słowa jest sposób użycia go w języku.”

Czy ten pogląd da się uzgodnić z przekonaniami wyrażonymi w przytoczonych tu fragmentach z *Traktatu*? Odpowiedź uzasadnij.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Odpowiedź

Wyrażonego tu poglądu nie da się uzgodnić z przekonaniami z przytoczonych fragmentów z *Traktatu*.

Uzasadnienie

Znaczeniem słowa i zdania – zgodnie z treścią *Traktatu* – jest, że odnosi się ono w jakiś sposób do rzeczywistości pozajęzykowej, podczas gdy w przytoczonym tu zdaniu mowa jest o tym, że tym znaczeniem jest sposób użycia słowa w języku, a więc znaczenie nie jest po prostu odwzorowaniem, lecz integralną częścią ludzkiej praktyki językowej.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Filozofowie często zmieniają poglądy w kluczowych kwestiach. Dlatego nie należy sugerować się tym samym nazwiskiem. Zwróć uwagę, że *Dociekań filozoficznych* i późnych poglądów Ludwiga Wittgensteina nie ma w podstawie programowej. Nie powinno cię to jednak niepokoić. Wszystkie informacje niezbędne do udzielenia odpowiedzi na pytanie sformułowane w zadaniu znajdują się w załączonym tekście oraz w cytacie przytoczonym wewnątrz zadania. Trzeba je ze sobą porównać.

Rozwiązując tego typu zadanie zaczynaj od bardzo uważnego rozważenia cytatu zawartego w poleceniu. Jak go właściwie rozumiesz? Co z niego wynika? Jakie jest jego kluczowe pojęcie lub kategoria? W tym zadaniu kluczowe jest pojęcie *znaczenia*. Trzeba więc porównać, jak definiowane jest to pojęcie w głównym tekście załączonym do wiązki zadań, a jak w przytoczonym a tym zadaniu cytacie.

Zadanie 74.

W jaki sposób Kartezjusz dowodzi istnienia Boga? Przedstaw krytykę tego rozumowania z punktu widzenia poglądów wyłożonych w przytoczonym tu tekście.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Odpowiedź

Kartezjusz wywodzi istnienie Boga z faktu istnienia w naszym umyśle pojęcia doskonałości. Skoro człowiek nie jest istotą doskonałą i skoro posiada w umyśle takie pojęcie, zatem włożyć do jego umysłu musiał to pojęcie byt doskonały, mianowicie Bóg.

Uzasadnienie

Wittgenstein poddałby to rozumowanie krytyce, twierdząc, że jeśli jakieś pojęcie nie odnosi się do konkretnego faktu, to jest ono mgliste i nie ma sensu. Niczego więc na jego podstawie wnosić nie można. Zarówno pojęcie doskonałości, jak i pojęcie Boga są całkowicie pozbawione sensu przez swoją mglistość. Wszelkie wnioski przy ich użyciu są całkowicie nieuprawnione.

Inne przykładowe uzasadnienie

Kartezjańskie dowody na istnienie Boga są dowodami ontologicznymi, usytuowanymi w tradycji wyznaczonej w metafizyce przez Augustyna, Anzelmą z Canterbury i Tomasza z Akwinu. Wittgenstein rozpoczyna co prawda *Traktat* wykładem logicznego atomizmu – oktryny metafizycznej – ale kończy swój wywód radykalnym odrzuceniem metafizyki jako niedorzecznej. W tej sytuacji dowody Kartezjusza (jako metafizyczne) również należy uznać za niedorzeczne.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Kartezjański dowód na istnienie Boga jest częścią jego dowodu na istnienie świata, a więc wchodzi w skład jego dociekań z zakresu teorii poznania (epistemologii). Niekiedy omawiany jest także w kontekście ontologii Kartezjusza – stąd oba te zapisy pojawiają się w wymaganiach egzaminacyjnych.

Odpowiadając na tego typu zadanie, przypomnij sobie, jakich przesłanek używa Kartezjusz, żeby dowieść istnienia Boga. Czy jego przesłanki i główna teza zawierają jakieś pojęcia, które nie odnoszą się do faktu, co stanowi kryterium oceny wartości wypowiedzi przez Ludwiga Wittgensteina? Jeśli rozważysz to w ten sposób, dużo łatwiej będzie ci potem odpowiedzieć na pytanie.

Przypomnij sobie inne, wcześniejsze dowody na istnienie Boga. Co je łączy z dowodami Kartezjusza? Ich w większości ontologiczny charakter skonfrontuj z antymetafizycznym stanowiskiem Wittgensteina.

Zadanie 75.

Czy pojęcia *a priori* użył autor cytowanego tekstu w tym samym znaczeniu co Immanuel Kant? Odpowiedź uzasadnij.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Odpowiedź

Wittgenstein używa pojęcia *a priori* w tym samym znaczeniu co Kant.

Uzasadnienie

W obu przypadkach pojęcie to wskazuje na prawdy, które nie wymagają empirycznego uzasadnienia.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Filozofowie często formułują nowe koncepcje. Żeby je wyrazić możliwie precyzyjnie formułują też nowe pojęcia (lub nadają nowe znaczenia starym), z których niektóre wchodzi następnie do powszechnego użytku w tekstach filozoficznych. Zachodzi to w przypadku pojęcia *a priori*.

Rozważ, w jakim znaczeniu używał tego pojęcia Immanuel Kant, z którego filozofią głównie je kojarzymy. Sprawdź następnie, czy w tym samym znaczeniu używa go autor załączonego tekstu.

Żeby sobie to zadanie ułatwić zastanów się, czy Ludwig Wittgenstein, używając pojęcia *a priori* mógł mieć na myśli coś innego niż Kant. Okazuje się, że każde inne znaczenie uczyniłoby zdanie Ludwiga Wittgensteina bądź bezsensownym, bądź sprzecznym z innymi zdaniami, które głosi w załączonym tekście.

Weź pod uwagę cztery tezy poprzedzające tezę 2.225, w której pojawia się pojęcie *a priori*.

Zadanie 76.

Przedstaw dwa różne opisy zakochania się, raz używając do tego teorii i terminologii Platona, drugi raz używając jedynie poprawnej metody filozofii, jaką zaproponował autor cytowanego tekstu w punkcie 6.53. Wyjaśnij, jaka jest główna różnica między tymi dwoma opisami.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Platon

Istotą miłości jest tęsknota za światem idei, który każdy człowiek widział przed narodzinami. Kiedy się w kimś zakochujemy, jest tak dlatego, że osoba ta (jej wygląd, charakter lub zachowanie) przypomina nam coś ze świata idei.

Wittgenstein

Zakochanie to sytuacja, w której, na widok pewnej osoby w organizmie drugiej osoby zachodzą istotne zmiany chemiczne (dające się zaobserwować empirycznie), co skutkuje zaburzeniami snu, łaknienia, podwyższonym ciśnieniem.

Różnica

Platon tłumaczy zachowanie ludzkie odniesieniem do tego, co niezmysłowe i nieempiryczne, podczas gdy Wittgenstein twierdziłby, że sensownie można mówić tylko o tych przejawach ludzkiego zachowania, które są obserwowalne empirycznie.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Różnice między filozofami w zakresie obrazu świata, człowieka i języka skutkują zasadniczymi różnicami w opisie podstawowych ludzkich doświadczeń. Ponieważ Platon był idealistą, z tej perspektywy ujmował doświadczenie miłości. Ponieważ Ludwig Wittgenstein uważał, że można mówić tylko o faktach, z tej perspektywy przedstawiać można dopuszczalny przez niego opis doświadczenia miłości czy zakochania.

W zadaniu tego typu należy najpierw przemyśleć, jakie praktyczne konsekwencje i ograniczenia wynikają z teorii i języka danego filozofa. Czego nie mógłby on powiedzieć lub przyjąć? Ludwig Wittgenstein (w załączonym tu tekście) nie dopuszcza operowania sądami oceniającymi oraz takimi, których nie można zweryfikować przez fakty. Nie może więc mówić o miłości jako stanie duszy, tęsknocie za pięknem, czy o wartości miłości. Jedyne dopuszczalne przez niego opisy muszą się odnosić do stwierdzalnych empirycznie faktów.

Tekst do zadań 77.–80.

Artur Schopenhauer

Uzupełnienia do nauki o nicości istnienia

Nasze istnienie nie ma innej podstawy ani gruntu, na których by się opierało, poza ulatniającą się terażniejszością. Dlatego formą jego jest z istoty stały ruch bez możliwości spoczynku, do którego wciąż dążymy. Przypomina biegnącego z góry, który musiałby upaść, gdyby chciał się zatrzymać, a utrzymuje się na nogach tylko biegnąc dalej. Przypomina też balansującą na palcu tyczkę a także planetę, która upadłaby na swe słońce, gdyby przestała nieustannie pędzić. A zatem niepokój jest typową cechą istnienia.

W takim świecie, w którym niemożliwa jest jakiegokolwiek rodzaju stabilność, jakkolwiek trwały stan, lecz wszystko tkwi w nieukojonym wirze i przemianie, wszystko pędzi, leci, utrzymuje się w pionowej pozycji na linii, idąc i poruszając się wciąż naprzód szczęście nie daje się nawet pomyśleć. Nie może mieszkać tam, gdzie ma miejsce platońskie „nieustanne stawanie się, a nigdy bycie”. Przede wszystkim nikt nie jest szczęśliwy, lecz dąży całe życie do rzekomego szczęścia, które rzadko osiąga i po to tylko, by doznać rozczarowania. Z reguły jednak każdy dopływa do portu jak po katastrofie, pozbawiony masztów. Wtedy jednak jest też obojętne, czy był szczęśliwy, czy nieszczęśliwy w życiu, które składało się tylko z nietrwałej terażniejszości, a teraz dobiegło końca.

Tymczasem jednak trzeba się dziwić, jak w świecie ludzkim i zwierzęcym dochodzi do skutku i zachowuje się ów wielki, różnorodny i niezmordowany ruch dzięki dwóm prostym sprężynom, głodowi i popędowi płciowemu, którym nieco pomaga jeszcze nuda, i że nie potrafią być *primum mobile* [pierwsze źródło ruchu] tak skomplikowanej maszynierii, wprawiającej w ruch marionetki.

Jeśli jednak rozpatrzmy sprawę bliżej, to zobaczymy przede wszystkim, jak siły chemiczne naruszają, a w końcu niszczą egzystencję ciał nieorganicznych, a istnienie ciał organicznych jest możliwe tylko przez nieustanną wymianę materii, która wymaga stale dopływu, czyli pomocy z zewnątrz. Życie organiczne przypomina więc już samo w sobie tykę balansującą na dłoni, która stale musi się poruszać i wobec tego jest nieustanną potrzebą, stale powracającym brakiem i bezkresną nędzą. Ale dopiero za pośrednictwem tego organicznego życia możliwa jest świadomość. Jest to więc wszystko istnieniem skończonym, a jako jego przeciwieństwo dałoby się pomyśleć istnienie nieskończone, nie wystawione na atak z zewnątrz, ani nie potrzebujące zewnętrznej pomocy [...] bez zmiany, bez czasu, bez wielości i różnorodności – którego negatywne poznanie jest tonem przewodnim filozofii Platona. Musi ono być tym, do czego drogę otwiera zaprzeczenie woli życia. [...]

Życie ukazuje się przede wszystkim jako zadanie, mianowicie zadanie zachowania go, *de gangersavie* [zarobienia na swoje utrzymanie]. Gdy to zadanie jest spełnione, zdobycz jest ciężarem i pojawia się następne zadanie, aby nim dysponować, a mianowicie tak, by obronić się przed nudą, która dopada każde zabezpieczone życie jak drapieżny ptak. Zatem pierwszym zadaniem jest coś zdobyć, a drugim sprawić, by nie czuć zdobyczy, gdyż inaczej jest ona ciężarem.

Jeśli próbuje się ogarnąć jednym rzutem oka cały ludzki świat, to widać wszędzie bezustanną walkę, potężne zmaganie się z napięciem wszystkich sił cielesnych i duchowych o życie i istnienie wobec wszelkich i w każdej chwili czających się zagrożeń i nieszczęść wszelkiego rodzaju. A jeśli rozpatruje się cenę, którą za wszystko to się płaci, za samo istnienie i życie, to odkrywa się pewne obszary bezbolesnej egzystencji, na które natychmiast napada nuda i które szybko likwiduje nowa bieda.

Jeżeli za biedą tkwi natychmiast nuda, która dopada nawet mądrzejsze zwierzęta, jest to skutek tego, że życie nie ma prawdziwej treści, lecz że w ruchu utrzymuje je tylko potrzeba

i złudzenie, ale kiedy tych zabraknie, wówczas na jaw występuje cała nagość i pustka istnienia.

To, że istnienie ludzkie musi być swego rodzaju zbłądzeniem, widać wystarczająco ze zwykłej uwagi, że człowiek jest tworem złożonym z potrzeb, których trudno osiągalne zaspokojenie niczego mu jednak nie daje oprócz stanu bezbolesnego, w którym jest wydany już tylko na pastwę nudy. To wprost dowodzi, że istnienie samo przez się nie ma żadnej wartości, gdyż jest właśnie tylko doznaniem jego pustki.

Źródło: Artur Schopenhauer, *W poszukiwaniu mądrości życia*, t. II, przeł. J. Garewicz-Kęty 2006, s. 253–255 (§144, §146).

Zadanie 77.

Autor tekstu formułuje zdanie *Nie może mieszkać tam, gdzie ma miejsce platońskie „nieustanne stawanie się, a nigdy bycie”*. Do jakiego elementu doktryny Platona nawiązuje? Odpowiedź uzasadnij.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Autor nawiązuje tu do Platońskiego rozumienia świata zmysłów (materii). Podobnie jak Artur Schopenhauer o świecie w całości, tak Platon o świecie zmysłowym mówił w kategoriach ciągłej, nieuchwytniej zmiany.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przy rozwiązywaniu tego typu zdań należy unikać myślenia schematami. Przytoczone zdanie odpowiada między innymi również teorii Heraklita, jednak w tekście Artura Schopenhauera zostało przypisane Platonowi. Tymczasem Platon kojarzy nam się (stereotypowo) głównie z teorią idei, czyli nieruchomych odwiecznych wzorców. W opozycji do nich Heraklitejską zmienność przypisuje Platon rzeczom materialnym. Zatem zadanie zawiera pytanie o umiejętność wychwycenia tego faktu.

Weź pod uwagę dualistyczne stanowisko Platona, fakt, że odróżniał dwa rodzaje bytu: idee i rzeczy, byt idealny i realny, niezmienny i zmienny, wieczny i zniszczalny. Tylko w naturze idei zawarte jest bycie, jedynie one istnieją. Stają się natomiast rzeczy, które w stosunku do bytu są tym, czym w stosunku do nich samych są cienie przywołane przez Platona w paraboli jaskini.

Zadanie 78.

Czy kategoria woli, używana przez Artura Schopenhauera w tym i innych tekstach, ma charakter noumenu czy fenomenu (zgodnie z Kantowskim rozumieniem tych pojęć)? Odpowiedź uzasadnij.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Odpowiedź

Stosowana przez Schopenhauera kategoria woli ma charakter noumenu, a nie fenomenu.

Uzasadnienie

Fenomen to efekt ludzkiego postrzegania rzeczywistości, natomiast noumen to rzecz sama w sobie, niezależna od ludzkiego postrzegania. Wola, w ujęciu Artura Schopenhauera jest cechą rzeczywistości i nie ma żadnego znaczenia, czy i jak jest przez człowieka postrzegana, jakkolwiek uchwycenie woli (odkrycie jej istoty) odbywa się dzięki introspekcji – człowiek odkrywa ją najpierw w sobie.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Rozwiązując tego typu zadanie, warto przypomnieć sobie związki pomiędzy filozofami. Artur Schopenhauer tworzy później niż Immanuel Kant. Musiał znać jego teorię fenomenu i noumenu. Czym zatem jest dla niego wola? Następnie warto sobie jasno przedstawić definicję noumenu i fenomenu. Czy jakieś fragmenty tekstu wskazują, że Artur Schopenhauer używa pojęcia woli tak, jakby to był fenomen, czyli efekt ludzkiego postrzegania rzeczywistości? Nie, prawie na pewno nie.

Jedną z kluczowych umiejętności filozoficznych jest stosowanie pojęć filozoficznych ze zrozumieniem. Sprawdza się ją często w ten sposób, że pojęcia wypracowane przez jednego filozofa stosuje się do rozważań drugiego.

Czasami nie ma stuprocentowej pewności, czy wybrane pojęcie zostało tu zasadnie użyte. Dzięki temu filozofia umożliwia różne rozważania.

Weź pod uwagę fakt, że Schopenhauer, tworząc później niż Kant, nie tylko znał jego filozofię, ale uczynił ją punktem wyjścia w formowaniu własnych poglądów, poddając ją jednocześnie daleko idącym modyfikacjom i uproszczeniom.

Zadanie 79.

Karl R. Popper przedstawił koncepcję falsyfikacjonizmu jako metodę ustalania naukowości teorii. Czy teoria przedstawiona przez Artura Schopenhauera spełnia wymóg falsyfikowalności? Odpowiedź uzasadnij.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Odpowiedź

Według Karla R. Poppera opis Artura Schopenhauera nie spełniałby wymogu falsyfikowalności.

Uzasadnienie

Karl R. Popper głosił, że tylko taka teoria jest wiarygodna i naukowa, która zawiera opis warunków jej nieprawdziwości, czyli podanie faktów, które, gdyby wystąpiły, podważałby tę teorię. Tymczasem nie sposób wyobrazić sobie faktu, który podważałby teorię Artura Schopenhauera. Na przykład jeśli ktoś jest szczęśliwy po zaspokojeniu jakiejś potrzeby, Artur Schopenhauer powiedziałby, że to jest rzekome szczęście, iluzja.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Rozwiązując tego typu zadanie, warto robić to w dwóch krokach. Po pierwsze należy przypomnieć sobie dokładnie daną koncepcję, w tym przypadku teorię falsyfikowalności. Przy tym pierwszym kroku warto też sobie wstępnie rozważyć, jakie teorie podważał Popper jako нефalsyfikowalne (np. teorię Zygmunta Freuda lub materializm historyczny) i czy koncepcja Schopenhauera jest do nich podobna. Następnie, w drugim kroku, warto, mając w pamięci narzędzie falsyfikowalności, jeszcze raz szybko przejrzeć załączony tekst. To pozwoli wychwycić typowe нефalsyfikowalne tezy Artura Schopenhauera, np.: *Przedem wszystkim nikt nie jest szczęśliwy, lecz dąży całe życie do rzekomego szczęścia, które rzadko osiąga i po to tylko, by doznać rozczarowania*. Nie da się obalić tezy, że wszyscy są nieszczęśliwi, jeśli jednocześnie wprowadzona jest kategoria rzekomego szczęścia. Jest to typowa teoria niedająca się obalić, którą krytykowałby Karl R. Popper.

Teza, że wszyscy są nieszczęśliwi, może być potwierdzana wiele razy, ale potwierdzenia te nie mogą prowadzić do wniosku, że jest prawdziwa. Jest więc tezą nienaukową.

Zadanie 80.

Z przytoczonego tekstu zacytuj po jednym zdaniem, z którym zgodziłby się i nie zgodził Fryderyk Nietzsche. Swój wybór uzasadnij.

Przykład poprawnej odpowiedzi

1. Nietzsche zgodziłby się z zdaniem

Jeśli próbuje się ogarnąć jednym rzutem oka cały ludzki świat, to widać wszędzie bezustanną walkę potężne zmaganie się z natężeniem wszystkich sił cielesnych i duchowych o życie i istnienie wobec wszelkich i w każdej chwili czających się zagrożeń i nieszczęść wszelkiego rodzaju.

Powodem tej zgody byłoby przekonanie Fryderyka Nietzschego o tym, że walka leży w naturze rzeczywistości.

2. Nietzsche nie zgodziłby się z zdaniem

Istnienie samo przez się nie ma żadnej wartości, gdyż jest właśnie tylko doznaniem jego pustki.

Powodem tej niezgody byłby pogląd Fryderyka Nietzschego, że istotą życia jest wola mocy, która, odpowiednio przeżyta, daje poczucie wartości życia pomimo cierpień, jakie ze sobą niesie.

Wskazówki do rozwiązania zadania

W zadaniu tym chodzi o zestawienie poglądów dwóch filozofów. Wiadomo, że Fryderyk Nietzsche inspirował się poglądami Artura Schopenhauera, nie w każdym jednak punkcie całkowicie się z nim zgadzał. Warto więc zacząć odpowiedź od przypomnienia sobie wszystkich najważniejszych różnic i podobieństw między myśleniem obu filozofów. Następnie, mając te różnice w pamięci, należy

przejrzeć załączony tekst w poszukiwaniu zdań, z którymi zgadzałby się Fryderyk Nietzsche i takich, z którymi by się nie zgodził.

Zauważ, że takich zdań może być więcej niż jedno. Nie musisz znaleźć zdania najlepszego czy najbardziej charakterystycznego. Wystarczy znaleźć takie, które spełnia wymóg podany w poleceniu.

Tekst do zadań 81.–84.

Marek Aureliusz

Rozmyślania

II. 14.

A chociażbyś miał żyć jeszcze trzy tysiące lat albo dziesięć tysięcy razy dłużej, przecież pamiętaj o tym, że nikt innego nie traci życia nad to, którym żyje, a innym nie żyje, jak tym, które traci. Najdłuższe więc równa się najkrótszemu. Teraźniejszość jest bowiem równa u wszystkich, a więc i to, co się traci jest równe. Tak więc to, co się traci, przedstawia się jako pozbawione czasu, co do długości. Nikt bowiem nie może stracić tego, co już przeszło lub co przyjdzie. Jakże bowiem można być pozbawionym tego, czego się nie ma?

O tym więc dwojgu trzeba pamiętać: po pierwsze o tym, że wszystko od wieków w podobny sposób się dzieje i wciąż się powtarza, i o tym, że jest wszystko jedno, czy się będzie patrzyło na te same rzeczy lat sto czy dwieście, czy przez wieczność. I o drugim, że i człowiek bardzo stary, i ten, który ma umrzeć we wczesnej młodości, tracą po równi. Tylko teraźniejszości bowiem mają być pozbawieni (jeżeli można powiedzieć, że ją posiadają), a nie traci się, czego się nie ma. [...]

VI.16.

Nie jest to cenne, że wydzielamy z siebie wyziewy, jak rośliny, ani że oddychamy, jak bydło i dzikie zwierzęta, ani że doznajemy wrażeń i wyobrażeń, ani że popędy nami poruszają, ani że tworzymy gromady, ani że się karmimy: jest to bowiem wydzielanie strawionych części pokarmu. Cóż jest więc cenne? Oklaski zbierać? Nie. Ani też oklaski za pośrednictwem języków. Pochwała bowiem tłumu to oklaski języków. A więc i sławę odrzuciłeś? Cóż pozostaje cennego? Moim zdaniem: działać i przestawać działać zgodnie z właściwym sobie ustrojem [czyli rozumną duszą człowieka]. [...] To więc jest cenne. A gdy to się powiedzie, to nie będziesz starał się nabyć nic innego dla siebie. Nie przestaniesz cenić i wielu innych rzeczy? To nie będziesz ani wolny, ani zadowolony z siebie, ani panem namiętności. Musisz bowiem czuć zazdrość, zawiść i nieufność wobec tych którzy cię mogą owych rzeczy pozbawić, a zdradne mieć myśli wobec tych, którzy mają to, co ty cenisz. W ogóle musi czuć niepokój ten, kto ich brak czuje. A w dodatku i bogom wiele rzeczy ma do zganienia. A poszanowanie i cześć dla własnej duszy uczyni cię miłym sobie, ludziom wdzięcznym, wobec bogów uległym, to jest wielbiącym to, co oni przeznaczają i układają. [...]

VI.41.

Jeżeli sobie cokolwiek z rzeczy niezależnych od wyboru przedstawisz jako dobro lub zło, to jako skutek konieczny po zdarzeniu się jakiegoś nieszczęścia lub po wymknięciu się takiego dobra wypływa niezadowolenie z bogów i nienawiść ludzi, bo oni albo są winni, albo są podejrzani o to, że będą winni tego nieszczęsnego zdarzenia lub niepowodzenia.

A więc niejedną popełniamy niesprawiedliwość wskutek owego rozróżnienia. A gdy osądzimy jako dobro i zło to tylko, co od nas zawisło, to nie ma żadnego powodu ani żalić się na bogów, ani w nieprzyjacielskim pozostawać do ludzi stosunku. [...]

VI.52.

Możesz o tym żadnego nie wydawać sądu i nie niepokoić się w duszy. Rzeczy bowiem same przez się nie mają w sobie siły zdolnej do utworzenia w nas sądu. [...]

VII.14.

Niech, jaka chce, przykreść zewnętrzna dotyka tego, kto może odczuć przykreść tego rodzaju. Przykreść odczuwszy, uzali się, jeżeli zechce. Ja zaś nie odczuwam przykreści, chyba że wydam sąd o pewnym zdarzeniu, że jest nieszczęściem. A mam moc nie wydawać sądu. [...]

VII.16.

Wola sama sobie nie sprawia przykrości, na przykład: nie napawa sama siebie strachem ani nie prowadzi do smutku. A jeżeli kto inny ma moc przerażania jej i dotknięcia smutkiem, niech to robi. Ona sama bowiem nie wyda sądu i nie da się skierować ku wzruszeniom tego rodzaju.

Ciało niech się samo troszczy o to, by nie doznało jakiej przykrości, i niech da znać, jeżeli w czym przykrość odczuwa. Dusza zaś, to, co ulega bojaźni, co ulega smutkowi, to, co w ogóle o tym wydaje sąd, żadnej przykrości nie odczuwa. Chyba że ją skłonisz do wydania takiego sądu.

Wola ze swej istoty nie odczuwa żadnego braku, chyba że sama sobie ten brak stworzy. Z tego też właśnie powodu nie ulega niepokojowi ani żadnej przeszkodzie, jeżeli się sama nie niepokoi i sama sobie nie stwarza przeszkód.

Źródło: Marek Aureliusz, *Rozmyślania*, przeł. M. Reiter, Warszawa 1958, s. 17, 61–62, 67, 71, 74–75.

Zadanie 81.

W pierwszym z przytoczonych fragmentów autor rozważa pojęcie terażniejszości jako czegoś nieuchwytnego, by w ten sposób terapeutycznie uśmierzyć strach przed śmiercią. W jaki sposób próbował uśmierzyć ten strach Epikur? Wyjaśnij podobieństwa i różnice między oboma podejściami.

Przykład poprawnej odpowiedziOdpowiedź

Jako jeden z *farmazonów* Epikur podawał: jeśli jesteś ty, nie ma śmierci, jeśli jest śmierć, nie ma ciebie, zatem nie ma się czego obawiać, bo między tobą a śmiercią nie ma nigdy żadnej styczności.

Podobieństwo

W obu przypadkach próbuje się pokazać, że właściwego przedmiotu strachu nie ma, nie ma więc się czego bać. W ujęciu Marka Aureliusza człowiek umierający niczego nie traci, bo nie można stracić terażniejszości. W ujęciu Epikura nie można doświadczyć śmierci, bo nigdy jej realnie nie doświadczamy.

Inne możliwe podobieństwo

Obaj filozofowie uważają, że można uśmierzyć strach przed śmiercią pewnymi zabiegami poznawczymi, że jest to mianowicie kwestia błędnego poznania natury zagrożenia.

Różnica

Podstawowa różnica polega na tym, że o ile Epikur koncentruje się na nieuchwytności przejścia od życia do śmierci, o tyle Marek Aureliusz koncentruje się na nieuchwytności samego życia.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zauważ, że mimo zasadniczych różnic pomiędzy szkołami, w poszczególnych konkretnych rozwiązaniach filozofowie mogą proponować bardzo podobne rzeczy, nierzadko je wręcz od siebie zapożyczając. Następnie, odpowiadając na tego typu pytania pamiętaj, że poprawnych odpowiedzi może być więcej niż jedna. Nie trać czasu na szukanie tej jednej najlepszej. Wystarczy, że znajdziesz tę, która stanowi odpowiedź na pytanie. Z drugiej strony należy unikać różnic i podobieństw powierzchownych. Jeśli ktoś napisze, że różnica polega na tym, że Epikur nazywał swoje metody *farmakonami*, podczas gdy stoicy nie stosowali takiego pojęcia, nie będzie to dobra odpowiedź na pytanie, bo ma ona znikomy związek z merytoryczną treścią pytania, którą jest: co w tym konkretnym rozwiązaniu filozoficzno-terapeutycznym jest istotnie podobne, a co istotnie się różni.

Zadanie 82.

Wskaż główną tezę drugiego (VI.16.) z przytoczonych fragmentów tekstu. Podaj co najmniej jedną przesłankę na jej poparcie wyrażoną przez autora wprost i jedną wyrażoną nie wprost.

Przykład poprawnej odpowiedziTeza

Naprawdę cenne (wartościowe) jest życie w zgodzie z naturą człowieka (rozumną naturę).

Przesłanka wprost

Człowiek staje się dzięki temu wolny, przestaje być niewolnikiem namiętności.

Przesłanka nie wprost

Człowiek posiada naturę (rozumną).

Inna możliwa teza

Człowiek staje się panem siebie, kiedy polega na własnej rozumnej naturze.

Przesłanka wprost

W przeciwnym razie polega na czymś od niego nie całkiem zależnym, co rodzić musi żal.

Przesłanka nie wprost

Poleganie na sobie nigdy nie rodzi żalu.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę, że w wielu fragmentach tekstów filozoficznych, zwłaszcza tych, które są wyjęte z jakiejś większej całości, można wskazać na więcej niż jedną kluczową tezę, w zależności od tego, na co podczas lektury zwrócimy największą uwagę. Podobnie jest z przesłankami wyrażonymi wprost i tymi wyrażonymi nie wprost. Zauważ także, że przesłanki wyrażone nie wprost, mogą być charakterystyczne nie tylko dla danego fragmentu tekstu, ale dla całej teorii czy tradycji filozoficznej, która jest w danym zadaniu rozważana. Zwłaszcza pierwsza ze wskazanych w przykładowej odpowiedzi do tego zadania przesłanek nie wprost stanowi założenie (przesłankę nie wprost), które przyjmują praktycznie wszyscy antyczni filozofowie, co później jest im wypominane, przede wszystkim przez egzystencjalistów, którzy dowodzili, że człowiek nie ma żadnej z góry danej natury.

Zadanie 83.

Święty Augustyn rozwinął oryginalną i krytyczną w stosunku do poprzedzających go filozofów koncepcję ludzkiej woli i motywacji. Jakie przeświadczenie autora załączonego tekstu mógłby w jej świetle poddać krytyce? Odpowiedź uzasadnij.

Przykład poprawnej odpowiedziOdpowiedź

Św. Augustyn poddałby krytyce ideę samowystarczalności woli, to jest tego, że sama wola, odpowiednio poinstruowana przez rozum, wystarczy do bycia dobrym człowiekiem.

Uzasadnienie

Św. Augustyn uważał, że w dążeniu do bycia dobrym jest człowiekowi niezbędna łaska Boga. Bez niej nie zdoła on odpowiednio pokierować swoją wolą. Z tego punktu widzenia krytykował on niechrześcijańskich filozofów starożytnych, w tym stoików.

Wskazówki do rozwiązania zadania

W odpowiedzi na tego typu pytania najważniejsze jest uświadomienie sobie, że między poszczególnymi filozofami lub tradycjami filozoficznymi (jak między tradycją stoicką a tradycją filozofii chrześcijańskiej) można przeprowadzić charakterystyczne linie demarkacyjne w postaci głównych punktów spornych. Takim bardzo wyraźnym punktem spornym między św. Augustynem a niechrześcijańskimi filozofami starożytnymi jest idea samostanowienia woli, łatwo więc ją wykazać w przypadku tekstów takich jak ten załączony do powyższego zadania.

Pamiętaj jednak, żeby w uzasadnieniu nie powtarzać jeszcze raz treści odpowiedzi, lecz, żeby powołać się na cechy stanowiska danego filozofa (w tym przypadku św. Augustyna), które zmuszały go do krytyki poglądów autora omawianego tekstu (w tym przypadku Marka Aureliusza).

Zadanie 84.

W przytoczonym wyżej fragmencie VI.16 autor podaje, że cenne jest działanie zgodnie z właściwym sobie ustrojem. Czy sąd taki przeszedłby sprawdzian „wymogu Hume’a”? Lub inaczej: czy David Hume uznałby go za uprawniony? Odpowiedź uzasadnij.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Odpowiedź

Twierdzenie Marka Aureliusza nie przeszłoby testu „wymogu Hume’a”. David Hume nie mógłby uznać jego prawomocności.

Uzasadnienie

Zdaniem Davida Hume’a za prawomocne uznać możemy jedynie te sądy, które są bądź o faktach (sprawozdawcze), bądź o relacjach między ideami (reprezentacjami faktów w umyśle). Tymczasem powyższe nie należy do żadnej z tych kategorii sądów. Zawiera bowiem pojęcie „cenne”. Zdaniem Davida Hume’a z faktów nie wynikają powinności. Widzimy, że coś jest, ale to nie znaczy, że powinno być. To, że człowiek ma określony ustrój, nie znaczy, że powinien postępować w zgodzie z tym ustrojem. Jeśli ktoś ma na przykład zbrodnicze skłonności, nie musi im od razu folgować.

Inne przykładowe uzasadnienie

Twierdzenie Marka Aureliusza zawiera problematyczne z punktu widzenia Davida Hume’a pojęcie „ustrój”. Krytykę pojęcia substancji, jaką przeprowadził filozof, można odnieść również do pojęcia ustroju. Zbrodnicze, czy też inne skłonności, jako fakty doświadczane bezpośrednio nie uzasadniają mówienia o wykraczającym poza fakty ustroju. Z faktów takich jak zbrodnicza skłonność nie wynika również konieczność przyjęcia ustroju jako trwałej duchowej substancji.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Filozofowie często krytykują rozwiązania swoich poprzedników. Niektórzy z nich, jak David Hume, sformułowali nawet specjalne narzędzia do oceny wartości (wiarygodności) wypowiedzi innych filozofów, ale też nie tylko filozofów. Rozumieć tych filozofów to umieć zastosować te narzędzia (jak wymóg Hume’a) do wypowiedzi innych filozofów. Warto to sobie wcześniej wielokrotnie przećwiczyć. W odpowiedzi na tego rodzaju pytania należy więc przede wszystkim przypomnieć sobie szczegóły działania danego narzędzia czy metody. Rozważ sobie w głowie, jakie zdania są według Hume’a usprawiedliwione, a jakie nie. Wnet uzmysłowisz sobie, że odrzucał on wszystkie zdania zawierające oceny jako wątpliwe poznawczo.

Weź pod uwagę również to, że Hume odrzucał wszelkie twierdzenia wykraczające poza fakty, opierające się nie na rozumie i doświadczeniu, tylko na wyobraźni i instynkcie.

Tekst do zadań 85.–88.

Zygmunt Bauman

Płynna nowoczesność

Zapoznawszy się z pismami nawróconych apostołów komunitariańskiego kultu, Phil Cohen doszedł do wniosku, że wspólnoty, zachwalane i zalecane przez nich jako remedium na kłopoty życiowe współczesnego człowieka, przypominają raczej sierocińce, więzienia lub domy dla obłąkanych niż miejsca potencjalnego wyzwolenia. Cohen ma rację, tyle tylko, że komunitarianie nie interesowało nigdy wyzwolenie człowieka. Problemy, z którymi wspólnoty miały sobie poradzić, wynikały raczej z nadmiaru wolności, ze zbyt wielkiej swobody działania. W długim i bezskutecznym procesie szukania równowagi między wolnością a bezpieczeństwem, komunitarianizm opowiedział się zdecydowanie po stronie bezpieczeństwa. Pogodził się także z myślą, że obie tak bardzo cenione przez ludzi wartości stoją ze sobą w sprzeczności, dlatego ceną za wzrost bezpieczeństwa musi być wyrzeczenie się części – być może znacznej części – wolności (i *vice versa*). Komunitarianie nie dopuszczają myśli, że poszerzanie i umacnianie przestrzeni ludzkiej wolności może przyczynić się do wzrostu ogólnego poczucia bezpieczeństwa, że wolność i bezpieczeństwo mogą rozwijać się wspólnie albo że jedno nie może rozwijać się bez drugiego.

Wizja wspólnoty, pozwól sobie powtórzyć, jest wizją wysepki przytulnego domowego zacisza wśród szalejącej burzy i słoty. Kusi i wabi, przekonując chętnych, aby nie przyglądali się jej zbyt uważnie, skoro i tak możliwość okiełznania żywiołu usunięto z programu jako nierealną. Tylko ta wizja oferuje schronienie, co przydaje jej wartości, a wartość ta wzrasta, odkąd notowania giełdy, na której wyceniane są też inne wartości, stają się coraz bardziej kapryśne i nieprzewidywalne.

Wspólnotowe schronienie jako bezpieczna inwestycja (czy raczej inwestycja nie tak rażąco ryzykowna jak inne) nie ma właściwie poważnej konkurencji, może z wyjątkiem ciała samych inwestorów. [...] Ciało pozostaje, jak kiedyś, śmiertelne, a więc przemijające, ale jego trwanie ograniczone śmiercią wydaje się wiecznością w porównaniu z ulotnością i efemerycznością wszelkich ram odniesienia, punktów orientacyjnych, klasyfikacji i ocen, którymi płynna nowoczesność zapełnia wystawy i półki sklepowe (by już po chwili zmienić asortyment). Rodzina, koledzy z pracy, klasa społeczna, sąsiedzi – wszystkie te byty są na tyle płynne, że nie sposób zawierzyć ich trwałości i uznać je za godne zaufania płaszczyzny odniesienia. Nadzieja na to, że „jutro spotkamy się znowu”, wiara dająca niegdyś wystarczający asumpt do planowania przyszłości, do działania z myślą o długofalowych skutkach i do splatania kolejnych życiowych decyzji w starannie zaplanowaną trasę doczesnego, nieuchronnie śmiertelnego życia, straciła wiarygodność. Bardziej prawdopodobne wydaje się to, że jutro znajdziemy się w całkiem innej lub radykalnie zmienionej rodzinie, klasie społecznej, dzielnicy lub grupie pracowników. [...]

W ciągu lat, które minęły od czasu, kiedy Durkheim sławił trwałość instytucji społecznych, ciało i rozkosze cielesne nie stały się mniej ulotne. Sęk w tym, że cała reszta – a przede wszystkim instytucje społeczne – stała się bardziej ulotna niż „ciało i rozkosze cielesne”. Długość życia to pojęcie względne, a śmiertelne ciało jest dziś chyba bytem obdarzonym najdłuższą przeciętną trwania (na pewno zaś jedynym bytem, którego średnia długość życia wzrosła w ostatnich latach i nadal rośnie). Można powiedzieć, że ciało stało się ostatnim bastionem i świątynią ciągłości i trwania. Słowo „długotrwały”, cokolwiek miałoby znaczyć, rzadko można dziś odnieść do czegoś, co miałoby trwać dłużej niż śmiertelne ciało. [...]

Dzisiejsze osamotnienie ciała i wspólnoty jest skutkiem długiej listy zmian, jakie nastąpiły w dobie płynnej nowoczesności. Jedna z tych zmian ma jednak szczególne znaczenie. Chodzi o rzeczenie się lub porzucenie przez państwo wielu najistotniejszych

obowiązków związanych ze sprawowaniem funkcji głównego (czy wręcz jedyne) dostawcy pewności i bezpieczeństwa oraz wynikające z tego faktu przerzucenie na obywateli zadania poszukiwania i znajdowania gwarancji pewności i unikania zagrożeń.

Źródło: Zygmunt Bauman, *Płynna nowoczesność*; przeł. T. Kunz, Kraków 2006, s. 282–286.

Zadanie 85.

Co Tomasz Hobbes uznawał za główny cel zorganizowanego społeczeństwa (obowiązywania umowy społecznej): wolność czy bezpieczeństwo? Odpowiedź uzasadnij odwołując się do krótkiej charakterystyki komunitarianizmu.

Poprawna odpowiedź

Tomasz Hobbes uznawał bezpieczeństwo za podstawową wartość.

Przykładowe uzasadnienie

W stanie wolności panuje wojna wszystkich przeciwko wszystkim, a stan ten jest destrukcyjny. Przeciwdziałać mu można, wyłącznie rezygnując z części swojej wolności na rzecz suwerena, by w ten sposób móc się bezpiecznie rozwijać. Komunitarianie charakteryzowani przez Zygmunta Baumana w przytoczonym fragmencie podkreślają, podobnie jak Hobbes, znaczenie wspólnoty, ale nie uznają za kluczowe ani wolności, ani bezpieczeństwa, tylko wartość życia w społeczności bez wskazywania, jaka z tego płynie korzyść.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przypomnij sobie koncepcję umowy społecznej Tomasza Hobbesa. Pytanie to pojawia się nieprzypadkowo w kontekście analizowanego fragmentu tekstu Zygmunta Baumana, z pewnością znajdziesz zatem odpowiedź zbieżną lub przeciwną wobec opisu w tekście Zygmunta Baumana.

Zadanie 86.

Jaką funkcję pełni wspólnota w świecie płynnej nowoczesności? Wyjaśnij na podstawie tekstu Zygmunta Baumana.

Przykład poprawnej odpowiedzi

We współczesnym świecie wspólnota traci na znaczeniu, ponieważ staje się elementem nietrwałym i będącym jedynie iluzją stanu zapewniającego bezpieczeństwo.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Tym razem w tekście Zygmunta Baumana po oddzieleniu fragmentów wartościujących pozostaną nam opinie autora o znaczeniu wspólnoty. Spróbuj te opinie podsumować, streścić, nie przywołuj ich na całość, nie musisz wymieniać wielu przykładów, zapisz jedynie wnioski, jaki daje się z nich wyprowadzić.

Weź pod uwagę nieefektywność wspólnoty wobec zrzeczenia się lub porzucenia przez nowoczesne państwo najistotniejszych jego funkcji związanych z bezpieczeństwem obywateli.

Zadanie 87.

Wyjaśnij na podstawie tekstu Zygmunta Baumana, dlaczego autor uważa, że planowanie przyszłości przestało być czymś przewidywalnym, wiarygodnym.

Przykład poprawnej odpowiedzi

We współczesnym świecie nie ma trwałych punktów odniesienia, a ciało, które okazuje się jedyną ostoją ciągłości i trwania, jest zindywidualizowane i nie może kształtować rzeczywistości.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zadanie to zawiera pytanie, co jest główną tezą autora w przytoczonym tekście. Analizując tekst, w tym przypadku fragment *Płynnej nowoczesności* Zygmunta Baumana, postaraj się zrekonstruować

jego główną tezę, stanowisko autora wobec tej tezy i dziedzinę filozofii, w której omawiany tekst jest usytuowany. Wówczas z łatwością odpowiesz na wiele pytań dotyczących stanowiska autora, argumentów i kontrargumentów.

Zastanawiając się nad możliwością planowania przyszłości, weź pod uwagę ostatnie zdanie czwartego akapitu.

Zadanie 88.

Czy koncepcja zmienności Zygmunta Baumana jest zgodna z wariabilizmem Heraklita?

Odpowiedź uzasadnij.

Poprawna odpowiedź

Nie, nie jest zgodna.

Wariabilizm według Heraklita jest zasadą świata, tymczasem płynność u Baumana jest wyrazem relacji we wspólnocie będących cechą nowoczesności w kontekście zmian społeczno-politycznych.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Przypomnij sobie, do jakiego działu filozofii odnosi się koncepcja wariabilizmu Heraklita (do ontologii), a do jakiego koncepcja płynnej nowoczesności Zygmunta Baumana (do antropologii i socjologii). Dzięki temu w sposób jednoznaczny rozstrzygniesz, że pojmowanie zmienności jest u tych autorów inne, a uzasadnienie będzie jedynie wskazaniem na obszar, którego te koncepcje dotyczą.

Swą odpowiedź możesz uzasadnić także inaczej: w koncepcji Heraklita zmienność jest uniwersalną zasadą, na której opiera się życie i wszechświat – jest zasadą ponadhistoryczną. Płynność, o której mówi Zygmunt Bauman, jest cechą aktualnej fazy nowoczesności – ma więc znaczenie historyczne.

Tekst do zadań 89.–92.

Giorgio Agamben

Profanacje

Trudno o coś prostszego i bardziej ludzkiego niż pragnienie. Czemuż więc nie ośmielamy się przyznać do własnych pragnień? Dlaczego tak trudno wyrazić je słowem? Tak trudno, że aż musimy je taić, budujemy dla nich gdzieś w sobie kryptę, w której spoczywają zabalsamowane, wyczekujące.

Nie możemy ich wyrazić za pomocą środków językowych, gdyż pragnienia są płodem naszej imaginacji. Kryptę wypełniają jedynie wyobrażenia, przypominają książeczkę z obrazkami dla dzieci nie umiejących jeszcze czytać, *images d'Épinal* [naiwne poglądy, wypowiedzi, przedstawienia] plemienia analfabetów. Materią pragnień jest obraz. Wyobrażamy sobie nasze pragnienia i to właśnie do tych wyobrażeń nie potrafimy się przyznać.

Podzielić się z kimś pragnieniami, nie dzieląc się ich obrazami, to grubiaństwo. Dzielić się obrazami, nie dzieląc się samymi pragnieniami, to nudne jak flaki z olejem (albo jak opowiadanie o własnych snach czy podróżach). Na takie zwierzenia niezwykle łatwo jest się zdobyć. Natomiast dzielić się wyobrażonymi pragnieniami i upragnionymi obrazami to najtrudniejsze wyzwanie. Odkładamy je więc na później. W końcu dociera do nas, że nigdy nie zdołamy mu sprostać; w tej samej chwili uświadamiamy sobie, że tym niewyjawionym pragnieniem jesteśmy my sami, na zawsze uwięzieni w krypcie.

Mesjasz przychodzi, aby zbawić nasze pragnienia. Oddziela pragnienia od obrazów, aby je spełnić. Albo raczej ukazać, że zostały już spełnione. To, co sobie wyobraziliśmy, było już naszym udziałem. Ostają się – niemożliwe do spełnienia – obrazy ziszczenia. Z zaspokojonych pragnień buduje piekło, z niedających się ziszczyć obrazów – przedpiekło. A z pragnienia wyobrażonego, z czystego słowa – rajska szczęśliwość.

Źródło: Giorgio Agamben, *Profanacje*; przeł. M. Kwaterko, Warszawa 2006, s. 69–70.

Zadanie 89.

Któremu pojęciu z zestawienia egzystencja – esencja w filozofii Jeana-Paula Sartre'a odpowiada Agambenowskie pragnienie? Odpowiedź krótko uzasadnij.

Poprawna odpowiedź

esencji

Przykładowe poprawne uzasadnienie

Pragnienie według Giorgio Agambena, podobnie jak esencja u Jeana-Paula Sartre'a, pełni rolę projektu, jaki w odniesieniu do samych siebie chcemy zrealizować.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zastanów się, czy tekst Agambena mówi o pragnieniu jako czymś obecnym, czy też o pewnym projekcie. W koncepcji Jeana-Paula Sartre'a egzystencja jest nam dana i jest tożsama z istnieniem człowieka, natomiast esencja jest treścią, jaką nadajemy swojemu życiu. Podobnie u Giorgio Agambena pragnienie jest czymś, co charakteryzuje dążenie, coś, co nie jest uobecnione, ale w konsekwencji jest kierunkiem, jaki nadajemy swojemu życiu.

Zadanie 90.

Dlaczego według Giorgia Agambena nigdy nie możemy sprostać swojemu pragnieniu? W odpowiedzi wykorzystaj tekst cytowany w zadaniu.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Nie możemy zrealizować swojego pragnienia, ponieważ w momencie jego formułowania jest ono dokładnym odzwierciedleniem stanu obecnego.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Kluczowe w udzielaniu odpowiedzi na to pytanie jest zwrócenie uwagi na ostatni akapit, w którym autor wyraźnie rozstrzyga, dlaczego pragnienie jest elementem rozterek. Zwróć uwagę, że pragnienie według autora jest już zrealizowane, ale nieuświadomione.

Zadanie 91.

Sformułuj argument, jaki mógłby przytoczyć np. w dyskusji Zygmunt Freud o tym, dlaczego nie przyznajemy się do własnych pragnień, jak o tym wspomina w przytoczonym fragmencie Giorgia Agamben.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Według Zygmunta Freuda nasze naturalne potrzeby są konfrontowane z wychowaniem i kulturą, które – jako opresyjne – każą nam tłumić własne pragnienia. A zatem bojąc się negatywnego odbioru przez otoczenie, poddajemy się autocenzurze superego.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Nie poprzestawaj na zdawkowym wyjaśnieniu, jak do tego problemu odniósłby się Zygmunt Freud. Argument powinien być czytelny i wyraźnie wskazywać na rozwiązanie zaczerpnięte z jego filozofii. Ponadto, w zadaniu nie chodzi o odtworzenie myśli austriackiego filozofa, lecz o zderzenie jego koncepcji z myślą Giorgia Agambena zawartą w przytoczonym fragmencie.

Zadanie 92.

Czy Giorgia Agamben zgodziłby się z tezą, że świadomość ograniczeń może być dla nas zbawienna? Odpowiedz, odwołując się do tekstu Giorgia Agambena.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Tak, zgodziłby się. Jak Agamben napisał w ostatnim zdaniu, uświadamiając sobie swój niezrealizowany świat, który jednak potrafimy nazwać i określić, stajemy się osobą świadomą samej siebie. *Z pragnień wyobrażonego doświadczamy rajskiej szczęśliwości.*

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę, że w przytoczonym tekście pragnienie, choć może być elementem rozterek i trudności, w sposób zasadniczy buduje nasze poczucie istoty.

Tekst do zadań 93.–96.

Richard Rorty

Filozofia a zwierciadło natury

Nasze pojęcie powinności filozofa jest tak głęboko zakorzenione w kantowskiej tradycji poszukiwania wspólnej miary wszystkich roszczeń poznawczych, że niełatwo wyobrazić sobie, czym mogłaby być filozofia bez epistemologii. Mówiąc bardziej ogólnie, trudno pojąć, że do miana „filozofii” mogłoby w uprawniony sposób pretendować badanie niezajmujące się w ogóle poznaniem – niebędące w jakimś sensie teorią poznania, metodą dochodzenia do poznania czy przynajmniej drogowskazem naprowadzającym na swego rodzaju ideał poznawczy. Na przeszkodzie stoi tu wspólne platonikom, kantystom i pozytywistom przeświadczenie, że istotą człowieka jest poznawanie istoty rzeczy. [...]

Ponieważ „edukacja” brzmi trochę zbyt płasko, *Bildung* zaś zbyt obco, na oznaczenie owego projektu poszukiwania nowych, lepszych, ciekawszych i bardziej owocnych sposobów mówienia będę używał słowa „budowanie”. Dążenie do zbudowania (siebie czy innych) polegać może na hermeneutycznym poszukiwaniu więzi między własną kulturą a pewną kulturą egzotyczną, kulturą jakiegoś minionego okresu lub między naszym badaniem a jakimś innym, dążącym do niewspółmiernych celów badaniem posługującym się językiem niewspółmiernym z naszym językiem. Ale takie zbudowanie polegać może też na „poetyckim” akcie myślenia odkrywającym nowe cele, słowa czy nowe obszary badania i będącym niejako odwrotnością hermeneutyki, dążeniem do reinterpretacji naszego zwykłego otoczenia w terminach owych niezwykłych nowych idei. Tak jedno, jak drugie dążenie ma charakter budujący, a mimo to (choć oba terminy są słownikowo bliskoznaczne) – niekonstruktywne; niekonstruktywne są one przynajmniej o tyle, o ile zwykły tryb współpracy przy realizacji programów badawczych w dyskursie normalnym jest „konstruktywny”. [...]

Filozofię głównego nurtu nazywał będę „systematyczną”, myśl owych filozofów peryferyjnych zaś – „budującą”. Korzeniem wielorakiego sceptycyzmu, jakim odznaczają się ci stojący obok głównego nurtu, pragmatycznie nastawieni filozofowie, jest sceptycyzm co do filozofii systematycznej właśnie, co do samego projektu poszukiwania wspólnej miary wszystkiego. [...] Żaden z (filozofów budujących) nie stara się zająć stanowiska w żadnej z tradycyjnych kwestii filozoficznych – wprost przeciwnie, jak mogą, tak starają się go nie zająć, bo nie wierzą w filozofię rozumianą jako dyscyplina, w której wspólnymi siłami dokonuje się jakiegokolwiek postępu. Natrząsają się z klasycznego obrazu człowieka i z zawartego w nim projektu filozofii systematycznej, z poszukiwania ostatecznego języka, do którego sprowadzałyby się wszystkie dyskursy. Z największym naciskiem powtarzają holistyczne twierdzenie, że słowa zawdzięczają znaczenie innym słowom raczej niż temu, że coś przedstawiają, i wyciągają stąd wniosek, że uprzywilejowanie pewnych języków jest konsekwencją użytku, jaki robią z nich ludzie, a nie ich rzekomo większej przezroczystości. [...]

Wielkie dzieła filozofii systematycznej mają charakter konstruktywny, a ich metoda to argumentacja. Wielka filozofia budująca jest reaktywna i posługuje się satyrą, parodią, aforyzmem. Filozofowie budujący wiedzą, że ich dzieło straci sens, gdy wyczerpią się te prądy kulturowe, przeciwko którym występują. Z rozmysłem umieszczają się na obrzeżach. Wielcy filozofowie systematyczni, podobni wielkim naukowcom, tworzą z myślą o wieczności. Filozof budujący jest w tym sensie niszczycielem – nie wybiega myślą poza czas własnego pokolenia i to je chce zbudować. Filozof systematyczny dąży do skierowania własnej dyscypliny na bezpieczną ścieżkę nauki. Filozofii budującej zależy, byśmy nie zamykali się na zdziwienie, uczucie, jakie udaje się czasem wzbudzić poetom – oszołomienie,

że jest coś nowego pod słońcem, coś, co nie jest trafnym przedstawieniem tego, co już jest, coś, czego (przynajmniej w tej chwili) nie można wyjaśnić i co niełatwo opisać. [...]

Filozofia budująca jest zatem miłością mądrości o tyle właśnie, o ile nie pozwala na degenerację konwersacji, na sprowadzenie jej do prostej wymiany poglądów. I choć myśliciele budujący nie mogą doprowadzić filozofii do jej kresu, to przynajmniej nie pozwalają skończyć jej na bezpiecznej ścieżce nauki.

Źródło: Richard Rorty, *Filozofia a zwierciadło natury*; przeł. M. Szczubiałka, Warszawa 1994, s. 317, 319–320, 326–328, 331.

Zadanie 93.

Wskaż nurt filozofii współczesnej, który za główne zadanie przyjmuje analizę pojęć, wyrażen języka potocznego i języka naukowego.

Poprawna odpowiedź

Filozofia analityczna

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zwróć uwagę na nawiązania do podziału, jaki Richard Rorty stosuje w tekście. Jednym z głównych środowisk, które są przeciwstawiane filozofii budującej, jest właśnie filozofia analityczna, filozofia języka. Jednym z głównych problemów filozofii współczesnej jest pytanie, czy filozofia znajduje ostateczne wyjaśnienia problemów, które podejmuje. Cały przytoczony fragment porządkuje ten podział, ale jednocześnie nadaje mu nowe wyjaśnienie. Jest to podział na filozofię analityczną i odrzucającą jej rozstrzygnięcia. Umiejętność wskazania na ten podział i zdefiniowanie problemu jako dotyczącego się filozofii analitycznej daje Ci narzędzie do rozwiązywania wszelakich zadań dotyczących tego tekstu.

Zadanie 94.

Wyjaśnij na podstawie tekstu, dlaczego Richard Rorty uznaje nurt filozofii systematycznej za główny, a filozofów filozofii budującej uznaje za peryferyjnych.

Przykład poprawnej odpowiedzi

Filozofia systematyczna, obecna w całej historii filozofii, stanowi zasadniczy trzon filozofii jako takiej. Wskazane przez Richarda Rorty'ego dążenie do zachowania trwałości jej rozstrzygnięć miałyoby ją czynić bliską nauce. Fakt nietrwałości rozwiązań filozofii budującej, a także rezygnacja z dążenia do stworzenia trwałych podstaw wyłącza filozofów budujących poza zakres filozofii jako dziedziny naukowej upowszechnianej np. jako kierunek studiów filozoficznych.

Wskazówki do rozwiązania zadania

W samym tekście można znaleźć odpowiedź na to pytanie, nie jest ona udzielona jednoznacznie, ale wskazówka do niej pojawia się kilkakrotnie. Istotne natomiast jest, by udzielając odpowiedzi na to pytanie, nie poprzestać na przepisaniu, czy literalnym odtworzeniu, tylko samodzielnie sformułować to uzasadnienie.

Samo polecenie „wyjaśnij” wyraźnie to sugeruje, więc formuła prostej odpowiedzi może nie zostać uznana za poprawną.

W odpowiedzi możesz się odwołać do znanych Ci koncepcji z historii filozofii, ale nie jest to konieczne.

Zadanie 95.

Wskaż trzy cechy filozofii systematycznej i trzy filozofii budującej.

Przykłady poprawnych odpowiedzi**1. Filozofia systematyczna:**

- A. dążenie do prawdy (poszukiwania wspólnej miary wszystkich roszczeń poznawczych);
- B. postulat obiektywizmu;
- C. charakter konstruktywny;
- D. poszukiwanie ostatecznego języka w komunikacji;
- E. metoda argumentacyjna;
- F. tworzenie z myślą o trwałości rozwiązań;
- G. sprostanie wymogom naukowości.

2. Filozofia budująca:

- A. poszukiwanie więzi między własną kulturą a pewną kulturą egzotyczną;
- B. reinterpretowanie naszego otoczenia poprzez nowe cele i idee;
- C. subiektywność (odrzuć obiektywności);
- D. sceptycyzm wobec projektu poszukiwania wspólnej miary wszystkiego;
- E. odrzucenie filozofii jako dyscypliny naukowej;
- F. pragmatyczne ujmowanie funkcji języka jako uczestniczącego w pewnym procesie;
- G. reaktywność (reagowanie na postulaty filozofii systematycznej);
- H. posługiwanie się satyrą, parodią, aforyzmem;
- I. przemijalność znaczenia rozwiązań;
- J. zwrócenie uwagi na ekspresję.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Ilość możliwych odpowiedzi z tekstu znacząco przekracza wymaganie zawarte w poleceniu, warto jednak pamiętać, by nie wskazywać więcej, niż jest to wymagane – pozostałe nie będą oceniane. Lepiej wskazać te trzy, których jesteśmy pewni, niż więcej, ale mniej precyzyjnie. Warto przeformułować odpowiedź, by była czytelna i jednoznaczna. Nie przepisuj fragmentów tekstu. Twoim zadaniem jest przywołanie, a nie cytowanie, dlatego zawsze staraj się używać własnych słów, chyba, że polecenie jednoznacznie wskazuje na konieczność zacytowania fragmentu tekstu.

Zadanie 96.

Czy filozofia Koła Wiedeńskiego reprezentuje model filozofii systematycznej, czy filozofii budującej? Odpowiedź uzasadnij.

Poprawna odpowiedź

Koło Wiedeńskie reprezentuje model filozofii systematycznej. Filozofowie Koła Wiedeńskiego (R. Carnap, O. Neurath) przyjęli zasady filozofii analitycznej, próbowali stworzyć język idealny oparty na składni, spełniający formalne i ścisłe kryteria (język fizyczny). Rorty wskazuje, że R. Carnap reprezentuje środowisko, które postuluje obiektywizm oraz dąży do oparcia wiedzy i edukacji na wynikach badań naukowych.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Pytanie o filozofię Koła Wiedeńskiego nie powinno nastroczać problemów. Tym niemniej, biorąc pod uwagę, że R. Rorty nawiązuje w swoim tekście do roli Koła Wiedeńskiego i filozofii analitycznej, można się powołać na jego argumentację (tak zwany argument z autorytetu). W tym przypadku obie odpowiedzi zostałyby podobnie ocenione.

4. Zadania sprawdzające umiejętność tworzenia rozprawki filozoficznej z przykładami realizacji

Zadanie 97.

Czy praca stanowi o wartości życia człowieka? Rozważ problem zarysowany w pytaniu i uzasadnij swoje stanowisko, odwołując się do zacytowanego fragmentu tekstu oraz znanych Ci koncepcji filozoficznych.

Wygląda to tak, jakby cywilizacja techniczna, która uczyniła z pracy pewne *antropologicum*, niszczyła przez swój własny rozwój konieczne warunki jego istnienia. Nowożytne dowartościowanie pracy zniosło stan, w którym ludzie pracujący nie mogli być za ludzi uznawani. Dziś sytuacja odwróciła się. Mieć pracę – to warunek wstępny właściwego człowieczeństwa. Bezrobotnemu grozi zepchnięcie do roli człowieka niższej kategorii.

Źródło: Gernot Böhme, *Antropologia filozoficzna*, przeł. P. Domański, Warszawa 1998, s. 142.

Konspekt przykładowego wypracowania

Wprowadzenie

1. Analiza zagadnienia.

Wielu autorów pracę uczyniło podstawową kategorią antropologiczną (Immanuel Kant: człowiek to jedyne zwierzę, które musi pracować; Karol Marks: człowiek poprzez pracę uzewnętrznia swoją naturę; Jürgen Habermas: określa człowieka antropologicznie poprzez pracę i interakcję).

2. Zarysowanie problemu: czy współcześnie praca jest kategorią determinującą człowieczeństwo jednostki? Czy o wartości człowieka zaświadcza posiadanie lub brak pracy?

3. Zarysowanie planu pracy: prezentacja argumentacji za tezą, kontrargumentacja, wnioski.

Teza

Rozrost cywilizacji technicznej może zawęzić przejawy człowieczeństwa i doprowadzić do sytuacji, kiedy istota człowieka będzie konstytuowana przez pracę.

Rozwinięcie

Argument 1: Antropologiczne znaczenie pracy należy widzieć w kontekście epoki, w której do władzy doszły klasy pracujące (teoria mieszczańskiego społeczeństwa – pisma polityczne Johna Locka)

Argument 2: Georg Wilhelm Friedrich Hegel – podział pracy stanowi istotny element społeczeństwa mieszczańskiego. Skłonność definiowania społeczeństwa ze względu na pracę.

Argument 3: Jean-Jacques Rousseau *Emil* – wychowanie ze względu na kompetencje i umiejętności związane z pracą

Argument 4: Karol Marks – emancypacja proletariatu staje się emancypacją człowieka. Człowiek w ujęciu społecznym istnieje poprzez pracę.

Argument 5: Zjawiska występujące w czasach współczesnych:

a) bezrobocie strukturalne (ogromny wzrost wydajności pracy spowodował gwałtowny spadek zapotrzebowania na siłę roboczą);

b) tendencje kompensacyjne (w odpowiedzi na uszczuplanie się zasobów ogólnospołecznej pracy organizowanej): poszerzanie definicji pracy i przyznawanie

statusu pracy innym rodzajom działalności ludzkiej (np. opieka jednych ludzi nad drugimi); polityka kreowania miejsc pracy, tworzenie ich tam, gdzie ze względów ogólnospołecznych jest ona zbędna.

Kontrargument 1: Dla starożytnych Greków niemożliwe było definiowanie człowieka poprzez pracę. Była ona dla nich czymś niewolniczym. Człowieczeństwo zaczynało się dopiero tam, gdzie można było uwolnić się od pracy (Arystoteles).

Kontrargument 2: Hannah Arendt *Kondycja ludzka* – praca jako aktywna realizacja samego życia. Praca nie ma produktu przedmiotowego, życie jest produktem pracy. (odniesienia literackie: motyw pracy w pozytywizmie, Bolesław Prus *Lalka*)

Podsumowanie

Pomimo stanowisk filozoficznych postulujących definiowanie człowieczeństwa niezależnie od posiadania lub braku posiadania przez jednostkę pracy coraz wyraźniejsza staje się współcześnie wizja zarysowana przez Ericha Fromma: „Ani siła, ani tradycja jak w poprzednich epokach, ani też oszustwo czy postęp nie rządzą ekonomiczną aktywnością człowieka. Ma wolność produkowania i sprzedawania; wejście na rynek jest ostatecznym sądem nad jego wysiłkami; praca stała się towarem, sprzedawanym na rynku pracy według identycznych zasad uczciwej konkurencji. Jednak system rynkowy sięgnął dalej niż do ekonomicznej sfery towarów i pracy. Człowiek przekształcił się w towar i traktuje swoje życie jako kapitał do zainwestowania z zyskiem. Jeśli mu się powiedzie, wówczas odnosi „sukces” a jego życie ma sens; a jeśli nie – staje się „porażką”. Jego „wartość” zawiera się w jego atrakcyjności rynkowej, a nie w wartościach humanistycznych” (Erich Fromm *O byciu człowiekiem*).

Wskazówki do rozwiązania zadania

W tym zadaniu problemowi, który należy rozważyć w formie wypracowania towarzyszy dodatkowo materiał źródłowy. Zacytowany fragment ma służyć Ci za inspirację i wprowadzać w problematykę pracy pisemnej. W swojej wypowiedzi pisemnej powinieneś nawiązać do zacytowanego fragmentu i wyrazić swoje stanowisko w stosunku do niego. Nie musi to być jednak tekst, wokół którego będziesz budował całą swoją pracę. Powinieneś również odwołać się do znanych Ci koncepcji filozoficznych, które będą stanowiły ilustrację dla Twojego stanowiska. Pamiętaj jednak, że osią Twojej pracy powinno być Twoje stanowisko. Przytoczone przykłady z dziedziny filozofii lub innych dziedzin powinny mieć jedynie charakter pomocniczy. Zwróć szczególną uwagę na to, aby Twoje wypracowanie nie stało się erudycyjną „wyliczanką” poszczególnych stanowisk filozoficznych, poglądów filozofów i założeń szkół filozoficznych. W pracy pisemnej zwraca się uwagę na umiejętność wyrażania swojego stanowiska i jego poprawnego uzasadnienia a także na spójność wypowiedzi. Ponadto im swobodniej będziesz się posługiwał wiedzą i terminologią filozoficzną, tym wyższą punktację uzyska Twoja praca.

Zadanie 98.

Czy bunt stanowi istotny wyznacznik człowieczeństwa? Rozważ problem i uzasadnij swoje stanowisko, odwołując się do wybranych koncepcji filozoficznych.

Konspekt przykładowego wypracowania**Wprowadzenie**

Analiza zagadnienia:

Człowiek zawsze definiował sam siebie przez swe poszczególne umiejętności: jako *homo faber*, *zoon politikon*, *animal rationale*. Człowiek to również istota, która potrafi powiedzieć „nie”.

Pytania pojawiające się odnośnie zagadnienia buntu:

Co znaczy takie samookreślenie (człowiek to istota buntująca się)? Jaka sytuacja historyczna nasuwa taką definicję człowieczeństwa? Co oznacza zdolność powiedzenia „nie” dla antropologicznego statusu człowieka?

Teza

Możność powiedzenia „nie” jawi się jako istotny składnik humanizacji człowieka.

Rozwinięcie

Argument 1: Albert Camus: buntowanie się oznacza uznawanie wartości, w imię których człowiek się buntuje; stwierdzenie, że w codziennym doświadczeniu bunt odgrywa taką rolę, jak *cogito* w dziedzinie myślenia – jest podstawową oczywistością; „bunt metafizyczny” (Albert Camus, *Człowiek zbuntowany*), (nawiązanie do innych dzieł kultury – Fiodor Dostojewski, *Bracia Karamazow*).

Kontrargument 1: G.W.F. Hegel – człowiek stworzony jest dla historii; czyny uzasadnia ich skuteczność a nie ich wartość.

Argument 2: Bunt w imię idei (Giordano Bruno), (odniesienie literackie: Czesław Miłosz, *Campo di Fiori*).

Argument 3: Søren Kierkegaard: konflikt Abrahama – bunt, przekroczenie norm etycznych obowiązujących w ramach „ludzkiego” prawa w imię posłuszeństwa wobec praw boskich (indywidualna odpowiedzialność człowieka; konflikt wiara – rozum), (odniesienie literackie: *Antygona* Sofoklesa).

Kontrargument 2: Kartezjusz: priorytet rozumu; gwarantem istnienia Boga staje się człowiek (brak konieczności buntu w imię wiary).

Podsumowanie

Bunt stanowi istotny wymiar człowieczeństwa, ponieważ w akcie sprzeciwu, protestu istota ludzka może zaświadczyć o swoim człowieczeństwie, zarówno w odniesieniu do wyznawanych przez siebie wartości, poglądów, jak i w wymiarze metafizycznym (kwestia wiary).

Wskazówki do rozwiązania zadania

W temacie nie ma w nim inspiracji w postaci zacytowanego tekstu, posiadasz zatem całkowitą swobodę w podejściu do tematu. Wyraźnie zaznacz stanowisko, wyodrębnij tezę, którą będziesz bronił. Dobrą praktyką jest sporządzenie zwięzłego konspektu pracy. Ułatwi on zachowanie spójności pracy w toku pisanie oraz zapewni klarowny obraz wyводу. Twoja praca powinna zawierać zarówno argumenty za tezą, jak i kontrargumenty. Umiejętność swobodnego posługiwania się argumentami za i przeciw jest wysoko punktowana. Jeśli chcesz uzyskać maksymalną ilość

punktów za wypracowanie, musisz zawrzeć w nim przynajmniej dwa adekwatne odwołania do innych dziedzin: literatury, sztuki, historii itp. Wiedza z zakresu tych dziedzin będzie zatem bardzo przydatna.

Zadanie 99.

Odwołując się do fragmentu tekstu Leszka Kołakowskiego oraz wybranych koncepcji filozoficznych, rozważ, czy skłonność do przemocy jest wpisana w naturę stosunków międzyludzkich.

Przemoc jest częścią kultury, nie zaś natury – nie mówimy bowiem, że jaskółka używa przemocy, połykając komara albo wilk, gdy sarnę zagryza. Nie mówimy też na ogół, jeśli pominąć oszalałych obrońców zwierząt, że przemocą jest ugotowanie krewetki. Słowo jest zastrzeżone dla stosunków między ludźmi i odnosi się do wszelkiego użycia siły albo groźby siły po to, by zmusić innych ludzi do pewnego zachowania, jakieś czyny udaremnić czy po prostu dla własnej przyjemności coś złego innym wyrządzić. Zazwyczaj też odróżniamy przemoc usprawiedliwioną od nieusprawiedliwionej, jasne jest bowiem, że instytucje państwowe – policja, sądy, prawodawstwo – korzystają z przemocy, by różnym zachowaniom, za przestępcze uznanym, zapobiegać albo je karać.

Źródło: Leszek Kołakowski, *Mini wykłady o maxi sprawach*, Kraków 2009, s. 73.

Konspekt przykładowego wypracowania

Wprowadzenie

Analiza zagadnienia:

Przemoc w świecie natury i przemoc w świecie kultury.

Pytania pojawiające się odnośnie tematu: Czym różni się świat natury od świata kultury? Czym jest przemoc? Jakie występują rodzaje przemocy? Jaki charakter ma przemoc w świecie natury a czym charakteryzuje się przemoc w świecie kultury?

Teza

Przemoc rozumiana jako świadome wywieranie wpływu na proces myślowy, zachowanie lub stan fizyczny osoby, pomimo braku przyzwolenia tej osoby na taki wpływ, jest wpisana w świat relacji międzyludzkich.

Rozwinięcie

Argument 1: W naturze nie ma wrodzonej skłonności do przemocy. Zwierzęta nie zabijają dla przyjemności, ale kierowane instynktem. Analogicznie przemoc nie jest wpisana w naturę człowieka jako jednostki (Jean-Jacques Rousseau: mit „szlachetnego dzikusa”).

Kontrargument 1: Thomas Hobbes: stan natury to wojna każdego z każdym (*bellum omnium contra omnes*), co wynika bezpośrednio z faktu, że każdy człowiek jest z natury egoistą.

Argument 2: Człowiek, będąc częścią społeczeństwa, podlega prawom w nim obowiązującym. Wojna jest przykładem zjawiska społeczno-politycznego, w ramach którego człowiek, jako element społeczeństwa, może być zdolny do przemocy. Georg Wilhelm Friedrich Hegel: „jednostki powszechnodziejowe” – jednostki przyczyniające się do postępu dziejowego (odniesienia literackie: literatura okresu II wojny światowej).

Kontrargument 2: Niektórzy ludzie rodzą się ze skłonnością do przemocy lub konkretna sytuacja potrafi wyzwolić w określonych jednostkach taką skłonność (Stanfordzki eksperyment więzienny Philipa Zimbardo).

Argument 3: Przemoc, pomimo że nie jest wpisana w naturę człowieka, niekiedy jest stosowana w celu regulowania życia społecznego (przemoc usprawiedliwiona). Społeczeństwo „wymusza” wprowadzenie tego typu przemocy, aby móc sprawnie funkcjonować.

Podsumowanie

Człowiek ze swojej natury nie wykazuje skłonności do przemocy. Jako jednostka odizolowana od społeczeństwa takiej skłonności prawdopodobnie by nie przejawiał. Interakcje z innymi ludźmi wyzwalały w nim jednak chęć rywalizacji, często agresję, a tym samym przemoc. Oczywiście znane są przypadki ludzi, którzy zaprzeczają tej tezie (np. psychopaci), ale traktowani są oni jako wyjątki, które w wyniku pewnych deficytów społecznych przejawiają zachowania antyspołeczne. Konflikt, współzawodnictwo, a także przemoc są jednocześnie wpisane w cywilizację i zaświadczać o dynamice stosunków międzyludzkich, bez której nie mógłby mieć miejsca rozwój ludzkości.

Wskazówki do rozwiązania zadania

To zadanie wymaga poprawnego zinterpretowania fragmentu tekstu, który został zacytowany jako inspiracja do wypowiedzi na temat przemocy. Zwróć uwagę, w jaki sposób autor cytatu interpretuje przemoc i zaznacz swoje stanowisko w odniesieniu do jego wypowiedzi. Najlepiej, aby uczynić to już we wprowadzeniu do pracy. Nie zapomnij także omówić we wstępie znaczenia kluczowych pojęć zawartych w temacie a także przytoczyć tezę, w stosunku do której zajmiesz określone stanowisko. Pamiętaj, aby Twoja praca była spójna logicznie a jej kompozycja przejrzysta i przemyślana. Zachowanie spójności umożliwi Ci jasno zarysowany plan pracy, który powinien pojawić się we wstępie. Uzasadnienie stanowiska jest wysoko punktowane, pamiętaj zatem, aby było one adekwatne, trafne i jednocześnie krytyczne. Nie możesz w związku z tym zapomnieć o kontrargumentacji w odniesieniu do przytaczanych argumentów. Istotnym elementem Twojej pracy powinno być także podsumowanie, które będzie stanowiło klamrę zamykającą Twój wywód.

Teksty do zadania 100.

Arystoteles

O naturalnym poczuciu sprawiedliwości i niesprawiedliwości

Mówiąc o dwu rodzajach prawa mam na myśli prawo indywidualne i prawo powszechne. Pierwsze jest prawem po części pisanym, po części – niepisanym, ułożonym dla poszczególnych narodów stosownie do ich potrzeb, drugie – powszechnie obowiązującym prawem naturalnym. Istnieje przecież pewne, objawione niejako poczucie naturalnej sprawiedliwości i niesprawiedliwości, wspólne dla wszystkich ludzi nawet wtedy, gdy nie tworzą oni żadnej wspólnoty i nie mają wzajemnych układów.

Źródło: Arystoteles, *Retoryka*, tłum. H. Podbielski, Warszawa 1988, 1373b.

Blaise Pascal

O różnorodności praw i obyczajów

Na czymże [władca] oprze gospodarkę świata, którym chce rządzić? Na zachceniu każdego? Cóż za zamęt! Na sprawiedliwości? Nie zna jej.

To pewna, iż, gdyby ją znał, nie ustanowiłby tej zasady najpowszechniejszej ze wszystkich, aby każdy trzymał się obyczajów swego kraju; blask prawdziwej słuszności zniewoliłby wszystkie ludy i w miejsce tej niezłomnej sprawiedliwości prawodawcy nie byłiby wzięli za wzór urojeń i kaprysów Persów i Niemców. [...] Dziś nie widzimy rzeczy sprawiedliwej i niesprawiedliwej, aby nie zmieniała charakteru ze zmianą klimatu. Trzy stopnie oddalenia od bieguna obalają całe prawoznawstwo, południk rozstrzyga o prawdzie; w niewiele lat zasadnicze prawa ulegają odmianie. [...] Pocieszna sprawiedliwość, której granice określa rzeka! Prawda z tej strony Pirenejów, błąd z tamtej.

Źródło: Blaise Pascal, *Myśli*, tłum. T. Boy-Żeleński, Warszawa 1983, s. 98.

Zadanie 100.

Czy sprawiedliwość i niesprawiedliwość to tylko konwencje społeczne? Rozważ problem i uzasadnij swoje stanowisko, odwołując się do wybranego fragmentu spośród podanych w zadaniu oraz znanych Ci koncepcji filozoficznych.

Konspekt przykładowego wypracowania**Analiza zagadnienia**

Czym są konwencje społeczne (Blaise Pascal)?

Prezentacja problemu: Czy racje mieli ci, którzy uważali sprawiedliwość za konwencję społeczną (przykłady – sofisci, Thomas Hobbes) czy zwolennicy koncepcji prawa naturalnego (przykłady – Arystoteles, John Locke)?

Zarysowanie planu pracy: prezentacja argumentacji konwencjonalistów, kontrargumentacja, wnioski.

Rozwinięcie

Argument 1: Protagoras: „Człowiek jest miarą wszechrzeczy”.

Kontrargument 1: Musimy potrafić zawiesić egoistyczne interesy, by ustalić zasady współżycia. W praktyce nikt nie jest tak silny, by mógł sam ustalić, co jest sprawiedliwe, a co nie (nawiązanie do innych dziedzin kultury – Raskolnikow w „Zbrodni i karze” Fiodora Dostojewskiego).

Argument 2: Thomas Hobbes: Pojęcia tego, co sprawiedliwe i niesprawiedliwe nie mają znaczenia w stanie natury.

Kontrargument 2: Sprawiedliwość nie sprowadza się do legalności, bo prawa mogą być niesprawiedliwe (nawiązanie do innych dziedzin kultury – „Antygona” Sofoklesa).

Wnioski

Prawo naturalne według Arystotelesa i uprawnienia naturalne według Johna Locke’a. Sformułowanie stanowiska: Sprawiedliwość jest naturalnym postulatem ludzkiej racjonalności, który jednak jest początkowo zagłuszany przez popędy i przemoc. Postulat ten potrzebuje więc kultury, praw i instytucji, aby zostać (lepiej lub gorzej) zrealizowany.

Sprawiedliwość i niesprawiedliwości określane są przez prawo naturalne, ale realizowane są przez konwencje społeczne.

Wskazówki do rozwiązania zadania

W tym zadaniu problemowi, który musisz rozważyć w formie wypracowania, towarzyszy dodatkowo materiał źródłowy. Przytoczone fragmenty dzieł Arystotelesa i Pascala mają służyć Ci za inspirację i wprowadzać w zagadnienie. Temat jest sformułowany tak, że musisz nawiązać do przynajmniej jednego z tych tekstów. Powinieneś również odwołać się do znanych Ci koncepcji filozoficznych, ale mogą to być koncepcje autorów przytoczonych tekstów źródłowych. Im swobodniej będziesz się jednak posługiwał wiedzą i terminologią filozoficzną, tym lepsze wrażenie sprawi Twoja praca. Zwróć uwagę na to, że w przykładowym konspekcie wypracowania stanowisko (teza) autora zostaje sformułowane dopiero na końcu po analizie argumentów i kontrargumentów obu stron sporu o pochodzenie norm sprawiedliwości i niesprawiedliwości. Taka kompozycja rozprawki filozoficznej jest poprawna, jeśli zarysujesz jej plan już we wprowadzeniu.

Zadanie 101.

Czy człowiek jest lub może być wolny? Rozważ problem i uzasadnij swoje stanowisko, odwołując się do wybranych koncepcji filozoficznych.

Konspekt przykładowego wypracowania

Wprowadzenie

1. Analiza zagadnienia: Wolność jako brak wszelkich ograniczeń nie cechuje człowieka (odwołanie do innych dziedzin kultury – mit o Dedalu i Ikarze).

Wolność jako możliwość wyboru – filozoficzny spór o istnienie wolnej woli (determinizm i indeterminizm).

Wolność jako wartość etyczna (odwołanie do innych dziedzin kultury – artykuł 1. „Powszechnej deklaracji praw człowieka”).

2. Teza: Człowiek jest ograniczony w swej fizyczności i jako istota społeczna, ale jest wolny w świecie wartości.

Rozwinięcie

Argument 1: Stoicy: Istnienie konieczności w świecie nie wyklucza wolności, bo kto działa zgodnie ze swoją naturą, ten jest wolny.

Kontrargument 1: Zygmunt Freud: naszą naturę determinują nieświadome popędy, więc nie jesteśmy wolni.

Argument 2: Jean-Paul. Sartre: człowiek jest „skazany na wolność”, bo niezależnie od tego, co go determinuje jest odpowiedzialny za to, co robi (nawiązanie do innych dziedzin kultury – „Dżuma” Alberta Camusa).

Kontrargument 2: Baruch Spinoza: przekonanie o wolności wynikające tylko ze świadomości swoich działań jest przesądem.

Podsumowanie

1. Sformułowanie stanowiska: Jeśli wolność to zdolność całkowicie samodzielnego wywoływania pewnych zdarzeń, to nie możemy być jej pewni w świecie fizycznym, ale człowiek jest nią obdarzony w świecie wartości moralnych, które sam tworzy.
2. Uzasadnienie – Immanuel Kant: wolność należy założyć i realizować jako postulat praktycznego rozumu, choć nie da się jej udowodnić.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Temat sformułowany jest w postaci samodzielnego pytania do rozważenia, któremu nie towarzyszą żadne dodatkowe teksty do analizy i omówienia. Musisz natomiast odwołać się do co najmniej dwóch filozoficznych koncepcji wolności. Prócz tego ograniczenia masz całkowitą swobodę w podejściu do tematu. Twoja praca oceniana będzie przede wszystkim ze względu na umiejętność jasnego sformułowania własnego stanowiska, a następnie jego uzasadnienia. Koniecznie zdecyduj się więc jeszcze przed rozpoczęciem pisania, jakiej tezy będziesz bronił. Najbezpieczniej będzie przedstawić ją w wyraźny i zdecydowany sposób już we wprowadzeniu. Następnie przejdź do uzasadnienia swojego stanowiska. Pamiętaj, że nie możesz się ograniczyć tylko do argumentów na rzecz przyjętego rozwiązania problemu. Musisz rozważyć również i to, co przemawia przeciw Twoim poglądom, czyli kontrargumenty. Jeśli chcesz uzyskać maksymalną ilość punktów za swój esej, musisz też zawrzeć w swoich rozważaniach przynajmniej dwa adekwatne odwołania do innych dziedzin kultury, np. do literatury, filmu, historii albo bieżących wydarzeń politycznych.

Zadanie 102.

Czy można obiektywnie ocenić wartość dzieła sztuki? Rozważ problem i uzasadnij swoje stanowisko, odwołując się do wybranych koncepcji filozoficznych.

Konspekt przykładowego wypracowania

Wprowadzenie

Dlaczego rysunki mojej młodej siostry nie wiszą w Muzeum Narodowym? Czym jest dzieło sztuki? Wiele definicji dzieła sztuki. Przykłady: Sokrates – coś wytworzonego według reguł i służącego swojemu celowi; Tatarkiewicz – wytwór odtwarzania rzeczy, bądź konstruowania form, bądź wyrażania przeżyć. Obiektywna ocena to taka, której miarą są właściwości ocenianej rzeczy, a nie upodobania ocenającego podmiotu.

Wniosek: odpowiedź na pytanie zależy od tego, co uznamy za właściwą definicję dzieła sztuki.

Teza

Dzieło sztuki powinno być uniwersalnie piękne i zrozumiałe.

Argument: Arystoteles – sztuka jest naśladowaniem natury, a natura jest taka sama dla każdego człowieka.

Kontrargument: Św. Tomasz – naśladowanie natury nie polega na jej kopiowaniu, ale wzorowaniu się na jej celowej produktywności. Sztuka nie musi więc niczego przedstawiać – może być wyrazem subiektywnych stanów duszy artysty.

Antyteza

Nie istnieją obiektywne kryteria oceny sztuki. Dziełem sztuki jest to, co zostanie za dzieło sztuki uznane.

Argument: Sofiści – piękne jest to, co wywołuje u większości ludzi zadowolenie zmysłów.

Kontrargument: Dzieła sztuki często nie są wcale estetycznie przyjemne („Rozpłatany wół” Rembrandta, „Fontanna” M. Duchampa).

Synteza

Błędne jest przekonanie, że dzieło sztuki tłumaczy się samo z siebie w bezpośrednim odbiorze. Dzieło sztuki jest raczej pewnym komunikatem, który możemy zrozumieć tylko, jeśli znamy język, w którym został nadany, czyli pewne kulturowe przesłanki, uwarunkowania i cele działalności artysty. Te kulturowe ramy umożliwiają ocenę dzieła sztuki. Całkowicie obiektywna ocena dzieła sztuki nie jest możliwa, ale w ramach danego systemu kulturowych odniesień można je ocenić w sposób intersubiektywnie ważny.

Wskazówki do rozwiązania zadania

Oceniane będzie to, czy kompozycja jest przejrzysta i przemyślana. Najlepiej we wstępie zapowiedzieć w jednym zdaniu, jaki jest Twój plan pracy. Zawsze też warto zacząć od krótkiego zagajenia, które może na przykład prowadzić od ogółu (waga omawianego problemu) do szczegółu (konkretny przypadek, kiedy problem ten się objawia). Następnie możesz, jak w zamieszczonym tu przykładowym konspekcie eseju, zdecydować się na schemat teza – antyteza – synteza. Przedstaw argumenty i kontrargumenty przemawiające za jednym rozwiązaniem problemu, a następnie w ten sam sposób rozważ jego przeciwieństwo. W końcu przejdź do syntezy, czyli Twojego własnego stanowiska, które uważasz za godzące poglądy skrajne. Przy takiej kompozycji pracy Twoja analiza argumentów na rzecz i przeciw tezie oraz antytezie stanowić będzie uzasadnienie poglądu, który przedstawiś na końcu. Pamiętaj o tym, że uzasadnienie Twojego stanowiska oceniane będzie między innymi pod względem tego, czy jest krytyczne. Oznacza to, że musisz też ocenić siłę argumentów (np. „ten argument wydaje się celny, ale...”, „z tym argumentem trudno polemizować, bo...”).

Zadanie 103.

David Hume napisał: „Rozum jest tylko niewolnikiem namiętności i tylko nim winien pozostać, nie roszcząc sobie pretensji do czegokolwiek innego, jak posłuszeństwo i służba namiętnościom.” Czy zgadzasz się z poglądem brytyjskiego filozofa? Swoje stanowisko uzasadnij, odwołując się do innych znanych ci teorii filozoficznych.

Konspekt przykładowego wypracowania**Wprowadzenie**

Zwrócenie uwagi, że stosunek rozumu do namiętności to jeden z najstarszych problemów. Już poeta Ezop stwierdził, podsumowując poglądy wielu filozofów, że rozum powinien być panem namiętności.

Problem

Próba analizy możliwych relacji między rozumem a namiętnościami. Wydaje się, że w kwestii relacji między rozumem a namiętnościami możliwe jest przyjęcie co najmniej trzech zasadniczych stanowisk. Po pierwsze, że są to władze skonfliktowane i ważniejszy jest rozum. Po drugie, że są to władze skonfliktowane i ważniejsze są namiętności. Po trzecie w końcu, że nie ma między nimi konfliktu. David Hume zakładał drugą z wymienionych opcji.

Teza

Twierdzę, podobnie jak David Hume, że człowiek jest istotą, która powinna się kierować raczej namiętnościami niż rozumem.

Argumenty za

1. Argument pierwszy można sformułować przez odniesienie do Jana Jakuba Rousseau, który twierdził, że istnieją naturalne uczucia, które dają nam wgląd w prawdziwą naturę człowieka. Rozum zaburza działanie tych pierwotnych odruchów.
2. Argument drugi można odnieść przez odniesienie do Blaise’a Pascala, który uważał, że w obliczu fundamentalnych pytań rozum jest bezradny, że odpowiedź pochodzi z serca. Trzeba więc słuchać raczej serca niż rozumu.

Kontrargumenty

1. Kontrargument pierwszy może pochodzić od antycznych stoików, którzy uważali, że namiętności są czymś w rodzaju choroby duszy, zaburzając percepcję rzeczywistości. Pod wpływem namiętności człowiek staje się skłonny do zła.
2. Drugi kontrargument może stanowić nawiązanie do Kartezjusza, który dowodził, że istotą człowieczeństwa jest myślenie. Namiętności nie tylko zaburzają nasze postrzeganie rzeczywistości, ale upośledzają nasze człowieczeństwo.

Uzasadnienie

Można dowodzić, że najlepszego uzasadnienia dostarcza historia. Człowiek próbuje opierać na rozumie cywilizację i ład społeczny, ale ciągle od nowa wika się w wojny i kryzysy. Żłudną naturę racjonalności ukazują dwie znane antyutopie *Nowy wspaniały świat* Aldousa Huxleya i *Rok 1984* Georga Orwella. Obaj ci pisarze pokazują absurdy, do których prowadzi słuchanie się rozumu.

Podsumowanie

Wydaje się, że człowiek skazany jest na ciągłe zmaganie się rozumu z namiętnościami, wydaje się, że z tych dwu skrajności, wzorem koncepcji złotego środka Arystotelesa (mianowicie twierdzenia, że z dwu skrajności środek leży czasem bliżej jednej z nich), należy raczej trzymać się uczuć i namiętności niż rozumu. Jeśli oprzemy nasze relacje na uczuciach i pasjach większe będą szanse na to, że nie utracimy kontaktu z rzeczywistością.

Wskazówki do rozwiązania

Zwróć uwagę, że temat podsuwa wiele różnych stanowisk. Można stanąć bądź po stronie rozumu, bądź po stronie namiętności (pamiętaj, że warto spróbować zdefiniować te pojęcia, na co w przedstawionym tu szkicu nie było miejsca). Można jednak także zająć stanowisko w kwestii możliwego rozejmu między rozumem a namiętnościami: rozum z namiętnościami da się pogodzić, lub nie. Już w punkcie wyjścia daje nam to cztery różne tezy do postawienia. Wybierając którąś z nich, kieruj się jednak nie wyłącznie tym, z którą się zgadzasz, ale tym, którą da się uargumentować. Czasem najciekawszą tezę najtrudniej jest dowieść. Zostaw ją sobie do dyskusji na potem. Nie musisz jej podejmować w eseju maturalnym.

Zadanie 104.

Czy w imię korzyści mojej lub moich bliskich mam prawo naruszać normy obowiązujące całą wspólnotę? Odpowiedzi udziel, odwołując się do znanych ci stanowisk z zakresu etyki, antropologii filozoficznej lub filozofii polityki.

Konspekt przykładowego wypracowania**Wprowadzenie**

Kilka osobistych zdań na temat zarysowanego w temacie problemu. Podkreślenie, że jest to trudny problem, nad którym filozofowie głowili się co najmniej od czasu Sokratesa.

Problem

Zarysowanie problemu poruszonego w temacie. Problem ten można na przykład zobrazować sytuacją: czy mam prawo wykorzystywać własną pozycję (wynikającą na przykład z władzy lub bogactwa) do osiągania korzyści dla siebie lub bliskich? Ujęte z innej strony zagadnienie to można streścić pytaniem: Czy istnieją normy, które powinny obowiązywać zawsze i wszędzie? A co jeśli w grę wchodzi życie własne lub bliskiej osoby?

Teza

W sytuacjach zagrożenia życia własnego lub swoich bliskich jednostka ma prawo postąpić wbrew powszechnie przyjętym normom.

Argumenty za

Argument 1 można sformułować przez nawiązanie do teorii umowy społecznej Thomasa Hobbesa. Współżycie społeczne opiera się na kontrakcie, który przestaje obowiązywać, kiedy przestaje czerpać z niego określone korzyści.

W tym miejscu nawiązanie do innych dziedzin niż filozofia: historia pokazuje, że w chwili, gdy znika legalna władza, przestają też obowiązywać normalne reguły i trzeba kierować się własnym najlepiej rozumianym interesem.

Argument 2 może stanowić nawiązanie do poglądów Immanuela Kanta. Nawet na gruncie stosowania imperatywu kategorycznego, może się okazać, że nie wiemy, jak postąpić – ratować życie bliskiego, czy przestrzegać wszystkich reguł? W tej sytuacji mamy prawo zdać się na własną intuicję moralną.

Kontrargumenty

Kontrargument 1 z Jana Jakuba Rousseau: dobro wspólnoty jest zawsze ważniejsze niż moje dobro osobiste.

Kontrargument 2 ze świętego Augustyna: normy moralne pochodzą od Boga i nie mam prawa ich łamać, nawet jeśli ucierpią na tym moi bliscy. Sytuację opisaną w temacie można z tej perspektywy ujmować jako próbę.

Uzasadnienie

Dobro pochodzące od Boga lub wspólnota Jana Jakuba Rousseau to abstrakcyjne ideały, których, w sytuacji tragicznego wyboru, większość ludzi, jak to pokazuje historia ludzkości, nie respektuje. Akceptujemy to, co nam podpowiada własne serce, i to, co najbardziej kochamy – życie nasze i naszych bliskich.

Podsumowanie

Refleksja, że sytuacje takie, jak przedstawiona w temacie, trudne są do rozważania teoretycznego, bo każdy człowiek, bez względu na swoje przekonania, może się w takiej sytuacji zachować inaczej, zaskakująco dla siebie samego. Widzimy to na przykład w przypadku bohatera książki *Lord Jim* Josepha Conrada.

Rozstrzygają tu zatem emocje i instynkty, a nie racje czysto intelektualne.

Wskazówki do rozwiązania

Zauważ, że w tego typu tematach korzystne jest sprowadzenie abstrakcyjnego tematu do określonej sytuacji z życia wziętej i rozważenie, jak należy postąpić w zależności od teorii, którą się przyjmie. Zwróć też uwagę, że w przypadku tematów z zakresu etyki stosunkowo najłatwiej jest znaleźć nawiązanie z zakresu literatury. Już na wstępie warto sobie rozważyć, do jakich postaci czy sytuacji literackich można nawiązać przy danym temacie. Niekiedy warto to zrobić jeszcze przed postawieniem tezy. Teza może nam się sam narzucić, jeśli przypomnimy sobie losy jakiegoś bohatera literackiego.

Nie warto więc spieszyć się z postawieniem tezy. Bardzo często lepiej jest zacząć od rozważenia pytania, zdefiniowania pojęć, znalezienia nawiązań do historii filozofii, literatury czy innych dziedzin kultury. Robiąc to łatwiej znaleźć dogodną tezę do podjęcia.

Zadanie 105.

Św. Augustyn napisał:

„Czymże więc jest czas? Jeśli nikt mnie o to nie pyta, wiem. Jeśli pytającemu usiłuję wytłumaczyć, nie wiem. Z przekonaniem jednak mówię, że wiem, iż gdyby nic nie przemijało, nie byłoby czasu przeszłego. Gdyby nic nie przychodziło nowego, nie byłoby czasu przyszłego. Gdyby niczego nie było, nie byłoby teraźniejszości. Owe dwie dziedziny czasu – przeszłość i przyszłość – w jakież sposób istnieją, skoro przeszłości już nie ma, a przyszłości jeszcze nie ma? Teraźniejszość zaś, gdyby zawsze była teraźniejszością i nie odchodziła w przeszłość, już nie czasem byłaby, ale wiecznością. Jeśli więc teraźniejszość jest czasem tylko dlatego, że odchodzi w przeszłość, to jakże i o niej możemy mówić, że jest, skoro jest tylko dzięki temu, że jej nie będzie? Nie możemy więc właściwie mówić, że czas jest, jeśli nie dodajemy, iż zmierza on do tego, że go nie będzie”.

Św. Augustyn, *Wyznania*, przeł. Z. Kubiak, Warszawa 1982, s. 227–228.

Rozważając dylematy św. Augustyna, odpowiedz na pytanie, czy można powiedzieć, że czas istnieje?

Konspekt przykładowego wypracowania**Wprowadzenie**

Zagadnienie czasu interesuje filozofów z dwu powodów. Jest to, po pierwsze, interesujące pytanie natury ontologicznej. Jeśli istnieje na przykład tylko materia, to jak istnieje czas? Po drugie, jest to pytanie natury antropologicznej: jaką rolę odgrywa nieuchwytność doświadczenia czasu w życiu ludzkim? W przytoczonym fragmencie akcent położony jest na aspekt ontologiczny.

Problem

Istotny problem świętego Augustyna sprowadza się do próby wskazania na sposób istnienia czasu. Z jednej strony wiemy, że czas jest, ale z drugiej strony nie potrafimy stwierdzić, jak jest. W samej naturze czasu jest coś zarówno przemijającego, jak i wiecznego. Zwłaszcza ten drugi aspekt zajmuje św. Augustyna, jako że atrybut wieczności przysługuje Bogu, do którego kieruje on swe *Wyznania*.

Teza

Czas nie istnieje realnie.

Argumenty za

1. Nieuchwytność doświadczenia czasu poświadczana przez wielu filozofów, od św. Augustyna do Schopenhauera. Pamiętamy przeszłość i mamy nadzieję na coś w przyszłości – czas więc to tylko różne stany naszego umysłu. Nic więcej.
2. Według Immanuela Kanta czas to forma naoczności, za pomocą której podmiot porządkuje treści doświadczenia.

Argumenty przeciw

1. Henri Bergson dowodzi, że niezdolność doświadczenia trwania w czasie jest defektem intelektu. Jest to jednak możliwe na drodze doświadczenia umysłu.
 2. Za Georgem Wilhelmem Friedrichem Heglem można powiedzieć, że czas to rozwijanie się w dziejach jakiejś idei, Absolutu. Jeśli ten Absolut jest realny, to i czas (jego rozwijanie się) jest realny.
- Nawiązanie do różnych historycznych rewolucji, jako konieczności dziejowych.

Uzasadnienie

Przekonuje mnie tradycja filozofii empirycznej, która ukazuje problem z uchwyceniem realności wielu zjawisk. Wydaje mi, się, że za realne powinniśmy uważać tylko to, czego realność potrafimy dowieść w sposób jasny i potwierdzalny eksperymentalnie. Z czasem to się nie udaje. Dlatego możemy jedynie przyjąć hipotezę jego realności, co znaczy, że możemy dopuszczać jego nierealność. Potwierdzają to różne współczesne teorie fizyczne, np. teoria Alberta Einsteina, który, powołując się między innymi na Immanuela Kanta, wykazywał względność istnienia czasu.

Podsumowanie

Filozoficzne spekulacje na temat natury czasu uważam za swego rodzaju eksperyment myślowy. Można przyjąć jedno bądź drugie stanowisko i zobaczyć, co z tego dalej wynika. Niekiedy, dociekając w ten sposób, można odkryć nowe, ciekawe ujęcia rzeczywistości. Jak to się jednak ma do naszego codziennego życia? Moja teza o nieistnieniu czasu sprawia, że z mniejszym niepokojem myślę o niektórych czekających mnie wyzwaniach, może, jak głosi teoria wiecznego powrotu, wyznawana przez Fryderyka Nietzschego, wyzwania te w pewnym sensie już były?

Wskazówki do rozwiązania zadania

Zauważ, że temat tego typu sprzyja nawiązaniom do fizyki i astronomii. Jeśli więc czujesz się w tych dziedzinach mocny(a), śmiało możesz do nich nawiązać. Zauważ, że udzielając odpowiedzi na pytania, masz sporą swobodę definicji wyjściowych pojęć i kierunku rozważania zagadnienia. Wiedząc, że dla św. Augustyna szczególnie istotny jest kontekst duchowy, możesz zdecydować się mówić nie tyle o istocie czasu (ontologia), co o sposobie doświadczania go przez człowieka i wynikających stąd konsekwencjach dla życia ludzkiego (epistemologia i antropologia).

Widzisz więc, że często masz wpływ nawet na tę dziedzinę filozofii, którą uczynisz głównym punktem odniesienia rozważania przedstawionego w temacie eseju zagadnienia. Okoliczność ta sprawia, że możesz eksponować swoje mocne strony, a ukryć słabsze. Jeśli czujesz się mocny raczej w antropologii filozoficznej, a nie ontologii, rozważ przedstawioną problematykę z tego właśnie punktu widzenia. Uważaj jednak, żebyś za bardzo (na siłę) nie podciągał tematu pod swoje zainteresowania – doświadczony egzaminator łatwo to wychwyci.

Zadanie 106.

Czy narodziny społeczeństwa masowego doprowadziły do zmiany obrazu człowieka? Rozważ, interpretując przykładowe zjawiska o charakterze filozoficznym, historycznym i kulturowym.

Konspekt przykładowego wypracowania**Teza**

Pojawienie się społeczeństwa masowego doprowadziło w konsekwencji do zmiany obrazu człowieka.

Pamiętaj, że zastanawiając się nad ujęciem tezy, musisz wykazać, dlaczego stawiasz taką właśnie taką tezę; unikaj także bezpośredniego powielania treści tematu pracy.

Rozwinięcie

Dowodząc tezy, można przywołać argumenty.

Argument 1: człowiek w społeczeństwie masowym staje się jednostką anonimową i podatną na manipulację.

Argument 2: kultura masowa jest dostosowana do odbiorców, którzy są nastawieni na ilościowe, a nie jakościowe aspekty kultury. Ich obraz zatem się zmienia.

Kontrargument 1: człowiek nie jest istotą bezmyślną, zachowuje pewien margines autonomii, nie można mu więc przypisać absolutnej podatności na manipulację.

Kontrargument 2: wartościowa kultura jest w stanie zawsze się wybronić i pośrednio wyedukować odbiorców, a zatem o wartości kultury nie decyduje aspekt ilościowy.

Podsumowanie

Zmiany, jakie nastąpiły od czasu rewolucji przemysłowej przeddefiniowały znaczenie takich zjawisk jak społeczeństwo, kultura, polityka, ale niekoniecznie z negatywnymi skutkami.

Zwróć uwagę, że możliwe jest podsumowanie, które obala postawioną tezę, a wynika to z tego, że siła argumentów była mniejsza, aniżeli wartość kontrargumentów.

Wskazówki do wykonania zadania

Zwróć szczególną uwagę na wprowadzenie i sformułowanie tezy.

Postaraj się wyjaśnić krótko, jak rozumiesz temat zadania. Możesz wskazać na jego wielowątkowość, przedstawić problem jako jednorodny, lub wielowątkowy, pokazać, jak inaczej można jeszcze ująć ten problem, czy też wskazać na wcześniejsze rozwiązania tego problemu.

Temat ten daje możliwość wykorzystania wiedzy zaczerpniętej z lekcji języka polskiego, historii, wiedzy o społeczeństwie czy wiedzy o kulturze. Nie obawiaj się wykorzystywać wiedzy z innych dziedzin, choć pamiętaj, że jest to mimo wszystko wypracowanie z filozofii. Zachowaj więc właściwe proporcje.

Teza

Wskaż problem, który chcesz sprawdzić, udowodnić lub skonfrontować. Zarówno dla Ciebie, jak i dla sprawdzającego musi być czytelne, czego właściwie ta praca dotyczy – jaką tezę lub hipotezę rozważasz.

Zadanie 107.

Czy koncepcje umowy społecznej z okresu filozofii nowożytnej zachowały aktualność? Wyjaśnij, odwołując się do koncepcji historycznych i zjawisk społecznych współczesnego świata.

Konspekt przykładowego wypracowania**Wprowadzenie**

We wprowadzeniu należy umieścić omówienie, czym jest umowa społeczna. Zasadne byłoby wskazanie, jakimi koncepcjami umowy społecznej zamierzasz się zajmować i czym podyktowany jest taki właśnie wybór.

W tym miejscu można też zaproponować inne niż tradycyjne ujęcie tematu lub niekonwencjonalne przeprowadzenie wywodu (np. umieszczenie tezy/hipotezy w końcowej części pracy) – w takim przypadku powinieneś uzasadnić swój wybór.

Teza

Realizując ten temat, powinieneś sformułować jedną z dwóch wykluczających się tez, np.:

– Tak, a współczesne społeczeństwo tworzy wspólnotę i w jeszcze większym stopniu bierze odpowiedzialność za kształtowanie rzeczywistości wokół siebie.

– Nie, dzisiejsze społeczeństwa bezrefleksyjnie wpasowują się w strukturę społeczno-polityczną.

Pamiętaj, że zastanawiając się nad ujęciem tezy w tekście, sprawdzający musi rozpoznać, czy dane zdanie jest tezą, czy jedynie np. pytaniem retorycznym.

Rozwinięcie

Dowodząc pierwszej z zaproponowanych tez, można przywołać różne argumenty.

Argument 1: Obecnie (Z wyjątkiem społeczeństw/państw totalitarnych) nie funkcjonuje instytucja suwerena w sposób charakteryzowany przez Tomasza Hobbesa.

Argument 2: Współczesne społeczeństwo nadal działa, zachowując reguły, a takie instytucje, jak ONZ, prawo międzynarodowe, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, są elementami stojącymi u podstaw relacji w globalnym społeczeństwie.

Argument 3: Francis Fukuyama: dążenie rozwijających się społeczeństw do uczestnictwa w strukturach międzynarodowych potwierdza trwałość idei umowy społecznej i chęci współpracy.

Kontrargument 1: Zygmunt Bauman pokazuje, że instytucje umowy społecznej przestały gwarantować trwałość, a jednostka dbająca o swoje dobro przestaje tworzyć wspólnotę.

Kontrargument 2: Ze względu na migracje większość ludzi przestaje się utożsamiać z jakąkolwiek wspólnotą, w wyniku czego następuje atomizacja społeczeństwa i upadek trwałych zasad rządzących życiem wspólnoty.

Podsumowanie

Społeczeństwo zdane jest na funkcjonowanie w ramach umowy społecznej, ponieważ jest to jedyny stały element porządkujący relacje społeczne.

Współcześnie społeczeństwo nie godzi się na rolę jedynie uczestnika. W systemie zaproponowanym z zewnątrz. Chce aktywnie kreować swoje otoczenie, więc poddaje krytyce rolę instytucji odpowiedzialnych za porządek społeczny. Konsekwencją

takiej sytuacji jest budowanie nowej struktury społecznej i umowy społecznej na wzór zaproponowany przez Johna Rawlsa.

Pamiętaj, że argumenty i kontrargumenty mają różną siłę, są takie, które trudno obalić, a nawet z nimi polemizować, oraz takie, które są raczej opinią niż argumentem. Podczas wyciągania wniosków może to być kluczowy element. Pomimo postawienia jednoznacznej tezy i chęci jej obrony wnioskowanie na podstawie argumentów i kontrargumentów może przekonać Cię do zaprzeczenia postawionej tezy, co nie będzie błędem, a może w niektórych sytuacjach potwierdzić Twoją dojrzałość i umiejętność polemiki.

Wskazówki do wykonania zadania

Pamiętaj o rozwinięciu!

Wyjaśnij znaczenie tezy, pokaż, jak zamierzasz ująć problem w danym zadaniu, do czego zamierzasz się odwoływać.

Zastosuj argumentację. Argumenty muszą być co najmniej dwa, ale w zależności od tego, do ilu koncepcji/filozofów będziesz się odwoływać, może być ich więcej. Pamiętaj, że nie należy odwoływać się do zbyt wielu koncepcji/filozofów, bowiem wyżej oceniana jest pogłębiona znajomość koncepcji filozoficznych, siła argumentacji niż liczba odwołań.

Konieczna jest także kontrargumentacja.

Pamiętaj o odwołaniu do tekstów kultury, historii, współczesności!

Zadanie 108.

Czy historia wpływa na filozofię, czy filozofia kształtuje historię? Rozważ, odwołując się do wiedzy z zakresu historii filozofii i historii powszechnej.

Konspekt przykładowego wypracowania

Teza

Filozofia kształtuje czasy, w których trwa.

Rozwinięcie

Dowodząc tezy, można przywołać argumenty.

Argument 1: Obraz epoki powstaje w wyniku zmiany paradygmatu, jak np. w oświeceniu francuskim (Voltaire, Monteskiusz, Holbach).

Argument 2: F. Nietzsche: Historia zawsze jest jedynie interpretacją.

Kontrargumenty:

Kontrargument 1: Nie istnieje sytuacja, kiedy całe społeczeństwo w określonym czasie postępuje w określony sposób. Wydarzenia takie, jak np. wybuch Powstania Warszawskiego przez jednych jest interpretowane jako właściwe działanie, przez innych jako błąd.

Kontrargument 2: Interpretacja, jakiej się podejmujemy, już w założeniu jest przyjęciem pewnego punktu widzenia, a ten, jeśli dążymy do obiektywizmu, nie może być prezentowaniem określonej perspektywy filozoficznej, tylko odwołaniem się do faktów.

Podsumowanie

Chcąc badać jakiś okres historyczny, musimy przyjąć pewne założenia, które są wcześniejsze niż interpretowanie faktów. Nie jesteśmy więc nigdy obiektywni, a jedynie reprezentujemy jakąś perspektywę ideologiczną czy filozoficzną.

O historii, wydarzeniach możemy mówić tylko z perspektywy ich przemijania, natomiast o filozofii możemy mówić już w trakcie jej kształtowania.

Wskazówki do wykonania zadania

Na koniec nie zapomnij o podsumowaniu zawierającym uzasadnienie.

Wyciągnij wnioski, podsumuj swoją argumentację. Musisz być w tym obiektywny, by nie popełnić błędów logicznych we wnioskowaniu. Pamiętaj, że nie wystarczy zapisać wniosek, ale należy go jeszcze uzasadnić.

Dopiero na tym etapie, po uzasadnieniu jest czas na osobistą opinię. Ta może się zgadzać lub nie z wnioskami, nie może natomiast być elementem wcześniejszego rozważania, by osobiste przekonania nie wpłynęły na siłę argumentów.

5. Wykaz umiejętności ogólnych i szczegółowych sprawdzanych zadaniami

Zadanie 1.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 2.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 3.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 4.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 5.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 6.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 7.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 8.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 9.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (S. Kierkegaarda filozofia egzystencji) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: c) S. Kierkegaard, <i>Bojaźń i drżenie</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 10.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (S. Kierkegarda filozofia egzystencji) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: c) S. Kierkegaard, <i>Bojaźń i drżenie</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 11.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (S. Kierkegarda filozofia egzystencji) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: c) S. Kierkegaard, <i>Bojaźń i drżenie</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 12.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (S. Kierkegarda filozofia egzystencji) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: c) S. Kierkegaard, <i>Bojaźń i drżenie</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 13.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 3. 1) Uczeń prezentuje i porównuje zasadnicze koncepcje renesansowej filozofii polityki, rekonstruuje wspierające je argumenty (realizm polityczny i republikanizm N. Machiavellego...) II. 3. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: a) N. Machiavelli, <i>Książe</i> (fragment). V. 3. Uczeń identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny.

Zadanie 14.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź; rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 3. 1) Problematyka z zakresu filozofii polityki w filozofii starożytnej. Uczeń prezentuje klasyfikację i ocenę form ustrojowych przeprowadzoną przez Arystotelesa. II. 3. 1) Uczeń prezentuje i porównuje zasadnicze koncepcje renesansowej filozofii polityki, rekonstruuje wspierające je argumenty (realizm polityczny republikanizm N. Machiavellego...) II. 3. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: a) N. Machiavelli, <i>Księżę</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 4. Uczeń umieszcza tekst w kontekście historycznym: identyfikuje epokę oraz filozoficzny i kulturowy kontekst jego powstania i oddziaływania. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 15.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź; rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 3. 1) Uczeń prezentuje i porównuje zasadnicze koncepcje renesansowej filozofii polityki, rekonstruuje wspierające je argumenty (realizm polityczny i republikanizm N. Machiavellego...) II. 3. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: a) N. Machiavelli, <i>Księżę</i> (fragment). IV. 3. Umiejętności logiczne. Uczeń odróżnia przesłanki i wniosek w rozumowaniu i potrafi wskazać przesłankę, która nie jest wyrażona wprost. V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 2. Uczeń odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków.

Zadanie 16.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź; rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 3. 1) Problematyka z zakresu filozofii polityki w filozofii starożytnej. Uczeń prezentuje klasyfikację i ocenę form ustrojowych przeprowadzoną przez Arystotelesa. II. 3. 1) Uczeń prezentuje i porównuje zasadnicze koncepcje renesansowej filozofii polityki, rekonstruuje wspierające je argumenty (realizm polityczny i republikanizm N. Machiavellego...) II. 3. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: a) N. Machiavelli, <i>Księżę</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 17.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń (...) rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 1. 4) Uczeń przedstawia epistemologię I. Kanta jako rozwiązanie sporu empiryzmu z racjonalizmem (objaśnia pojęcia zjawiska i rzeczy samej w sobie, form naoczności przestrzeni i czasu, kategorii intelektu – przyczyny i substancji) II. 1. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: d) I. Kant, <i>Prolegomena</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 18.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń (...) rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 1. 3) Uczeń rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska empirystów, rekonstruuje wspierające je argumenty (J. Locke’a koncepcja <i>tabula rasa</i> ...) II. 1. 4) Uczeń przedstawia epistemologię I. Kanta jako rozwiązanie sporu empiryzmu z racjonalizmem (objaśnia pojęcia zjawiska i rzeczy samej w sobie, form naoczności przestrzeni i czasu, kategorii intelektu – przyczyny i substancji) II. 1. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: d) I. Kant, <i>Prolegomena</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacja lub przeciwstawienia.

Zadanie 19.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń (...) rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 1. 4) Uczeń przedstawia epistemologię I. Kanta jako rozwiązanie sporu empiryzmu z racjonalizmem (objaśnia pojęcia zjawiska i rzeczy samej w sobie, form naoczności przestrzeni i czasu, kategorii intelektu – przyczyny i substancji) II. 1. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: d) I. Kant, <i>Prolegomena</i> (fragment). IV. 3. Umiejętności logiczne. Uczeń odróżnia przesłanki i wniosek w rozumowaniu i potrafi wskazać przesłankę, która nie jest wyrażona wprost. V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 2. Uczeń odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków.

Zadanie 20.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń (...) rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 1. 4) Uczeń przedstawia epistemologię I. Kanta jako rozwiązanie sporu empiryzmu z racjonalizmem (objaśnia pojęcia zjawiska i rzeczy samej w sobie, form naoczności przestrzeni i czasu, kategorii intelektu – przyczyny i substancji) II. 1. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: d) I. Kant, <i>Prolegomena</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 21.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń (...) rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (F. Nietzschego filozofia woli mocy) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: e) F. Nietzsche, <i>Z genealogii moralności</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 22.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń (...) rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (F. Nietzschego filozofia woli mocy) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: e) F. Nietzsche, <i>Z genealogii moralności</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 23.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń (...) rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (F. Nietzschego filozofia woli mocy) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: e) F. Nietzsche, <i>Z genealogii moralności</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 2. Uczeń odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków.

Zadanie 24.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń (...) rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej, F. Nietzschego filozofia woli mocy) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: e) F. Nietzsche, <i>Z genealogii moralności</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 25.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 1. Uczeń: 4) przedstawia epistemologię I. Kanta jako rozwiązanie sporu empiryzmu z racjonalizmem (objaśnia pojęcia zjawiska i rzeczy samej w sobie, form naoczności przestrzeni i czasu, kategorii intelektu – przyczyny i substancji). II. 2. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane stanowiska ontologiczne, rekonstruuje wspierające je argumenty (dualizm R. Descartesa). II. 6. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (A. Schopenhauera filozofia woli życia). III. 1. Uczeń: 4) objaśnia metodę analityczną w filozofii (na przykładach koncepcji izomorfizmu struktury języka i świata we wczesnej filozofii L. Wittgensteina, koncepcji filozofii jako analizy języka nauki w filozofii Koła Wiedeńskiego); 6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: c) L. Wittgenstein, <i>Traktat logiczno-filozoficzny</i> (fragment). V. Uczeń: 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny.

Zadanie 26.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; odróżnia tezy od założeń i argumentów. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	III. 1. Uczeń: 4) objaśnia metodę analityczną w filozofii (na przykładach koncepcji izomorfizmu struktury języka i świata we wczesnej filozofii L. Wittgensteina, koncepcji filozofii jako analizy języka nauki w filozofii Koła Wiedeńskiego); 6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: [...] c) L. Wittgenstein, <i>Traktat logiczno-filozoficzny</i> (fragment). V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 27.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów; odróżnia tezy od założeń i argumentów. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	III. 1. Uczeń: 4) objaśnia metodę analityczną w filozofii (na przykładach koncepcji izomorfizmu struktury języka i świata we wczesnej filozofii L. Wittgensteina, koncepcji filozofii jako analizy języka nauki w filozofii Koła Wiedeńskiego); 6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących

	tekstów: c) L. Wittgenstein, <i>Traktat logiczno-filozoficzny</i> (fragment). V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.
--	--

Zadanie 28.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. IV. Umiejętności logiczne. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 3. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje główne stanowiska w sporze o źródła poznania i kryteria prawdy, rekonstruuje wspierające je argumenty (arystotelesowskie sformułowanie klasycznej definicji prawdy). III. 1. Uczeń: 4) objaśnia metodę analityczną w filozofii (na przykładach koncepcji izomorfizmu struktury języka i świata we wczesnej filozofii L. Wittgensteina, koncepcji filozofii jako analizy języka nauki w filozofii Koła Wiedeńskiego); 6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: c) L. Wittgenstein, <i>Traktat logiczno-filozoficzny</i> (fragment). IV. Uczeń: 8. prawidłowo stosuje pojęcia filozoficzne i nie myli ich z równo lub blisko brzmiącymi innymi pojęciami filozoficznymi i potocznymi (np. pojęcia idei, idealizmu, materii, materializmu, alienacji). V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 29.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; [...] odróżnia tezy od założeń i argumentów. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (A. Schopenhauera filozofia woli życia). V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 30.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; rozumie argumenty wysuwane przeciwko poszczególnym tezom; odróżnia tezy od założeń i argumentów. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 2. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje różne rozwiązania problemu tożsamości i zmienności bytu, rekonstruuje wspierające je argumenty (wieczne idee Platona). I. 4. Uczeń:

	2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty (etyka cnót Arystotelesa, etyka stoicka) II. 6. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (A. Schopenhauera filozofia woli życia, S. Kierkegaarda filozofia egzystencji,) III. 2. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane dwudziestowieczne koncepcje człowieka, rekonstruuje wspierające je argumenty (freudowski model psychiki i funkcji kultury; [...]) V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.
--	--

Zadanie 31.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; rozumie argumenty wysuwane przeciwko poszczególnym tezom; odróżnia tezy od założeń i argumentów. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. IV. Umiejętności logiczne. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (A. Schopenhauera filozofia woli życia) IV. Uczeń: 8. prawidłowo stosuje pojęcia filozoficzne i nie myli ich z równo lub blisko brzmiącymi innymi pojęciami filozoficznymi i potocznymi (np. pojęcia idei, idealizmu, materii, materializmu, alienacji). V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 32.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; [...] odróżnia tezy od założeń i argumentów. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź [...]. IV. Umiejętności logiczne. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (A. Schopenhauera filozofia woli życia) IV. Uczeń: 2. stosuje metodę zero jedynkową do rozstrzygania prostych schematów rachunku zdań (np. $(p \rightarrow q) \wedge \neg q \rightarrow \neg p$); 3. odróżnia przesłanki i wniosek w rozumowaniu i potrafi wskazać przesłankę, która nie jest wyrażona wprost. V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty;

	2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków.
--	--

Zadanie 33.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; [...] odróżnia tezy od założeń i argumentów. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź [...]. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 3. Uczeń: 2) rekonstruuje argumenty starożytnych sceptyków przeciwko możliwości poznania prawdy (zwłaszcza ze względności postrzeżeń i regresu w dowodzeniu) i kontrargumenty ich przeciwników; I. 4. Uczeń: 2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty (hedonizm Epikura, etyka stoicka); 3) prezentuje i porównuje filozoficzne koncepcje miłości, przyjaźni i rozwoju osobowego (platońska koncepcja miłości). V. Uczeń: 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny.

Zadanie 34.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; [...] odróżnia tezy od założeń i argumentów. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź [...]. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 4. Uczeń: 2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...], etyka stoicka); 3) prezentuje i porównuje filozoficzne koncepcje miłości, przyjaźni i rozwoju osobowego (platońska koncepcja miłości). II. 6. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (A. Schopenhauera filozofia woli życia) III. 2 1) rekonstruuje i porównuje wybrane dwudziestowieczne koncepcje człowieka, rekonstruuje wspierające je argumenty (freudowski model psychiki i funkcji kultury[...]) V. Uczeń: 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny.

Zadanie 35.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; [...] odróżnia tezy od założeń i argumentów. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź [...]. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 4. Uczeń: 2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] etyka stoicka). V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków.

Zadanie 36.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; [...] odróżnia tezy od założeń i argumentów. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź [...]. IV. Umiejętności logiczne. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 4. Uczeń: 2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] etyka stoicka). IV. Uczeń: 9. odróżnia tezy od ich założeń (na przykład założenia stanowisk politycznych od ich tez); nie myli znaczenia wyrażen „X zakłada, że ...” i „X głosi/twierdzi, że ...”. V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków.

Zadanie 37.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...] Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny;
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 2. 5) analizuje różne formy więzi międzyludzkich: miłość, przyjaźń (E. Fromm, M. Scheler, K. Wojtyła) i porównuje współczesne koncepcje tych więzi z koncepcjami starożytnymi; III. 2. 6) interpretuje przykładowe zjawiska historyczne, zjawiska zaczerpnięte z życia codziennego bądź teksty kultury, odwołując się do poznanych koncepcji; III. 3. 1) rekonstruuje i porównuje dwudziestowieczne stanowiska w filozofii polityki (między sobą oraz z ich nowożytnymi poprzednikami), rekonstruuje wspierające je argumenty (liberalizm proceduralny – J. Rawls; konserwatyzm – M. Oakeshott; „nowa lewica” – H. Marcuse); III. 3. 3) ukazuje zespół zagadnień związanych z narodzinami społeczeństwa masowego; zjawiska alienacji i „ucieczki przed wolnością” (J. Ortega y Gasset, E. Fromm)

Zadanie 38.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...] Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny; V. 4. umieszcza tekst w kontekście historycznym: identyfikuje epokę oraz filozoficzny i kulturowy kontekst jego powstania i oddziaływania; V. 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia;
Wymagania szczegółowe	3. Problematyka z zakresu filozofii polityki we wczesnej i dojrzałej filozofii nowożytnej przed rewolucją francuską. Uczeń: 2) rekonstruuje i porównuje stanowiska głównych teoretyków umowy społecznej, rekonstruuje wspierające je argumenty (T. Hobbes, J. Locke, J.J. Rousseau); 5) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: b) T. Hobbes, <i>Lewiatan</i>(fragment)

Zadanie 39.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...] Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 2. 5) analizuje różne formy więzi międzyludzkich: miłość, przyjaźń (E. Fromm, M. Scheler, K. Wojtyła) i porównuje współczesne koncepcje tych więzi z koncepcjami starożytnymi; III. 2. 6) interpretuje przykładowe zjawiska historyczne, zjawiska zaczerpnięte z życia codziennego bądź teksty kultury, odwołując się do poznanych koncepcji; III. 3. 1) rekonstruuje i porównuje dwudziestowieczne stanowiska w filozofii polityki (między sobą oraz z ich nowożytnymi poprzednikami), rekonstruuje wspierające je argumenty (liberalizm proceduralny – J. Rawls; konserwatyzm – M. Oakeshott; „nowa lewica” – H. Marcuse); III. 3. 3) ukazuje zespół zagadnień związanych z narodzinami społeczeństwa masowego; zjawiska alienacji i „ucieczki przed wolnością” (J. Ortega y Gasset, E. Fromm);

Zadanie 40.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...] Uczeń V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty;
Wymagania szczegółowe	Uczeń: V. 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny;

Zadanie 41.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] II. Tworzenie wypowiedzi. [...] Uczeń: V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny; V. 4. umieszcza tekst w kontekście historycznym: identyfikuje epokę
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 2. 1) rekonstruuje i porównuje wybrane dwudziestowieczne koncepcje człowieka, rekonstruuje wspierające je argumenty (freudowski model psychiki i funkcji kultury; egzystencjalistyczna koncepcja człowieka V. 4. umieszcza tekst w kontekście historycznym: identyfikuje epokę oraz filozoficzny i kulturowy kontekst jego powstania i oddziaływania; V. 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia;

Zadanie 42.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń: V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny; V. 4. umieszcza tekst w kontekście historycznym: identyfikuje epokę oraz filozoficzny i kulturowy kontekst jego powstania i oddziaływania;
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 2. 1) rekonstruuje i porównuje wybrane dwudziestowieczne koncepcje człowieka, rekonstruuje wspierające je argumenty (freudowski model psychiki i funkcji kultury; egzystencjalistyczna koncepcja człowieka – J.-P. Sartre, A. Camus – związki między wolnością, samotnością i odpowiedzialnością; personalistyczna koncepcja człowieka – E. Mounier, K. Wojtyła – i jej przeciwstawienie indywidualizmowi i kolektywizmowi; koncepcja człowieka w filozofii dialogu – M. Buber, E. Lévinas; ponowoczesna koncepcja przygodności i autokreacji – R. Rorty);

Zadanie 43.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...] Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny;
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 2. 1) rekonstruuje i porównuje wybrane dwudziestowieczne koncepcje człowieka, rekonstruuje wspierające je argumenty (freudowski model psychiki i funkcji kultury; egzystencjalistyczna koncepcja człowieka – J.-P. Sartre, A. Camus – związki między wolnością, samotnością i odpowiedzialnością; personalistyczna koncepcja człowieka – E. Mounier, K. Wojtyła – i jej przeciwstawienie indywidualizmowi i kolektywizmowi; koncepcja człowieka w filozofii dialogu – M. Buber, E. Lévinas; ponowoczesna koncepcja przygodności i autokreacji – R. Rorty); III. 2. 2) potrafi wskazać etyczne konsekwencje poznanych stanowisk; III. 2. 3) przedstawia zagadnienie rozwoju osobowego w kontekście stanowiska wybranego z powyższych; III. 2. 4) formułuje rozwiązania przykładowych dylematów moralnych,

	odwołujące się do poznanych koncepcji i pojęć; III. 2. 6) interpretuje przykładowe zjawiska historyczne, zjawiska zaczerpnięte z życia codziennego bądź teksty kultury, odwołując się do poznanych koncepcji;
--	--

Zadanie 44.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...] Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny; V. 4. umieszcza tekst w kontekście historycznym: identyfikuje epokę oraz filozoficzny i kulturowy kontekst jego powstania i oddziaływania; V. 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia;
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 2. 1) rekonstruuje i porównuje wybrane dwudziestowieczne koncepcje człowieka, rekonstruuje wspierające je argumenty (freudowski model psychiki i funkcji kultury; egzystencjalistyczna koncepcja człowieka – J.-P. Sartre, A. Camus – związki między wolnością, samotnością i odpowiedzialnością; personalistyczna koncepcja człowieka – E. Mounier, K. Wojtyła – i jej przeciwstawienie indywidualizmowi i kolektywizmowi; koncepcja człowieka w filozofii dialogu – M. Buber, E. Lévinas; ponowoczesna koncepcja przygodności i autokreacji – R. Rorty); III. 2. 2) potrafi wskazać etyczne konsekwencje poznanych stanowisk; III. 2. 3) przedstawia zagadnienie rozwoju osobowego w kontekście stanowiska wybranego z powyższych; III. 2. 4) formułuje rozwiązania przykładowych dylematów moralnych, odwołując się do poznanych koncepcji i pojęć; III. 2. 6) interpretuje przykładowe zjawiska historyczne, zjawiska zaczerpnięte z życia codziennego bądź teksty kultury, odwołując się do poznanych koncepcji;

Zadanie 45.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.
Wymagania szczegółowe	Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny;

Zadanie 46.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...]
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 1. 3) rekonstruuje i porównuje różne koncepcje prawdy, rekonstruuje wspierające je argumenty (koncepcja realistyczna, epistemiczna, pragmatyczna);

Zadanie 47.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...]
Wymagania szczegółowe	Uczeń: IV. 8. prawidłowo stosuje pojęcia filozoficzne i nie myli ich z równo lub blisko brzmiącymi innymi pojęciami filozoficznymi i potocznymi (np. pojęcia idei, idealizmu, materii, materializmu, alienacji); V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty;

Zadanie 48.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...]
Wymagania szczegółowe	Uczeń: IV. 5. odróżnia właściwe i niewłaściwe odpowiedzi na pytania; IV. 8. prawidłowo stosuje pojęcia filozoficzne i nie myli ich z równo lub blisko brzmiącymi innymi pojęciami filozoficznymi i potocznymi (np. pojęcia idei, idealizmu, materii, materializmu, alienacji); IV. 9. odróżnia tezy od ich założeń (na przykład założenia stanowisk politycznych od ich tez); nie myli znaczenia wyrażen „X zakłada, że ...” i „X głosi/twierdzi, że ...”; V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny; V. 4. umieszcza tekst w kontekście historycznym: identyfikuje epokę oraz filozoficzny i kulturowy kontekst jego powstania i oddziaływania;

Zadanie 49.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 50.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 51.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I.2.4) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: a) Platon, <i>Państwo</i> (alegoria jaskini) V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 52.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 53.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 54.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 55.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 56.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 57.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (S. Kierkegaarda filozofia egzystencji) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: c) S. Kierkegaard, <i>Bojaźń i drżenie</i> (fragment), [...] d) F. Nietzsche, <i>Z genealogii moralności</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 2. Uczeń odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków.

Zadanie 58.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej ([...] S. Kierkegaarda filozofia egzystencji) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: [...] c) S. Kierkegaard, <i>Bojaźń i drżenie</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 2. Uczeń odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków.

Zadanie 59.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej ([...] S. Kierkegaarda filozofia egzystencji) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: [...] c) S. Kierkegaard, <i>Bojaźń i drżenie</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 2. Uczeń odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków.

Zadanie 60.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń [...] rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej ([...] S. Kierkegaarda filozofia egzystencji) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: [...] c) S. Kierkegaard, <i>Bojaźń i drżenie</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 2. Uczeń odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków.

Zadanie 61.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź; rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 1. 3) Uczeń rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska empirystów, rekonstruuje wspierające je argumenty (empiryzm D. Hume'a i jego sceptyczne konsekwencje). II. 3. 1) Uczeń prezentuje i porównuje zasadnicze koncepcje renesansowej filozofii polityki, rekonstruuje wspierające je argumenty (realizm polityczny i republikanizm N. Machiavellego...). II. 3. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: a) N. Machiavelli, <i>Książe</i> (fragment). IV. 3. Umiejętności logiczne. Uczeń odróżnia przesłanki i wniosek w rozumowaniu i potrafi wskazać przesłankę, która nie jest wyrażona wprost. V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 2. Uczeń odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 62.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź; rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 3. 1) Uczeń prezentuje i porównuje zasadnicze koncepcje renesansowej filozofii polityki, rekonstruuje wspierające je argumenty (realizm polityczny i republikanizm N. Machiavellego...). II. 3. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: a) N. Machiavelli, <i>Księżę</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 63.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź; rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 3. 1) Uczeń prezentuje i porównuje zasadnicze koncepcje renesansowej filozofii polityki, rekonstruuje wspierające je argumenty (realizm polityczny i republikanizm N. Machiavellego...). II. 3. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: a) N. Machiavelli, <i>Księżę</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 2. Uczeń odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 64.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź; rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 3. 1) Uczeń prezentuje i porównuje zasadnicze koncepcje renesansowej filozofii polityki, rekonstruuje wspierające je argumenty (realizm polityczny i republikanizm N. Machiavellego...). II. 3. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: a) N. Machiavelli, <i>Księżę</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 65.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń (...) rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 1. 2) Uczeń rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska racjonalistów, rekonstruuje wspierające je argumenty. II. 1. 3) Uczeń rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska empirystów, rekonstruuje wspierające je argumenty. II. 1. 4) Uczeń przedstawia epistemologię I. Kanta jako rozwiązanie sporu empiryzmu z racjonalizmem (objaśnia pojęcia zjawiska i rzeczy samej w sobie, form naoczności przestrzeni i czasu, kategorii intelektu – przyczyny i substancji) II. 1. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: d) I. Kant, <i>Prolegomena</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 66.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń (...) rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 1. 3) Uczeń rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska empirystów, rekonstruuje wspierające je argumenty (empiryzm D. Hume'a i jego sceptyczne konsekwencje). II. 1. 4) Uczeń przedstawia epistemologię I. Kanta jako rozwiązanie sporu empiryzmu z racjonalizmem (objaśnia pojęcia zjawiska i rzeczy samej w sobie, form naoczności przestrzeni i czasu, kategorii intelektu – przyczyny i substancji) II. 1. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: c) D. Hume, <i>Badania dotyczące rozumu ludzkiego</i> (fragment), d) I. Kant, <i>Prolegomena</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 67.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 2. 1. Problematyka ontologiczna w filozofii starożytnej. Uczeń rekonstruuje i porównuje różne rozwiązania problemu tożsamości i zmienności bytu, rekonstruuje wspierające je argumenty (wieczne idee Platona...). II. 1. 4) Uczeń przedstawia epistemologię I. Kanta jako rozwiązanie sporu empiryzmu z racjonalizmem (objaśnia pojęcia zjawiska i rzeczy samej

	w sobie, form naoczności przestrzeni i czasu, kategorii intelektu – przyczyny i substancji) II. 1. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: d) I. Kant, <i>Prolegomena</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.
--	--

Zadanie 68.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 1. 4) Uczeń przedstawia epistemologię I. Kanta jako rozwiązanie sporu empiryzmu z racjonalizmem (objaśnia pojęcia zjawiska i rzeczy samej w sobie, form naoczności przestrzeni i czasu, kategorii intelektu – przyczyny i substancji) II. 1. 5) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: d) I. Kant, <i>Prolegomena</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 69.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (F. Nietzschego filozofia woli mocy) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: e) F. Nietzsche, <i>Z genealogii moralności</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 70.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (F. Nietzschego filozofia woli mocy) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: e) F. Nietzsche, <i>Z genealogii moralności</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 71.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy)
------------------	--

	oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 5. 2) Problematyka nowożytnej filozofii dziejów i filozofii polityki po rewolucji francuskiej. Uczeń rekonstruuje i porównuje koncepcje historiozoficzne, rekonstruuje wspierające je argumenty (oświeceniowo-pozytywistyczna wizja postępu, heglowska filozofia dziejów jako postępu Ducha, marksowski materializm historyczny – koncepcja związku między bazą a nadbudową oraz prymatu czynników ekonomicznych) II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (F. Nietzschego filozofia woli mocy) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: e) F. Nietzsche, <i>Z genealogii moralności</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty. V. 5. Uczeń zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 72.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nim informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. 1) Uczeń rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (F. Nietzschego filozofia woli mocy) II. 6. 3) Uczeń przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: e) F. Nietzsche, <i>Z genealogii moralności</i> (fragment). V. 1. Uczeń rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.

Zadanie 73.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; rozumie argumenty wysuwane przeciwko poszczególnym tezom. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 3. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje główne stanowiska w sporze o źródła poznania i kryteria prawdy, rekonstruuje wspierające je argumenty (arystotelesowskie sformułowanie klasycznej definicji prawdy). III. 1. Uczeń: 4) objaśnia metodę analityczną w filozofii (na przykładach koncepcji izomorfizmu struktury języka i świata we wczesnej filozofii L. Wittgensteina, koncepcji filozofii jako analizy języka nauki w filozofii Koła Wiedeńskiego); 6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących

	tekstów: c) L. Wittgenstein, <i>Traktat logiczno-filozoficzny</i> (fragment). V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.
--	---

Zadanie 74.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; rozumie argumenty wysuwane przeciwko poszczególnym tezom. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 8. Uczeń: 2) prezentuje i porównuje najważniejsze dowody na istnienie Boga (dowód św. Anzelm z <i>Proslogionu</i>, wybrane z pięciu dróg św. Tomasza); rekonstruuje przykładowe argumenty przeciwko nim; II. 1. Uczeń: 2) rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska racjonalistów, rekonstruuje wspierające je argumenty (sceptycyzm metodyczny R. Descartesa); II. 2. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane stanowiska ontologiczne, rekonstruuje wspierające je argumenty (dualizm R. Descartesa). III. 1. Uczeń: 4) objaśnia metodę analityczną w filozofii (na przykładach koncepcji izomorfizmu struktury języka i świata we wczesnej filozofii L. Wittgensteina, koncepcji filozofii jako analizy języka nauki w filozofii Koła Wiedeńskiego); 6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: c) L. Wittgenstein, <i>Traktat logiczno-filozoficzny</i> (fragment). V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 75.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. IV. Umiejętności logiczne. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 1. Uczeń: 4) przedstawia epistemologię I. Kanta jako rozwiązanie sporu empiryzmu z racjonalizmem (objaśnia pojęcia zjawiska i rzeczy samej w sobie, form naoczności przestrzeni i czasu, kategorii intelektu – przyczyny i substancji). III. 1. Uczeń:

	6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: c) L. Wittgenstein, <i>Traktat logiczno-filozoficzny</i> (fragment). IV. Uczeń: 8. prawidłowo stosuje pojęcia filozoficzne i nie myli ich z równo lub blisko brzmiącymi innymi pojęciami filozoficznymi i potocznymi (np. pojęcia idei, idealizmu, materii, materializmu, alienacji). V. Uczeń: 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.
--	---

Zadanie 76.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; rozumie argumenty wysuwane przeciwko poszczególnym tezom; odróżnia tezy od założeń i argumentów. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 4. Uczeń: 3) prezentuje i porównuje filozoficzne koncepcje miłości, przyjaźni i rozwoju osobowego (platońska koncepcja miłości). III. 1. Uczeń: 4) objaśnia metodę analityczną w filozofii (na przykładach koncepcji izomorfizmu struktury języka i świata we wczesnej filozofii L. Wittgensteina, koncepcji filozofii jako analizy języka nauki w filozofii Koła Wiedeńskiego); 6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: c) L. Wittgenstein, <i>Traktat logiczno-filozoficzny</i> (fragment). V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 77.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. IV. Umiejętności logiczne. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 2. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje różne rozwiązania problemu tożsamości i zmienności bytu, rekonstruuje wspierające je argumenty (wieczne idee Platona). II. 6. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (A. Schopenhauera filozofia woli życia) IV. Uczeń: 8. prawidłowo stosuje pojęcia filozoficzne i nie myli ich z równo lub blisko brzmiącymi innymi pojęciami filozoficznymi i potocznymi (np. pojęcia idei,

	idealizmu, materii, materializmu, alienacji); V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków.
--	---

Zadanie 78.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. IV. Umiejętności logiczne. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 1. Uczeń: 4) przedstawia epistemologię I. Kanta jako rozwiązanie sporu empiryzmu z racjonalizmem (objaśnia pojęcia zjawiska i rzeczy samej w sobie, form naoczności przestrzeni i czasu, kategorii intelektu – przyczyny i substancji). II. 6. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (A. Schopenhauera filozofia woli życia). IV. Uczeń: 8. prawidłowo stosuje pojęcia filozoficzne i nie myli ich z równo lub blisko brzmiącymi innymi pojęciami filozoficznymi i potocznymi (np. pojęcia idei, idealizmu, materii, materializmu, alienacji); V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków.

Zadanie 79.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. IV. Umiejętności logiczne. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (A. Schopenhauera filozofia woli życia) III. 1. Uczeń: 2) rekonstruuje i porównuje główne stanowiska w dwudziestowiecznej filozofii nauk przyrodniczych (falsyfikacjonizm K.R. Poppera); IV. Uczeń: 8. prawidłowo stosuje pojęcia filozoficzne i nie myli ich z równo lub blisko brzmiącymi innymi pojęciami filozoficznymi i potocznymi (np. pojęcia idei,

	idealizmu, materii, materializmu, alienacji); V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków.
--	---

Zadanie 80.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. IV. Umiejętności logiczne. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	II. 6. Uczeń: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (A. Schopenhauera filozofia woli życia, F. Nietzschego filozofia woli mocy). V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków; 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 81.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; odróżnia tezy od założeń i argumentów. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. IV. Umiejętności logiczne. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 4. Uczeń: 2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty (hedonizm Epikura, etyka stoicka); IV. Uczeń: 9. odróżnia tezy od ich założeń (na przykład założenia stanowisk politycznych od ich tez); nie myli znaczenia wyrażen „X zakłada, że ...” i „X głosi/twierdzi, że ...”. V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków; 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 82.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie
------------------	---

	filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; odróżnia tezy od założeń i argumentów. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. IV. Umiejętności logiczne. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 4. Uczeń: 2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty (etyka stoicka). IV. Uczeń: 3. odróżnia przesłanki i wnioski w rozumowaniu i potrafi wskazać przesłankę, która nie jest wyrażona wprost; 9. odróżnia tezy od ich założeń (na przykład założenia stanowisk politycznych od ich tez); nie myli znaczenia wyrażen „X zakłada, że ...” i „X głosi/twierdzi, że ...”. V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków.

Zadanie 83.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; rozumie argumenty wysuwane przeciwko poszczególnym tezom; odróżnia tezy od założeń i argumentów. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu]. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. IV. Umiejętności logiczne. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 4. Uczeń: 2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty (etyka stoicka). I. 7. Uczeń: 1) przedstawia związek filozofii św. Augustyna z platonizmem i neoplatonizmem, prezentując różnice między nimi wynikające z chrześcijańskiego charakteru myśli augustyńskiej (różnica między emanacją a stworzeniem z niczego, różnica między anamnezą i iluminacją, kwestia zła i łaski) IV. Uczeń: 8. prawidłowo stosuje pojęcia filozoficzne i nie myli ich z równo lub blisko brzmiącymi innymi pojęciami filozoficznymi i potocznymi (np. pojęcia idei, idealizmu, materii, materializmu, alienacji). V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków; 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia; 6. formułuje tekst polemiczny do tekstu wyjściowego.

Zadanie 84.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; rozumie argumenty wysuwane przeciwko poszczególnym tezom; odróżnia tezy od założeń i argumentów. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź. IV. Umiejętności logiczne. V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych.
Wymagania szczegółowe	I. 4. Uczeń: 2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty (etyka stoicka). II. 1. Uczeń: 3) rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska empirystów, rekonstruuje wspierające je argumenty (empiryzm D. Hume'a i jego sceptyczne konsekwencje). IV. Uczeń: 8. prawidłowo stosuje pojęcia filozoficzne i nie myli ich z równo lub blisko brzmiącymi innymi pojęciami filozoficznymi i potocznymi (np. pojęcia idei, idealizmu, materii, materializmu, alienacji). V. Uczeń: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków; 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia.

Zadanie 85.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń: V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny; V. 4. umieszcza tekst w kontekście historycznym: identyfikuje epokę oraz filozoficzny i kulturowy kontekst jego powstania i oddziaływania; V. 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia;
Wymagania szczegółowe	3. Problematyka z zakresu filozofii polityki we wczesnej i dojrzałej filozofii nowożytnej przed rewolucją francuską. Uczeń: 2) rekonstruuje i porównuje stanowiska głównych teoretyków umowy społecznej, rekonstruuje wspierające je argumenty (T. Hobbes, J. Locke, J.J. Rousseau); 5) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: b) T. Hobbes, <i>Lewiatan</i>(fragment)

Zadanie 86.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] II. Tworzenie wypowiedzi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty;
------------------	--

	V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny;
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 2. 5) analizuje różne formy więzi międzyludzkich: miłość, przyjaźń (E. Fromm, M. Scheler, K. Wojtyła) i porównuje współczesne koncepcje tych więzi z koncepcjami starożytnymi; III. 2. 6) interpretuje przykładowe zjawiska historyczne, zjawiska zaczerpnięte z życia codziennego bądź teksty kultury, odwołując się do poznanych koncepcji; III. 3. 3) ukazuje zespół zagadnień związanych z narodzinami społeczeństwa masowego; zjawiska alienacji i „ucieczki przed wolnością” (J. Ortega y Gasset, E. Fromm);

Zadanie 87.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] II. Tworzenie wypowiedzi. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny;
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 2. 5) analizuje różne formy więzi międzyludzkich: miłość, przyjaźń (E. Fromm, M. Scheler, K. Wojtyła) i porównuje współczesne koncepcje tych więzi z koncepcjami starożytnymi; III. 2. 6) interpretuje przykładowe zjawiska historyczne, zjawiska zaczerpnięte z życia codziennego bądź teksty kultury, odwołując się do poznanych koncepcji; III. 3. 1) rekonstruuje i porównuje dwudziestowieczne stanowiska w filozofii polityki (między sobą oraz z ich nowożytnymi poprzednikami), rekonstruuje wspierające je argumenty (liberalizm proceduralny – J. Rawls; konserwatyzm – M. Oakeshott; „nowa lewica” – H. Marcuse); III. 3. 2) analizuje najważniejsze aktualne wydarzenia i problemy społeczno-polityczne, odwołując się do poznanych koncepcji i pojęć; III. 3. 3) ukazuje zespół zagadnień związanych z narodzinami społeczeństwa masowego; zjawiska alienacji i „ucieczki przed wolnością” (J. Ortega y Gasset, E. Fromm);

Zadanie 88.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. II. Tworzenie wypowiedzi. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny; V. 4. umieszcza tekst w kontekście historycznym: identyfikuje epokę oraz filozoficzny i kulturowy kontekst jego powstania i oddziaływania; V. 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia;
Wymagania szczegółowe	Uczeń: I. 2. 1) rekonstruuje i porównuje różne rozwiązania problemu tożsamości i zmienności bytu, rekonstruuje wspierające je argumenty (przasada u jońskich filozofów przyrody, koncepcja liczby jako zasady Wszechświata u Pitagorasa, logos i zmienność u Heraklita, niezmienny byt Parmenidesa, atomizm Demokryta, wieczne idee Platona, hylemorfizm oraz teoria aktu i możliwości Arystotelesa); III. 3. 1) rekonstruuje i porównuje dwudziestowieczne stanowiska w filozofii polityki (między sobą oraz z ich nowożytnymi poprzednikami), rekonstruuje

	wspierające je argumenty (liberalizm proceduralny – J. Rawls; konserwatyzm – M. Oakeshott; „nowa lewica” – H. Marcuse);
--	---

Zadanie 89.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] II. Tworzenie wypowiedzi. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...] Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny; V. 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia;
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 2. 1) rekonstruuje i porównuje wybrane dwudziestowieczne koncepcje człowieka, rekonstruuje wspierające je argumenty (freudowski model psychiki i funkcji kultury; egzystencjalistyczna koncepcja człowieka – J.-P. Sartre, A. Camus – związki między wolnością, samotnością i odpowiedzialnością; personalistyczna koncepcja człowieka – E. Mounier, K. Wojtyła – i jej przeciwstawienie indywidualizmowi i kolektywizmowi; koncepcja człowieka w filozofii dialogu – M. Buber, E. Lévinas; ponowoczesna koncepcja przygodności i autokreacji – R. Rorty); III. 2. 2) potrafi wskazać etyczne konsekwencje poznanych stanowisk; III. 2. 3) przedstawia zagadnienie rozwoju osobowego w kontekście stanowiska wybranego z powyższych;

Zadanie 90.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] II. Tworzenie wypowiedzi. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...] Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny; V. 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia;
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 2. 3) przedstawia zagadnienie rozwoju osobowego w kontekście stanowiska wybranego z powyższych; III. 2. 4) formułuje rozwiązania przykładowych dylematów moralnych, odwołując się do poznanych koncepcji i pojęć; III. 2. 6) interpretuje przykładowe zjawiska historyczne, zjawiska zaczerpnięte z życia codziennego bądź teksty kultury, odwołując się do poznanych koncepcji;

Zadanie 91.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] II. Tworzenie wypowiedzi. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...] Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny; V. 4. umieszcza tekst w kontekście historycznym: identyfikuje epokę oraz filozoficzny i kulturowy kontekst jego powstania i oddziaływania; V. 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia; V. 6. formułuje tekst polemiczny do tekstu wyjściowego;
------------------	---

Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 2. 1) rekonstruuje i porównuje wybrane dwudziestowieczne koncepcje człowieka, rekonstruuje wspierające je argumenty (freudowski model psychiki i funkcji kultury; egzystencjalistyczna koncepcja człowieka – J.P. Sartre, A. Camus – związki między wolnością, samotnością i odpowiedzialnością; personalistyczna koncepcja człowieka – E. Mounier, K. Wojtyła – i jej przeciwstawienie indywidualizmowi i kolektywizmowi; koncepcja człowieka w filozofii dialogu – M. Buber, E. Lévinas; ponowoczesna koncepcja przygodności i autokreacji – R. Rorty); III. 2. 2) potrafi wskazać etyczne konsekwencje poznanych stanowisk; III. 2. 3) przedstawia zagadnienie rozwoju osobowego w kontekście stanowiska wybranego z powyższych; III. 2. 4) formułuje rozwiązania przykładowych dylematów moralnych, odwołując się do poznanych koncepcji i pojęć; III. 2. 6) interpretuje przykładowe zjawiska historyczne, zjawiska zaczerpnięte z życia codziennego bądź teksty kultury, odwołując się do poznanych koncepcji;
-----------------------	--

Zadanie 92.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] II. Tworzenie wypowiedzi. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...] Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny; V. 4. umieszcza tekst w kontekście historycznym: identyfikuje epokę oraz filozoficzny i kulturowy kontekst jego powstania i oddziaływania; V. 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia; V. 6. formułuje tekst polemiczny do tekstu wyjściowego;
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 2. 1) rekonstruuje i porównuje wybrane dwudziestowieczne koncepcje człowieka, rekonstruuje wspierające je argumenty (freudowski model psychiki i funkcji kultury; egzystencjalistyczna koncepcja człowieka – J.-P. Sartre, A. Camus – związki między wolnością, samotnością i odpowiedzialnością; personalistyczna koncepcja człowieka – E. Mounier, K. Wojtyła – i jej przeciwstawienie indywidualizmowi i kolektywizmowi; koncepcja człowieka w filozofii dialogu – M. Buber, E. Lévinas; ponowoczesna koncepcja przygodności i autokreacji – R. Rorty); III. 2. 6) interpretuje przykładowe zjawiska historyczne, zjawiska zaczerpnięte z życia codziennego bądź teksty kultury, odwołując się do poznanych koncepcji;

Zadanie 93.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny;
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 1. 4) objaśnia metodę analityczną w filozofii (na przykładach koncepcji izomorfizmu struktury języka i świata we wczesnej filozofii L. Wittgensteina, koncepcji filozofii jako analizy języka nauki w filozofii Koła Wiedeńskiego, analizy pojęcia sprawiedliwości u J. Rawlsa);

Zadanie 94.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...]
------------------	---

	Uczeń: V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny;
Wymagania szczegółowe	Uczeń: II. 5. 2) rekonstruuje i porównuje koncepcje historiozoficzne, rekonstruuje wspierające je argumenty (oświeceniowo-pozytywistyczna wizja postępu, heglowska filozofia dziejów jako postępu samowiedzy Ducha, marksowski materializm historyczny – koncepcja związku między bazą a nadbudową oraz prymatu czynników ekonomicznych); II. 6. 1) rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (B. Pascala wizja kondycji ludzkiej, A. Schopenhauera filozofia woli życia, S. Kierkegaarda filozofia egzystencji, F. Nietzschego filozofia woli mocy); III. 1. 1) rekonstruuje i porównuje wybrane stanowiska w dwudziestowiecznej epistemologii, rekonstruuje wspierające je argumenty (pragmatyzm W. Jamesa i jego związek z koncepcją człowieka jako aktora a nie widza, intuicjonizm H. Bergsona i przeciwstawienie go oświeceniowej wizji postępu naukowo-technicznego, metoda fenomenologiczna E. Husserla i R. Ingardena i jej związek ze sceptycyzmem metodycznym Kartezjusza, neopozytywizm i jego związek z oświeceniową wizją postępu naukowo-technicznego); III. 1. 3) rekonstruuje i porównuje różne koncepcje prawdy, rekonstruuje wspierające je argumenty (koncepcja realistyczna, epistemiczna, pragmatyczna); III. 1. 4) objaśnia metodę analityczną w filozofii (na przykładach koncepcji izomorfizmu struktury języka i świata we wczesnej filozofii L. Wittgensteina, koncepcji filozofii jako analizy języka nauki w filozofii Koła Wiedeńskiego, analizy pojęcia sprawiedliwości u J. Rawlsa); III. 2. 1) rekonstruuje i porównuje wybrane dwudziestowieczne koncepcje człowieka, rekonstruuje wspierające je argumenty (freudowski model psychiki i funkcji kultury; egzystencjalistyczna koncepcja człowieka – J.-P. Sartre, A. Camus – związki między wolnością, samotnością i odpowiedzialnością; personalistyczna koncepcja człowieka – E. Mounier, K. Wojtyła – i jej przeciwstawienie indywidualizmowi i kolektywizmowi; koncepcja człowieka w filozofii dialogu – M. Buber, E. Lévinas; ponowoczesna koncepcja przygodności i autokreacji – R. Rorty);

Zadanie 95.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...]
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 1. 1) rekonstruuje i porównuje wybrane stanowiska w dwudziestowiecznej epistemologii, rekonstruuje wspierające je argumenty (pragmatyzm W. Jamesa i jego związek z koncepcją człowieka jako aktora a nie widza, intuicjonizm H. Bergsona i przeciwstawienie go oświeceniowej wizji postępu naukowo-technicznego, metoda fenomenologiczna E. Husserla i R. Ingardena i jej związek ze sceptycyzmem metodycznym Kartezjusza, neopozytywizm i jego związek z oświeceniową wizją postępu naukowo-technicznego); III. 1. 2) rekonstruuje i porównuje główne stanowiska w dwudziestowiecznej filozofii nauk przyrodniczych (weryfikacjonizm Koła Wiedeńskiego, fałsyfikacjonizm K.R. Poppera, teoria paradygmatów T. Kuhna); III. 1. 3) rekonstruuje i porównuje różne koncepcje prawdy, rekonstruuje wspierające je argumenty (koncepcja realistyczna, epistemiczna, pragmatyczna); III. 1. 4) objaśnia metodę analityczną w filozofii (na przykładach koncepcji izomorfizmu struktury języka i świata we wczesnej filozofii L. Wittgensteina, koncepcji filozofii jako analizy języka nauki w filozofii Koła Wiedeńskiego, analizy pojęcia sprawiedliwości u J. Rawlsa); III. 1. 5) rekonstruuje W. Diltheya koncepcję rozumienia i koncepcję różnicy

	między naukami przyrodniczymi i naukami humanistycznymi; rekonstruuje wspierające je argumenty; III. 2. 1) rekonstruuje i porównuje wybrane dwudziestowieczne koncepcje człowieka, rekonstruuje wspierające je argumenty (freudowski model psychiki i funkcji kultury; egzystencjalistyczna koncepcja człowieka – J.-P. Sartre, A. Camus – związki między wolnością, samotnością i odpowiedzialnością; personalistyczna koncepcja człowieka – E. Mounier, K. Wojtyła – i jej przeciwstawienie indywidualizmowi i kolektywizmowi; koncepcja człowieka w filozofii dialogu – M. Buber, E. Lévinas; ponowoczesna koncepcja przygodności i autokreacji – R. Rorty); V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny;
--	--

Zadanie 96.

Wymagania ogólne	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. [...] III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. [...]
Wymagania szczegółowe	Uczeń: III. 1. 2) rekonstruuje i porównuje główne stanowiska w dwudziestowiecznej filozofii nauk przyrodniczych (weryfikacjonizm Koła Wiedeńskiego, falsyfikacjonizm K.R. Poppera, teoria paradygmatów T. Kuhna); III. 1. 4) objaśnia metodę analityczną w filozofii (na przykładach koncepcji izomorfizmu struktury języka i świata we wczesnej filozofii L. Wittgensteina, koncepcji filozofii jako analizy języka nauki w filozofii Koła Wiedeńskiego, analizy pojęcia sprawiedliwości u J. Rawlsa); V. 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty; V. 3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny; V. 4. umieszcza tekst w kontekście historycznym: identyfikuje epokę oraz filozoficzny i kulturowy kontekst jego powstania i oddziaływania; V. 5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia;

Zadania 97.–108.

Wymagania ogólne	II. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; jasno prezentuje własne stanowisko w dyskusji, popiera je rzetelną argumentacją oraz przykładami; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi; stosuje argumentację filozoficzną do rozpatrywania problemów życia codziennego i społecznego. IV. Umiejętności logiczne.
Wymagania szczegółowe	IV. Uczeń: 3. odróżnia przesłanki i wniosek w rozumowaniu i potrafi wskazać przesłankę, która nie jest wyrażona wprost; 7. unika błędów kategorialnych, np. nie myli względności z relatywizmem, doświadczenia z empiryzmem; 8. prawidłowo stosuje pojęcia filozoficzne i myli ich z równo lub blisko brzmiącymi innymi pojęciami filozoficznymi i potocznymi (np. pojęcia idei, idealizmu, materii, materializmu, alienacji); 9. odróżnia tezy od ich założeń (na przykład założenia stanowisk politycznych od ich tez); nie myli znaczenia wyrażen „X zakłada, że...” i „X głosi/twierdzi, że...”.